

Revista Centrului de Cercetări Sociale, Științe Politice
și Administrative

SOCIETATE ȘI POLITICĂ

Revistă semestrială interuniversitară
Numărul 2, noiembrie 2008, semestrul II

„Vasile Goldiș” University Press
Arad - 2008

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Responsabilitatea privind conținutul materialelor publicate aparține în întregime autorilor /referenților științifici.

Revistă evaluată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior:
Categoriza D, cod CNCIS 834.

ISSN: 1843-1348

Tipărit la S.C. Gutenberg S.A. Arad
Calea Victoriei 41- 43
Tel. 0257/230670 • Fax 0257/254339
E-mail: gutenberg@arad.astral.ro

CONSILIUL EDITORIAL / ADVISORY BOARD:

Președinte de onoare: prof. univ. dr. Aurel Ardelean

Președinte: prof. univ. dr. Marțian Iovan

Membr:

Prof. univ. dr. Cătălin Zamfir, membru corespondent al Academiei Române - Universitatea din București, prof. univ. dr. Răzvan Theodorescu – membru al Academiei Române, prof. univ. dr. Adrian Miroiu – SNSPA București, prof. univ. dr. Adrian Gorun – Universitatea „C. Brâncuși” – Tg. Jiu, prof. univ. dr. Marius Grec, prof. univ. dr. Liviu Zăpârțan - Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, conf. univ. dr. Emanuel Socaciu – Universitatea din București, prof. univ. dr. Vasile Popeangă, prof. univ. dr. Viorel Prelici – Universitatea din Timișoara, conf. univ. dr. Nicolae Iuga, prof. univ. dr. Gheorghe I. Florescu – Universitatea din Iași, prof. univ. dr. Gheorghe Siseștean – Universitatea din Oradea, lector univ. dr. Roman Regis.

COMITETUL CONSULTATIV INTERNAȚIONAL:

Prof. univ. dr. Alexandre Dorna - Universitatea Caen - Franța, prof. univ. dr. Tanguy de Wilde d' Estmael – directorul Departamentului de științe politice al Universității Catolice din Louvain – Belgia, prof. univ. dr. Harry Grosmann - Universitatea din Frankfurt-Hanau - Germania, prof. univ. dr. Clemens Clockner - Universitatea din Wiesbaden, membru al Academiei Germane, prof. univ. dr. Patrizia Messina - Universitatea din Padova - Italia, prof. univ. dr. Lucia Maria Vaina - Universitatea din Boston - S.U.A.

COLECTIVUL REDACȚIONAL / EDITORIAL BOARD:

Redactor-șef / Editor-in-Chief: prof. univ. dr. Marțian Iovan

Secretar general de redacție / Executive Editor: lect. univ. dr. Cristian Bențe

Responsabil de număr: lect. univ. dr. Sorin Bulboacă

Traduceri / Translations from romanian were revised by: lector drd. Stăncuța Laza și lector dr. Narcisa Țirban

Tehnoredactor/ Made-up: prof. Dumitrean Daniela

Adresa/ Editorial Office:

„Vasile Goldiș” University Press, revistă semestrială, B-dul Revoluției,
Nr. 94-96, 310025, Arad, România

E-mail: miovan@uvvg.ro

Web: www.uvvg.ro/socpol

Tel. / Fax: 0040-257-284899

SUMAR – CONTENTS - SOMMAIRE

ARDELEAN, A., STAN V., <i>Post-Bologna Treaty - Sustainable Development and Quality Assurance in Private Romanian Universities in an epoch of Global Education and the Participation Age</i>	
GORUN, A., <i>Aspecte ale pluripartidismului azi</i>	
IOVAN, M., <i>Politica bugetară a Uniunii Europene</i>	
SOCACIU, E.M., <i>Marxismul și justificarea morală a naționalizărilor: o critică</i>	
GRAD, C., <i>Sfârșitul unei iluzii: securitatea colectivă. Reacții politico-diplomatice, militare și umanitare românești la criza cehoslovacă (martie-aprilie 1939)</i>	
CRĂCIUNESCU, A., <i>Uniunea Europeană – centru de putere mondială exclusivă în secolul XXI ?</i>	
IUGA, N., <i>Religion and Ethnicity with S. P. Huntington</i>	
BULBOACĂ, S., <i>Din istoria administrației publice. Organizarea administrativă a orașelor medievale în Transilvania</i>	
MÁTHÉ, I., MAGDOLNA, M., <i>Comunități minoritare ca promotoare ale culturii europene: destine evreiești în Békéscsaba</i>	
SIMEREA, L., <i>Fenomenul workaholismului în instituțiile sociale timișorene</i>	
MAIER, R., <i>Imitația – punct de plecare în mentoring și coaching</i>	
POPA, M., <i>Facilitarea comunitară în localitățile rurale interetnice</i>	
<i>Instrucțiuni pentru autori</i>	
<i>Manuscript Submission</i>	

CONTENTS

ARDELEAN, A., STAN V., <i>Post-Bologna Treaty - Sustainable Development and Quality Assurance in Private Romanian Universities in an epoch of Global Education and the Participation Age</i>	
GORUN, A., <i>Aspects of pluripartitism today</i>	
IOVAN, M., <i>The Budgetary Politics of the European Union</i>	
SOCACIU, E.M., <i>The Marxism and the morale justification of the nationalizations: one critique</i>	
GRAD, C., <i>The end of an ilusion: collective security. Romanian political, diplomatic, military and humanitarian reactions to the Czechoslovakian crisis (March - April 1939)</i>	
CRĂCIUNESCU, A., <i>The European Union – world power center exclusive in the XXI th century?</i>	
IUGA, N., <i>Religion and Ethnicity with S. P. Huntington</i>	
BULBOACĂ, S., <i>From the history of public administration. The administrative organization of the medieval cities of Transylvania</i>	
Máthé ILONA, Micheller MAGDOLNA, <i>Minority communities as the European culture promoters of the European culture: Jewish destinies in Bekescsaba</i>	
SIMEREA, L., <i>The workaholism phenomenon in the social institutions of Timișoara</i>	
MAIER, R., <i>Imitation– initial point between mentoring and coaching</i>	
POPA, M., <i>The communitarian facility in the inter-ethnic rural localities</i>	
<i>Instructions for authors</i>	
<i>Manuscript Submission</i>	

POST-BOLOGNA TREATY- SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND QUALITY ASSURANCE IN PRIVATE ROMANIAN UNIVERSITIES IN AN EPOCH OF GLOBAL EDUCATION AND THE PARTICIPATION AGE

Prof. univ. dr. Aurel ARDELEAN, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Telefon: 0257 / 280335

E-mail: rectorat@uvvg.ro

Prof. dr. Vanda STAN, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Telefon: 0744/ 510463

E-mail: vanda_stan@yahoo.com

ABSTRACT. *The very emergence of the private university system in Romania was a lengthy, cumbersome and elaborate process. The Romanian population had deep, ingrained faith in the “products” of the traditional universities with their frustrating and often fraudulent system of entrance exams which was, however, never publicly exposed since there was no other alternative prior to 1989. Post-1989 the appearance of the first private universities came as a response to the huge demand actually existing on the Romanian market where many tens of thousands craved access to tertiary education and the public system only offered a limited number of spaces, not to mention a limited and old-fashioned list of majors.*

Keywords: *private universities, Bologna Process, educational programs, quality assurance.*

Însăși apariția sistemului universitar privat în România a fost un proces elaborat, dificil și îndelungat. Populația României avea deplină încredere în „produsele” universităților tradiționale împreună cu sistemul lor frustrant și foarte des, fraudulos, pe bază de examen de admitere care totuși nu au fost niciodată contestate public deoarece nu a existat o altă alternativă înainte de 1989.

După anul 1989 apariția primelor universități private a venit ca un răspuns la imensa cerere existentă pe piața românească, unde zeci de mii de oameni tânjeau după posibilitatea unei educații universitare iar sistemul public oferea doar un număr limitat de locuri, fără să amintim lista scurtă și învechită de specializări.

Reorganizarea procesului educațional a început în România imediat după anul 1989 și a fost o consecință directă a principalelor tendințe manifestate pe piața educației superioare, educație superioară prezentată pe larg în lucrarea de față, și anume educația superioară în masă are o cerere foarte mare, creșterea diversificării demografice și socio – economice, cerința constantă a unei educații pentru adulți, dezvoltarea unică a unei tehnologii informatizate, globalizarea unei piețe pentru educația superioară.

Pentru România, integrarea în Uniunea Europeană, din punct de vedere politic, a avut efecte semnificative asupra angajării forței de muncă, și în același timp asupra educației și training-ului profesional ca o parte integrantă a educației. A fost clar pentru cei care oferă educația ca training-ului profesional al forței de muncă și educația în sine ar contribui în România la definirea locului și rolului pe care țara noastră îl are în Uniunea Europeană.

A fost nevoie de aproape un deceniu pentru ca primele universități private să își intre în rol, deoarece trebuia să existe o diferențiere între numărul mare de candidați care „apăreau ca ciupercile” și cei profesioniști care ofereau servicii de înaltă calitate și care primeau acreditarea după un lung proces de analiză și evaluare.

România și poporul român a trebuit să se obișnuiască cu acest sistem educațional dublu. A fost numai o chestiune de timp până când populația recunoscută pentru bunul ei simț, a început să se înghesuie pentru a aplica la aceste universități private care nu numai că ofereau numărul de locuri dorite ci și specializările și programele caracteristice secolului 21 care aveau cerere pe piața de muncă.

Nu doar factorii politici au impulsionat schimbările rapide de pe piața educațională europeană. Odată cu apariția în secolul XXI a conceptelor economice „knowledge based” și „technology driven”, întâlnim o cerere bruscă pentru educația superioară și pentru deprinderile tehnologice, în Europa dar și în întreaga lume. Acest lucru a creat o presiune enormă asupra sistemelor educaționale superioare nu doar pentru a mări accesul dar și pentru a îndeplini așteptările și standardele studenților, pieței și societății. Astăzi, date fiind noile circumstanțe socio-economice și politice, se poate vedea un mare număr de studenți care caută să își facă studiile superioare în afara țării lor natale. În aceeași situație găsim și universitățile engleze, ele concurând pentru studenți. Ultima modă în materie educațională este Învățământul la distanță prin Internet, branch campusurile, programele de twinning și francizele.

Globalizarea sistemului educațional superior a afectat puternic universitățile atât din punct de vedere al oportunităților cât și din punct de vedere al amenințărilor. A dus la dominarea limbii engleze ca limbă academică și la internaționalizarea curriculei, afectând astfel dimensiunile relațiilor socio-culturale, economice, politice și interpersonale. Se observă o trecere accentuată de la „universitate” la „multiversitate”. Universitățile tradiționale au dorit să insufle valori comune și o anumită moralitate studenților, iar universitățile moderne ținesc să îndeplinească cele mai acerbe nevoi ale studenților și în același timp să păstreze background-ul socio-cultural, lingvistic și geografic.

În aceste condiții, Tratatul de la Bologna, precum și mult așteptatul statut de țară membră a Uniunii Europene, a creat în sistemul educațional român condițiile necesare pentru dezvoltarea ambelor tipuri de medii academice, spre bucuria studenților, a masteranzilor și a doctoranzilor. Aceasta a fost perioada schimbărilor radicale, beneficiari fiind toți cei implicați, creând o atmosferă de emulație spirituală fără precedent.

Fără îndoială, modificările aduse atât de către statutul de stat membru al Uniunii Europene cât și de către adoptarea tratatului de la Bologna, au rezultat în diferite tipuri de schimbări și sistematizări administrative/antreprenoriale pentru ambele sectoare: cel privat și cel public. În orice caz, nimeni nu putea contesta impactul benefic al acestora.

Scurt istoric

„Procesul de la Bologna” este rezultatul unui efort comun al universităților și al guvernelor de a crea o universitate europeană competitivă, compatibilă și coerentă cel târziu până în anul 2010. După întrunirile de la Paris (1998), Bologna (1999), Salamanca și Praga (2001), alte două întruniri importante au avut loc în anul 2003: Congresul Universităților Europene organizat la Graz în luna mai și Conferința Miniștrilor Europeni care a avut loc la Berlin.

Importanța declarației de la Bologna (1999), care va fi implementată în următorii 10 ani, este recunoscută de către toate universitățile Europene care au înțeles importanța de a „produce” specialiști care se pot adapta cu ușurință pieței muncii din Europa într-o eră post - comunistă, aproape post – americană.

Acest program a fost elaborat cu precădere pentru statele Europene (Declarația de la Bologna a fost semnată de către 30 de țări în anul 1999; și de către 40 la Berlin ceea ce de fapt înseamnă întreaga Europă inclusiv republicile baltice, Rusia și Turcia). Aceasta prezintă un set de obiective specifice dintre care menționăm următoarele: un sistem de referință comun pentru obținerea diplomelor; o generalizare a nivelurilor diplomelor universitare precum și a celor post – universitare menite să asigure accesul pe o piață de muncă Europeană mai extinsă precum și o pregătire și cerințe academice similare, un sistem de credite compatibil, eliminarea tuturor obstacolelor care inhibă mobilitatea într-o Europă mai extinsă care are obiective și piață comună.

Tratatul de la Bologna este mai degrabă un angajament politic decât un tratat în sine. Acesta va permite structurilor universitare să abordeze obiective similare. În plus acesta a devenit un puternic stimul pentru reforma programei universitare.

Retrospectiv, putem spune că este evident că o serie de motive au încurajat mai multe țări să își îndrepte atenția asupra unor reforme similare pentru a obține un numitor comun pe plan European.

Principalii factori care stau la baza acestor reforme educaționale propuse de către procesul de la Bologna sunt:

1. Experiența obținută prin intermediul programelor Europene ERASMUS/SOCRATES, LEONARDO, etc. la o scară destul de mare: 1.5 milioane de studenți și 250 mii de profesori. Aceste programe au fost

elaborate cu scopul de-a asigura unui procent de 10% dintre studenții Europeni oportunitatea de a-și îmbogăți cunoștințele prin contactul cu alte culturi Europene și cu scopul de-a crea cetățeni europeni, de asemenea aceste programe au convins profesorii în ceea ce privește nevoia simplificării structurilor pentru a le face mai compatibile. Această simplificare va avea un rol important în detensionarea relațiilor dintre piețele și activitățile Europene pe de o parte, iar pe de altă parte a relațiilor dintre sisteme și diplome strict la nivel național. (Incompatibilitatea programului universitar European de 3 ani cu cel American de 4 ani va constitui obiectivul unor noi proceduri care încearcă să găsească un numitor comun între aceste sisteme educaționale de pe cele 2 continente.)

Programele educaționale ale Uniunii Europene au beneficiat de mai mult de 5.000 de studenți din România – o mare majoritate venind din universitățile private – susținuți fiind de fonduri europene. Mulți profesori/specialiști călătoresc în străinătate pentru a preda sau a participa la cursuri, pentru a face schimburi și pentru a participa la conferințe. În această situație este și Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” al cărei personal din diferite facultăți a beneficiat de grant-uri, schimburi și a participat la multe conferințe referitoare la ultimele descoperiri în diferite domenii de studiu. Aceștia la rândul lor, la întoarcere au împărtășit cunoștințele acumulate colegilor și studenților.

După astfel de participări la conferințe la Torino și Maastricht, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” a fost admisă ca membru cu drepturi depline în Asociației Universităților Europene, fapt pentru care ne mândrim. Această asociație este de fapt un forum de cunoștințe.

2. Apariția unei piețe de muncă Europene a creat o cerere de profesioniști, care vor concura pe aceeași piață, indiferent de originea lor. Este evident că unele țări sunt mai pregătite decât altele, un aspect care este considerat un stimulent pentru schimbări la nivel național, în special în universitățile private cum ar fi Vasile Goldiș, tot timpul receptivi la schimbări și la sistematizări globale. Pentru a beneficia de recunoașterea diplomelor pe plan internațional – ceea ce nu s-a întâmplat întotdeauna și ceea ce a constituit o încălcare flagrantă a celor mai importante drepturi ale omului – specialiștii vor avea dreptul să își valideze studiile în alte țări.

3. Lipsa de atractivitate a diplomelor Europene în restul lumii a început prin anul 1990 când Europa și-a pierdut privilegiul de-a fi zonă preferată de către studenți și profesori în favoarea SUA. Procesul mult dezbătut al „brain drainage” (drenaj cerebral) a început și a ridicat semne de întrebare pentru factorii politici și educaționali. Cam în aceeași perioadă, Europa a început să consume o mare cantitate de „educație transnațională” importată din SUA pe când ea exporta foarte puțin.

De ce se întâmplă un asemenea lucru? Motivele sunt foarte clar precizate în interviul d-ului Philippe Arghion pe tema „De ce să existe o reformă în universitățile din Europa?” (13 Septembrie 2007, The Times). El spune că „universitățile europene sunt cu mult în spatele celor din America deoarece există o autonomie insuficientă sau uneori chiar o lipsă de autonomie în majoritatea țărilor europene.”

În 2007 clasarea făcută la Shanghai a primelor 50 de universități din lume – un index foarte respectat care se ocupă cu monitorizarea performanței universităților din întreaga lume în domeniul cercetării, Bruegel a folosit drept bază pentru comparația făcută dintr-o parte a țării în alta – sunt listate doar 9 din Europa (cele mai multe din UK) în comparație cu 37 din Statele Unite. În topul celor zece, doar Oxford și Cambridge au intrat pe lista dominată de către americani.

Conform Bruegel, aceasta este datorită discrepanței mari în cheltuielile publice și private făcute pentru universitățile din Europa și America. În timp ce țările Europene cheltuiesc în medie doar 1.3 procente din PIB pentru educația superioară, Statele Unite investesc 3.3 procente din PIB în această zonă.

În ceea ce privește cheltuiala pe un student, contrastul e și mai mare, cu cheltuielile medii anuale de € 8,700 în Uniunea Europeană, în comparație € 36,500 în Statele Unite. Această lipsă de fonduri coincide cu gradul mai scăzut al autonomiei pentru universitățile Europene comparat cu omologii lor Americani.

Lipsa autonomiei afectează în mod direct impactul fondurilor de cercetare. Din moment ce autonomia și fondurile sunt complementare, mai multă autonomie ar crește măsura în care fondul de cercetare adițional îmbunătățește performanța.

În plus, lipsa acesteia, este responsabilă în principal pentru “drenajul cerebral” îndreptat înspre universitățile SUA pe care UE cât și universitățile care aderă la procesul Bologna – printre care și U.V.V.G. – trebuie să o oprească și să o contracareze.

“Necesitatea pregătirii specialiștilor pentru zonele științifice – și nu numai – capabili să se adapteze rapid noului context European, având cea mai nouă expertiză și nivele înalte de responsabilitate, este o CERINȚĂ a universității noastre. Există un mare interes pentru cercetare și dezvoltare economică și universitățile alocă un buget tot mai mare pentru aceasta.” a menționat Rectorul Universității de Vest „Vasile Goldiș”, prof. univ. dr. Aurel Ardelean.

În acest sens ar trebui de asemenea subliniat faptul că sunt, fără îndoială, câteva dezechilibre la nivelul universităților românești în clasificarea studenților după specializări. Astfel, conform studiilor econometrice universitățile private au un procentaj mai mic în profilele tehnice (13%) în comparație cu universitățile de stat, dar educația economică are cel mai mare procentaj în universitățile private (peste 46%). Aceasta stă ca dovadă a interesului mare alocat de către universitățile private problemelor economice și fenomenelor economice tipice României într-o perioadă de tranziție de la o economie super-centralizată la economia de piață.

4. Procesul de la Bologna scoate în evidență confuzia care rezultă datorită denumirilor, a structurilor și a diplomelor Europene, care constituie un obstacol enorm pentru universități și absolvenți atât în Europa cât și în restul lumii. În următorii ani, a apărut o atitudine mai flexibilă și mai dinamică, o atitudine care recunoaște că universitățile sunt principalii vectori pentru limbile, culturile, valorile, știința și tehnologia Europeană în lume. Această problemă a atractivității universităților și a diplomelor Europene pe plan internațional a obligat toate universitățile Europene să reorganizeze modul în care sunt prezentate în afara Europei și anume sub forma unui „pachet” compact care este recunoscut și validat oriunde.

Nemulțumirile cu privire la sistemul universitar sunt de obicei asociate cu:

- Durata studiilor – Care a fost adusă la același nivel pentru toți semnatarii tratatului de la Bologna (3 ani);
- Procentul mare de abandon – a fost redus crescând gradul de profesionalism al cadrelor didactice și ajustându-se la noile tehnici de predare (predarea comunicativă);
- Lipsa flexibilității, ceea ce ar permite studenților să își schimbe departamentul/ specializarea/ programul de studii după ce s-au înscris la o anumită specializare;

- Reducerea personalului universitar în special în domeniul științific – un important pas înapoi care a constituit principala problemă a universităților europene, care, la fel cum se arată mai sus, trebuie să fie regândit și refinanțat de conform noilor legi ale Uniunii Europene.

În acest sens România post 1989 este o excepție, traiectoria ei, fiind complet asimptotică de când a crescut constant numărul absolvenților de liceu care își continuă studiile superioare. Interesul absolvenților în acest nivel de educație a crescut an de an și astfel, în anul academic 2005-2006, 716.500 de studenți, 66.000 (10.2%) comparat cu anul trecut, au frecventat cursurile unei universități. Motivele din spatele acestui fenomen sunt, fără îndoială, istorice, cu o populație care a tânjit de secole după mai multă educație și care a fost lipsită sistematic datorită numărului mic de locuri de studii în universitățile de stat, singura existență la acea vreme.

În comparație cu primul an de după Revoluția – 1989, numărul studenților s-a multiplicat de trei ori. În mod egal, proporția studenților în numărul total al populației școlare în sistemul național a crescut cu peste 16.4% comparat cu anul academic precedent. În perioada 2000-2007, observăm o creștere substanțială în numărul studenților în universități, în special în cele private, care au oferit mai multe categorii de programe și masterate.

În timpul întregii perioade analizate, 2000-2007, creșterea numărului studenților, a fost de 36.1%. Creșterea cea mai substanțială (peste 10%) a fost înregistrată în anul academic 2005. Creșterea era mai lentă la nivelul cadrelor didactice, unde pe toată durata perioadei, rata creșterii a fost de 12.8%.

Cele mai **drastice reforme**, pe care Universitatea de Vest “Vasile Goldiș” le-a suferit, în acord cu Directivele Tratatului de la Bologna și realitățile socio-economice mai sus menționate, au loc pe **patru fronturi**:

1. Crearea structurilor duble în vederea înlocuirii diplomelor care necesită un timp îndelungat de studii: studii universitare (licență, bachelor, baccalaureus, bakal, Cadidat, licenciatura etc.) și studii postuniversitare (masterat, magister, magisterium etc.).

Ceea ce i-a neliniștit pe profesori cel mai mult cu privire la procesul de adaptare la prevederile tratatului de la Bologna nu a fost pătrunderea pe piața muncii ci ceea ce s-a considerat o diminuare a

calității educaționale. Aceasta se datorează faptului că reformele programelor de studii trebuie să implice o diminuare a materialului fie pentru a scurta perioada formativă fie pentru includerea unor cursuri de dezvoltare a competenței. Totuși răspunsul tratatului de la Bologna este că **un sistem educațional de calitate este acela unde studenții învață ceea ce au nevoie pentru a reuși, și nu un sistem unde studiază un catalog enciclopedic de termeni abstracți care au ca rezultat de obicei un eșec.**

Pentru universitățile private, și pentru Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” în special, prioritatea a constituit-o coerența existentă în actul educațional, mai mulți bani alocați tuturor domeniilor de specializare și masteratelor, mai multe fonduri alocate cercetării. **Fiecare grad al „profitului” național (al progresului) din România – și astfel accesarea universităților private la UE, depinde de nivelul de calificare al populației și de specialiștii pe care îi oferă.**

2. Introducerea sistemului European de credite, ECTS a fost un alt pas înainte care a fost apreciat de către studenții din întreaga Europă, deci și în România. Acest element inovator al sistemului European se referă la luarea în considerare a tuturor activităților efectuate de către un student în vederea obținerii de credite. Această măsură asigură flexibilitate, de vreme ce permite studenților să își schimbe specializarea și facilitează mobilitatea la nivel European, un prerogativ de care studenții Universității de Vest „Vasile Goldiș” au beneficiat din plin.

3. Asigurarea Calității sau Acreditarea. Declarația de la Bologna nu s-a exprimat în mod concludent cu privire la tipurile de mecanisme necesare pentru a asigura calitatea educației pe plan European. Așadar, tratatul spune doar că ar trebui să existe o „dimensiune Europeană”. Pentru a asigura calitate, fiecare universitate trebuie să își creeze propriile mecanisme de evaluare și îmbunătățire. Totuși, această măsură este insuficientă dacă dorim să cunoaștem care dintre programele de studii îndeplinesc standardele cerute. Un mare număr de țări au creat agenții pentru evaluarea sau „acreditarea” externă astfel încât aceste demersuri să fie valabile.

A devenit evident faptul că era nevoie de o singură agenție Europeană care să impună standarde Europene unice.

Consortiul European pentru Acreditare este organizația care prefigurează viitorul sistem European de recunoaștere comună printre alte agenții competente. Membri naționali sau regionali, de exemplu A.R.A.C.I.S., ar putea să se specializeze în mai multe discipline sau câmpuri profesionale la un nivel European. Profesorii și decanii Universității de Vest „Vasile Goldiș” își aduc și ei contribuția la munca depusă în astfel de agenții.

„Calitatea va fi factorul decisiv pentru educația europeană” a spus Jan Figel, Comisar European al Educației, subliniind de asemenea că fără educație și practică este foarte greu să crezi că studenții pot visa la locuri de muncă mai bune.

4. Reforma programei pentru diferite domenii. Împreună cu reformele structurii diplomelor, universitățile Europene, incluzând aici și universitatea noastră, au început să se gândească la cea mai importantă reformă care a avut loc vreodată în Europa, reformă a programei mai multor specializări. Obiectivul a fost dezvoltarea unor profiluri profesionale și a unei pregătiri corespunzătoare, plus competență în diferite zone tematice pentru că era evident că, odată asimilată calitatea vieții unui individ sau a unei condiții ale unei națiuni, se poate observa un singur fapt – educația face diferența. Învățământul de calitate cere accesul la calitate, o **curriculă orientată înspre cerințele secolului 21**, care include obiective bine definite în ceea ce privește învățarea, scopul și ordinea instruirii, o perspectivă globală dar și ultimele materiale de instruire, personal cu ultimele expertize făcute în domeniu și în cele din urmă o evaluare corectă a studentului pe piața de muncă.

Mai mult decât atât, nu este de ajuns să oferi o curricula nouă sau program cu două specializări, dar este necesar să privim la **internaționalizarea curriculei** ca la un proces dinamic care se **reflectă pe sine, angajat în explorare și globalizare din punctul de vedere al studentului**. Este necesar ca studenții să fie pregătiți pentru aceste schimbări dinamice, îngăduindu-le să ia singuri decizii și să le privească din punct de vedere global printr-o permanentă cercetare, învățare și reînvățare.

Internaționalizarea curriculei ar trebui să ajute la apariția dorinței de a rezolva orice problemă și de a dezvolta îndemnări analitice în loc de niște idei fixe. Studenții de la U.V.V.G. au fost întotdeauna încurajați să privească lucrurile în contextul lor și să facă propriile interpretări indiferent de mediul socio-cultural. Ei sunt de asemenea încurajați să fie întreprinzători și creativi, două calități care sunt de fapt calitățile absolvenților „universităților mondiale”.

Avantajele proiectului European Bologna constau în faptul că ne fac să ne gândim la **noi metode didactice care se concentrează pe student** și nu pe profesor, metode care sunt posibile datorită noilor tehnologii.

Odată cu apariția Internetului, noi avem acum posibilitatea să schimbăm paradigma educațională existentă și astfel să extindem dramatic accesul la calitatea învățământului în timp ce se reduc costurile. Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” este pe cale să semneze un acord cu „Blackboard” reputatul institut american de e-learning ca să poată implementa un viitor număr de programe care vor facilita accesul la cursuri studenților care altfel nu ar fi putut beneficia de această oportunitate.

Mai mult decât atât, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, dispune de ultimele facilități la toate universitățile începând de la IT, la Administrarea Afacerilor, Management, Marketing, la Drept și Medicină. Toate acestea oferă Universității de Vest „Vasile Goldiș” o imagine complexă a unei Universități Dinamice Internaționale și Globale din secolul XXI.

În ceea ce privește tratatul de la Bologna, universitățile private din România se găsesc în contextul noului sistemului educațional european o mișcare înspre o Europă a Universităților.

După secole de izolare în spatele unor granițe naționale, integrarea Europeană a dat naștere unei schimbări adoptând programe de mobilitate (schimb de experiență) cum ar fi ERASMUS, SOCRATES și LEONARDO. Aceste programe au avut un mare succes în ceea ce privește schimbul de experiență, în ciuda lipsei de compatibilitate dintre majoritatea aspectelor unor sisteme educaționale diferite (programă, subiecte, examene, diplome, tipuri de instituții, tipuri de finanțare etc.). Trebuie menționat faptul că aceasta este perioada de mobilitate, în care sistemele nu suferă schimbări, care a permis înaintări majore în ceea ce

privește muncă în echipă, dar și apariția a sute de legături între universități și studenți.

Odată cu creșterea numărului de programe de schimb de experiență această nouă etapă de cooperare ne-a dat posibilitatea să realizăm că e nevoie de o mai mare compatibilitate între sistemele educaționale în vederea facilitării mobilității și a cooperării. Declarația de la Bologna a deschis drumul unei a treia etape de reforme structurale, convergente, și anume reforma sistemelor educaționale.

Tratatul servește deasemenea ca o platformă de dezvoltare pentru o dezbatere cu privire la rostul universităților în noua Europă și cu privire la obiectivele comune cu referire la învățământul superior în Europa. Momentan ne aflăm pe un drum care duce înspre o Europă educată care are sisteme diverse și obiective comune pentru anul 2010, tratatul de la Bologna nu este singurul document care facilitează modernizarea universităților din Europa. În introducerea tratatului privind „Educația și Formarea 2010”, Comisia Europeană și miniștrii au discutat **obiectivele** pentru anul 2010, „Pentru beneficiul cetățenilor și al Uniunii Europene”:

1. Sistemul European și instituțiile de educație Europene ar trebui să însemne calitate în tot restul lumii;
2. Sistemul European ar trebui să fie destul de compatibil pentru a permite cetățenilor Europeni să profite de pe urma diversității acestora și să nu sufere din cauza acestei diversități; (Comisarul European pentru Multilingvism, Leonard Orban).

În acest domeniu de o importanță majoră pentru stadiul actual, România joacă un rol foarte important, prin Comisarul pentru Multilingvism la Bruxelles, Leonard Orban.

Comisarul European Român pentru Multilingvism, recent, și-a făcut public raportul în ceea ce privește directivele pentru instituțiile educaționale nu numai în România dar și în Europa. Principala idee la care s-a înscris Universitatea Vasile Goldiș, cu mult timp în urmă, este acum evidențiată în mod clar. Raportul este intitulat „**O provocare plină de Avantaje: Pornind de la Limbile Materne la Limbile Adoptate.**” Este o recomandare puternică faptul că elevii, studenții, absolvenții și candidații la doctorat își intensifică efortul lor pentru o mai bună cunoaștere a cel puțin două limbi străine. Începând din 2002, în Universitatea noastră au fost stabilite programe pentru adulți în sistem educațional terțial. Engleză pentru Finanțe, Engleză pentru Management și Marketing, Engleză pentru Afaceri în Comunicare, Germană și Franceză

pentru domeniile specializate, toate se bucură de un mare succes și atrag un număr mare de adulți.

Domeniile mai puțin stringente până acum, când barierele din Europa au căzut, cum ar fi, Multilingvismul, Cultura și Instruirea, sunt toate importante pentru diversitatea culturală și identitățile care împreună formează **Identitatea Europeană și Comunitatea Culturală Europeană**.

Vorbind despre diversitate, bucurându-ne în diversitate și predarea limbii, nivelul cunoștințelor lingvistice al studenților români, îi uimește pe cei de la Universitatea Cambridge, prin Serviciile de Examinare ESOL, care arată într-un sondaj recent că românii, se situează pe primele locuri dintre toate națiunile, care dau Examenul de Limbă Engleză Cambridge, Examenul de Limba Engleză în Afaceri, și alte examene de orientare profesională.

Aprofundarea a fost folosită ca o parte integrală a instruirii limbii și/sau a programelor comune (vezi programul de Master cu Universitatea Padova, Italia), cu studenți, petrecând aproape un semestru peste graniță. Ca un contrast la învățarea în clase unde limba input este controlată, practica este monitorizată, și output-ul este asistat, programele de aprofundarea ale limbii se concentrează pe folosirea limbii în afara orelor de la universitate. În general se crede că învățarea reală are loc când studenții se „pierd” în limba și cultura țintă.

Mai mult decât atât, Comisia Europeană care se gândește la vremurile viitoare, solicită ca toate universitățile din UE, de stat sau private, să organizeze programe/ masterate pentru a **o traducere și interpretare de calitate**. Din nou, U.V.V.G. se mândrește prin a anunța că în vara anului 2008 vor absolvi 2 grupe de studenți ai specializării Limbi Moderne Aplicate, care mai apoi se vor înscrie la Masteratul de Limba engleză în afaceri.

Este un lucru cunoscut că Președinția Uniunii Europene va publica un document de o importanță majoră pentru sectorul educațional al Europei, o nouă strategie în ceea ce privește multilingvismul, strategie care se dorește a face posibilă pe termen lung o comunicare bună, corectă și exactă între specialiști din toate domeniile, un progres indispensabil și de o eficiență maximă. Acest document se va numi „Promovarea Multilingvismului - un angajament comun”. Toate acestea se vor întâmpla înainte de anul 2009, an care va fi declarat pentru Uniunea Europeană și care va aduce noi angajamente pentru toate instituțiile învățământului terțiar „Anul Creativității și al Inovației”.

Faptul că, Universitatea privată „Vasile Goldiș” administrează toate examinările europene și americane, punând o cărămidă nu doar la învățarea unei limbi străine ci și la accederea la cele mai noi programe de bursă și granturi din întreaga lume dovedește încă odată personalitatea complexă și puternică. Toate aceste lucruri creează o aură cosmopolită asupra Universității de Vest „Vasile Goldiș”, Arad, România, aură care atrage un număr tot mai mare de studenți de toate vârstele și la toate specializările.

Acum este momentul să menționăm numărul mare de legături, schimburi pe care U.V.V.G. le are cu universități din lumea întreagă. Acest lucru întărește deasemenea caracteristica globală a profilului Universității de Vest „Vasile Goldiș”, universitate care găzduiește permanent profesori de renume români sau străini, organizează conferințe naționale și internaționale, cursuri de vară pentru cadrele didactice dar și pentru studenți în toată Europa dar nu numai.

Europa ar trebui să devină din nou calea preferată de către studenții, profesorii și cercetătorii din întreaga lume, ca o alternativă la mult dezbătutul „drenaj cerebral” înspre alte continente.

Pentru aceasta, U.V.V.G. oferă, anual, sute de burse celor mai buni studenți din județ/țară (celor care iau cel mai bune note la liceu și la examenul de bacalaureat) și îi susține pe tot parcursul anilor academici astfel încât să încurajeze cei mai inteligenți studenți să rămână în țară și în zona europeană.

Obiectivele mai sus menționate au o însemnătate specială pentru universitățile și sistemele de învățământ superior din U.E. Conform prevederilor strategiei adoptate la Lisabona și programului „Educație și Formare 2010”, dezbateră la nivel European cu privire la educație a început să se axeze din ce în ce mai mult pe universități, care sunt văzute ca „producătoare” de specialiști pentru Europa.

Cu ocazia întrunirii ministeriale de la Londra din mai 2007 **Jan Figel președintele Comisiei Educaționale** a afirmat că există o nevoie urgentă de modernizare a sistemului de învățământ superior European. „Guvernele ar trebui să acorde mai multă autonomie instituțiilor de învățământ. Universitățile ar trebui să își modernizeze programa, să creeze campusuri virtuale, să își reformeze conducerea și să pregătească profesional departamentul de management al resurselor umane, să își reformeze procedurile administrative și financiare și să își diversifice

sursele de sponsorizare și să fie receptivi la noi studenți, afaceri (proiecte) și la întreaga societate” a mai afirmat dânsul.

Asociația Universităților Europene, a cărei membră este și Universitatea „Vasile Goldiș”, a mai cerut miniștrilor educației să acorde mai multă autonomie și mai multe fonduri universităților „pentru a ajuta Europa în competiția cu restul lumii.” Declarația AUE intitulată **Universitățile Europene după 2010: Diversitate pentru atingerea unui scop comun** stăruie asupra nevoii unei mai mari autonomii de vreme ce „mai multă autonomie ar permite universităților să fie mai flexibile în vederea adaptării la o societate în continuă schimbare și care ar facilita tranzacțiile efectuate de către o universitate, schimbul de experiență și care ar atrage mai multe fonduri pentru universități.”

„Mărirea gradului de succes al absolvenților este o problemă cheie în ceea ce privește îmbunătățirea funcționării piețelor europene de muncă,” spune Business Europe. „Evoluția către o organizație bazată pe activități interdisciplinare și orientată spre progres necesită un personal adaptabil, care poate dezvolta aptitudini pentru rezolvarea problemelor și care poate să lucreze în echipă. Astfel succesul absolvenților trebuie să devină un obiectiv primar pentru universități și alte instituții de învățământ superior. Acest aspect trebuie să se reflecte în conceperea viitoarelor programe și trebuie să devină principalul criteriu de calitate al viitoarelor diplome.” Exemple precum cele ale Universității „Vasile Goldiș” care are o relație extrem de bună, bazată pe obiective comune și respect reciproc, cu sectorul economic privat din acea zonă, sunt dovezi elocvente pentru nivelul de flexibilitate și luciditate al viziunii acesteia asupra succesului absolvenților în zona de unde provin. Este cea mai eficientă formă de cooperare în ceea ce numim astăzi Era Participării, unde toate instituțiile joacă un rol în procesul de dezvoltare națională și globală a comunității internaționale.

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” tratează cu maximă seriozitate recomandările europene privind sistemul educațional cu referire la diminuarea procentului de abandon școlar și, mai mult, prin intermediul Programelor Europene în care este implicată (vezi Programul Grundvig cu Ungaria, Marea Britanie, Portugalia) încearcă să faciliteze accesul la educație chiar și după absolvire ridicând astfel nivelul de eficiență al sistemului privat de educație în vederea adaptării la cerințele așa – numitului concept de **educație continuă**, soluția pentru o Europă mai prosperă.

Ideea Comisarului European pentru Educație care spune că **„fără o educație continuă veniturile nu pot decât să scadă”** este unul dintre conceptele de bază pe care Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” încearcă să-l inoculeze în mințile absolvenților de toate vârstele. În momentul de față, instituții competente de învățământ superior nu se adresează numai studenților ci și adulților care doresc să se specializeze în domenii tot mai diferite și dinamice ale economiei, sau care doresc să se reorienteze profesional, să obțină anumite competențe necesare evoluției dinamice a economiei și a societății sau să fie eficienți în domeniul lor de activitate.

Transformările economice și sociale influențează în mod inevitabil sistemul educațional. Astfel, transformarea universității a devenit un element esențial pentru a înțelege conceptul de sistem de învățământ superior modern, nevoile unui student pe o piață de muncă a secolului 21 foarte competitivă, și în același timp, nevoile pieței de muncă în sine, acestea fiind interdependente.

Cele amintite mai sus au devenit obiective europene comune, care pot fi atinse numai dacă strategiile (politicile) sunt coordonate și sistemele întărite la nivel European. Rolul universităților în viitorul fiecărei țări europene, și în viitorul Europei în lume, a fost dezbătut, în cele din urmă, la cel mai înalt nivel politic. Soluțiile vor fi europene și anume **nevoia unei reforme pentru o renaștere a universităților, plus noi resurse și cooperare.**

Procesul de globalizare în sine nu trebuie văzut numai din perspectiva conceptului de **dincolo de granițele naționale** ci și în ceea ce privește schimbările profunde care apar la nivel local și cultural prin intermediul mediei internaționale, al tehnologiilor de comunicare și informare, al produselor de consum și al hiper – mobilității.

Este un prilej de mare mândrie faptul că Universitatea „Vasile Goldiș” pare să fi adoptat toate cerințele în aceste domenii după cum se poate vedea în numeroasele schimbări apărute în programa de învățământ, specializări/diplome, link-uri, parteneriate implementate în toate facultățile din cadrul universității, toate în concordanță cu ultimele cerințe ale legislației europene, numărul mare de cursuri de masterat asemănătoare celor din cele mai renumite universități europene, programe/diplome comune (vezi cursul de masterat Universitatea Padova, Italia – Universitatea Vasile Goldiș, Arad, România), numeroasele proiecte

internaționale Erasmus, Socrates, Grundvig, Leonardo care au loc în toate facultățile din cadrul universității.

La nivel internațional, Națiunile Unite, când au stabilit care sunt „Obiectivele Mileniului”, au recunoscut că există o necesitate globală de educație și costul socio-economic al lipsei acesteia. Organizația Națiunilor Unite, prin Secretarul general al acesteia, a cerut oamenilor de pe tot cuprinsul globului să se asigure că până în anul 2015 fiecare copil va putea încheia un ciclu întreg de educație primară. Universitatea Vasile Goldiș, datorită lucidității viziunii liderilor acesteia oferă în fiecare an burse școlare întregi și ajutor financiar pentru a ajuta studenții care au nevoie de suport financiar recunoscând veridicitatea și relația directă între nivelul de educație al unei națiuni și statutul economic al acesteia precum și bunăstarea personală și standardul de viață. A fost evident pentru liderii Universității de Vest „Vasile Goldiș” că îmbunătățirea **oportunităților educaționale va influența în mod direct economia și standardul de viață al cetățenilor.**

Această reformă trebuie să cuprindă toate nivelurile și formele de pregătire educațională, profesională și tehnică. Trebuie elaborată o nouă politică de extindere a rezultatelor obținute până acum datorită reformei. Îmbunătățirea proceselor manageriale în ceea ce privește formarea educațională, profesională și tehnică poate fi realizată doar dacă administratorii care sunt responsabili pentru mobilizarea resurselor și pentru managementul creativ, participativ vor fi pregătiți și informați corespunzător.

Politicile financiare inovatoare trebuie încurajate de asemenea prin identificarea unor alte surse decât bugetul de stat – stimularea investițiilor, prin intermediul mecanismelor adecvate, în activitățile de pregătire finanțate de către angajatori considerați parteneri educaționali, parteneri sociali și altele. Acesta este de fapt elementul de bază al conceptului de Eră a Participării în care toți jucăm un rol important.

Provocarea este de fapt **asigurarea unei educații de calitate pentru toți** și acesta este obiectivul pe care Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” l-a stabilit pentru ea însăși încă de la înființare.

Referințe

1. Andrei, T, *Econometrie*, Ed. Economica, București, 2003.
2. Alesina, A., and Perotti, R., *The Politics of Economic Growth*, Harvard University, Cambridge, Working Paper, n4341, Cambridge, 1993.
3. Alesina, A., and Perotti, R. *Income Distribution. Political Instability and Investment*, NBER Working Paper, n0 4486, Cambridge, 1993.
4. Barro, R., and Lee, J.-W, *Losers and Winners in Economic Growth*, NBER Working Paper.
5. Barro, R. J. *Economic Growth in a Cross-Section of Countries*, Quarterly Journal of Economics, vol. 106, 1991, pp. 407- 443.
6. Frybes, M., *Un nouvelle Europe Centrale*, Editions La Decouverte & Syros, Paris, 1998.
7. Gupta, S., de Mello, L., and Sharan, R. *Corruption and Spending*, European Journal of Political Economy, vol. 17, 2001, pp. 749-777.
8. Haug, Guy - Monographic works - *Reform in European Universities*, Bruxelles, 2003.
9. Hanushek, E., and Wobmann, L. *Does Educational Tracking Affect Performance and Inequality? Differences-In-Differences Evidences Across Countries*, The Economic Journal, 116, 2006, pp. 63-76.
10. Mauro, P. *The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure*, FMI, Washington, 1996.
11. Robertson, P. *Industrialization versus Education: Optimal Investment Choices and Growth in a Developing Economy*, Review of Development Economics, 4(2), 2000, pp. 175-183.
13. Verbina, I., and Chowdhury, A. *What determines public education expenditures in Russia?* Economic of Transition, Volume 12 (3), 2004, pp. 489-508.
14. Zhang, J., and Li, T. *International Inequality and Convergence in Educational Attainment, 1960-1990*, Review of Development Economics, 6(3), 2002, pp. 383-392.

ASPECTS OF PLUPARTITISM TODAY

Prof. Ph.D. Adrian GORUN

Universitatea „Constantin Brâncuși” din Târgu-Jiu

Telefon: 0253/ 214307

E-mail: univ@utgjiu.ro

ABSTRACT. *Studiul de față evaluează pluripartidismul și partidocrația, ilustrând diferențele majore dintre partidismul moderat și partidismul dominator. Analizând excesul partidismului (partidocratice), surprindem coordonatele fundamentale ale „produsului” politic cu tendință de universalizare: partidele catch-all.*

Evoluția spre partide catch-all se caracterizează prin reducere drastică a identităților ideologice, diminuarea rolului membrilor de partid, atragerea de alegători din toate segmentele populației, deschidere accentuată spre grupuri de interese diverse etc. Studiul prezintă o serie de aspecte privind sistemul de partide din România azi.

Keywords: *pluripartitism, partidocracy, political regime, Romanian party system.*

1. Partidism and partidocracy

The political and social life is today invaded by an extremely controversial phenomenon, by the consequences it generates - **partidocracy**. This phenomenon expresses the quasi-total domination by the parties of the political, which leads to an almost faithful **identification** of the **political regime** with the **party regime**.

” The modern political model – fortunately or not – remarked Dumitru Lepădatu – is saturated or supersaturated by partitism. It seems that the largest part of the political life cannot be conceived outside parties, of their role as mentors of society”¹. From a positive phenomenon – moderating partidism (the role of parties – „indispensable vehicles of

---

¹ Dumitru Lepădatu, *Procese si fenomene politice*, Editura Actami, 2000, p. 220.

democracy”²) we reach a disequilibrium in the political environment, following the **dominating partidism**.

It is recognized that, normally, adhesion to a party is generated by two categories of factors: **logical factors** (temptation of ideas, principles, doctrines) and psychological factors (desires, perception of a superposing between the political ideal and public policies declared by some political parties, affective memory etc.). But, following the dominating partidism, opportunism, intention of acquiring privileges (usually not deserved) represents more and more a source of adhesion to a party with chances.

How does it arrive, however, from the (free) association of individuals in the party, to the nearly full domination of political life by parties? Responding to issues involving this question can not be one if not properly taken into account the elements leading to the association: **partisan manifestations in society**. This issue has been considered by P.P. Negulescu, with the grouping characteristic of citizens of the parties as "social phenomenon"³, and S. Newman which said that the party is the "uniting element of modern politics"⁴, the support, bearer of these partisan events. From this combination of quality starts the road towards almost complete dominance of life by political parties. Briefly: "The strategy and tactics of parties does not leave untouched the by their doctrinaire or practical effect no landmark of the human ontos"⁵.

One can retain for the moment, the idea of partisan manifestations in society as cause of the social phenomenon of grouping citizens in parties (political partisanship), and the moment of transforming social partisanship in excessive party partisanship as moment of the becoming of social life in the predominant political life. Here there must be sought the distinction between **moderated partidism** and **partidocracy**, between a political environment in which parties coexist in other forms of political participation and the supersaturated political environment in which is produced a domination of the political by the parties.⁶

---

² D.L. Seiler, *Les partides politique en Europe*, P.U.F. , Paris, 1982, p. 2.

³ P.P. Negulescu, *Partidele politice*, Editura Garamond, Bucuresti, f.a., p.55.

⁴ S. Newman, *Why Study Political Parties ?* in *Modern Political Parties*, The Press of Chicago University, Chicago, 1965, p.1.

⁵ D. Lepădatu, *op.cit.* , p. 22.

⁶ Adrian Gorun, *Stasiologie si sisteme electorale*, Editura Clusium 2005, p. 8-9.

Becoming predominantly political, social life is “engulfed” into the dominating partidism.

Is this partidism (pluripartidism) damaging?

No, as moderated party partisanship – objective and normal to any plural society – generates the dominating and dominated partidism, but its **excess** (which leads to the predominantly political quality of the social) ensures partidocracy. And because the language used to create confusion (as the common sense of "partidism" is received only as „multipartidism”) there should be noted that the term "parties dominate political reality" is confirmed anywhere.⁷ But especially in the political arrangements in which there is a single party, accordingly to their essences: "That's why one party systems, by this dictatorial situation, as in the cases of a very broad party spectrum, where there are hopes in a distribution of univocal impact effects, parties are exceptional factors of politics. Who ignores this party preeminence is likely to ignore the realities of one of the most obvious realities of the business of politics; in equal measure ignores unservices that, potentially, this dangerous centrality provokes... Because <<partidocracy exists even when we ignore it”⁸. The one party **dominates society absolutely** because it governs absolutely, and political competition – as competition between parties - is replaced by class struggle. And **partidocracy** of one party systems makes the party not a vehicle of democracy, but one of a totalitarian regime.

Social partisanship in totalitarian regimes is constrained to evolve towards a unique partisanship, diverging individual (or group) interests being suppressed.

That is why the degree of “saturation” of the modern political environment by partidism must be nuanced, according to the democratic or totalitarian regime, by the pluri - or multi party system.⁹

2. Catch-all parties

In explaining the sense of the evolution of parties today, one must look at the types of parties, typology necessary because of:

- The need for theoretical classifications concerning aspects that modern and postmodern partidism requires;

---

⁷ *Idem.*

⁸ D. Lepădatu, *op.cit.*, p. 9-10.

⁹ *Idem.*

- Practical necessity – which preoccupies any party in search of its own political space – a special position, individualized as program, action, and agenda.
- Practical need of each party to report itself to the others, thus realizing placement of the other parties in the convenient and corresponding space.

For the elaboration of typologies of parties have been preoccupied many prestigious authors: Weber (**notable parties**, as parties of structure, nucleus, electoral and **mass parties**, as organizations dominating institutions), M. Duverger (**specialist parties** preoccupied to bring together personalities, and prepare the elections, maintaining the contact with the candidates: *”specialist parties need influent personalities, especially the names, prestige and fame of those to constitute a warranty for the proposed candidate and will attract votes; specialists in the art of manipulation which can organize a campaign; and finally, personalities with financial possibilities...”* and **mass parties** – which establish their strategies on their own members, which support their own party in disputes with the other parties). There are also other elaborated typologies,¹⁰ but significant for the contemporary stasiology have remained Weber and Duverger.

At the middle of the ‘60s of the past century Kirchheimer demonstrates the desire of the party leaders to look carefully, in spite of their identity, for all possible supporters and sustainers, to win as many voters as possible. Initially Max Weber talks of the evolution of parties towards mass parties. But at the middle of the XX - th century, the transformation of mass parties becomes evident, following significant changes produced in the socio-political framework in which the political party competition is undertaken (especially, changes in the organization and development of electoral campaigns).

There appear new challenges in front of the mass parties like: using television channels for electoral campaigns, growth of the degree of political culture among the voters, political participation outside of analyses a series of transformations¹¹ and affirms that mass parties (class and confessional) manifest an advanced tendency towards transformation into **catch-all** parties.

---

¹⁰ See, A. Gorun, *opt.cit.* , p. 33-39.

¹¹ O. Kirchheimer, *The Transformation of the Western European Party Systems*, apud G. Pasquino, *Curs de Știință Politică*, Institutul European, 2002, p.158.

But the phenomenon of catch-all transformations is observable more and more at the level of individual representation parties in their strategies of strengthening both to face disputes with mass parties, as well as with the multiple modifications of electoral laws.

The phenomenon of evolution towards catch-all parties can be characterized through:

- a) Severe reduction of ideological content;
- b) Ulterior strengthening of leading groups and evaluation of their actions not from the point of view of identification with party objectives, but with the efficacy of the whole social system (partidocracy's reflexes);
- c) Diminishing of the role of party members;
- d) Small interest for a class or religious association to attract rather voters from all fields of the population;
- e) The ever larger opening towards groups of interest¹².

In my opinion, with all complex aspects and manifestations of the transformation process at the level of political parties, two consequences can be clearly underlined:

- The declared intention of the majority of parties to evolve towards stable structured organizations, on a national and local side, strengthening the authority of leaders at every level and, partially that of leading organisms (this intention pertains both to mass parties, as well as to specialist parties);
- Evolution of both types of parties towards catch-all, evolution which diminishes identities and accentuates indistinctions, ideologies being just declared, not covered in programs, strategies, public policies.

Thus, **bureaucracy** tends to replace **ideology**, **delimitations** between parties becoming in many cases **hard to detect**. Then, more and more changes occurring in scope and composition of the groups support in many of these situations alternating - in one camp or another - depending on the position of the party - in power or in the opposition. Alternation occurs, too, at the level of compact groups of sustainers, swinging according to the solving of concrete interests (of structural leftist groups, to direct the parties would not be claimed ever, parties who are in the right

---

¹² See G. Pasquino, *op.cit.*, p 159.

spectrum politically, apply policies of the left - if the electorate traditionally of the PSD, oriented towards PNL, as a result of facilities granted to pensioners). In Romania, during the nearly 18 ongoing years that have passed since December 1989, this is a well-known phenomenon. I refer to the transfer (basically illegitimate) of officials from parties that lost power, which accede to parties in power, regardless of the ideological gap. Transfer what occurs at both the authorities of central public, and at the local level and which is doubled by periodical swings of sustainers.

It is clear that parties from Romania self-proclaim themselves representative of popular interests (including UDMR). However important is not the status and self-declared role, but the public policies applied, the table from that angle of less concern in the organization, but more (even mainly) large number of those benefiting from the activities of that party (in much more cases the party logo does not cover even part of a specific doctrine). The increasingly stressed role of the catch-all parties in Romania generates, in addition enrolments of candidates and especially around election campaigns and political extension of a group of clients that revolves around them - what the clients expect and receive are privileges (few of them deserved, the majority the majority a reward for the constant betrayals). An edifying question is: what are the doctrines (promoted, not declared) of the PSD, PNL, PC, PD-L, PRM, PNG, PNTCD, even UDMR, PCM (Hungarian Civic Party) today in Romania? How social-democratic is PSD? How liberal is PNL? How conservative is PC? And so on.

The responses formulated by various leaders and which seek a justification around the fund of the problem (because ideologies today are no longer significant in determining the identity of a party), are unprofessional and aberrant. These responses have a single purpose: induction, at the level of public opinion, of the idea of legitimacy of catch-all parties. In such conditions, the participation of members of the party life is becoming ever more limited (in the best case - within most important events - the participation does not exceed 15%). Michels Teza's referring to "iron law of oligarchy" lies in the organization and functioning of political parties in Romania today, where groups of oligarchic parties, having various means (money, position in state bodies, inter-party relationships, media, privileged social status.) manipulate the participation of members. This diminishes until completion the democracy inside the party. If in other countries - not necessarily without deficit of democracy -

around the third wave of democratization (Huntington), there are several forms and ways of political participation (interest groups, professional associations, collective movements and referendum etc.) in Romania a poor way of expression through these forms is found. Even referendum becomes through the normative restrictions introduced a "ghost" form¹³ for the expressions of actions.

Basically, the organizational and programmatic model each party adopts cannot be coincidental: it is dependent on the organizational-programmatic models of each competing party, as each party intends to enlarge the number of voters and supporters. The parties "*formulate political proposals to win the elections; they do not aim at winning the elections to achieve political proposals*"¹⁴.

The conclusion of M. Duverger expressed in 1951 concerning the evolution of parties influenced both party leaders as well as researchers in the field. Thus, instead of concentrating on good organizational methods, they have cultivated the thesis according to which all parties have come to take over the majority of characteristics of class parties, with the character of masses. All have considered that this type of party is a very good political and organizational product in order:

- To guarantee to the citizens participation and political influence;
- To ensure an electoral and pragmatic competition;
- To win the elections;
- To ensure a good governance.

But political reality is another, the **product** generating extremely serious phenomena, expressed in the exacerbated perceived crisis of partidism. Crisis measured by the dramatic lowering of confidence in pluralism and pluripartidism. Identification of political parties with the people they lead, party oligarchies, trans-party visible clientele relations, but especially visible penetration of structures and authorities of the state by oligarchic-mafia-style groups are real phenomena with a single consequence: undermining of formal, but especially substantial democracy. At this level are detectable the causes of the current political class in Romania, a political class acting under the dominant empire of **sultan-like mentality**. A political class that has acted almost without interruption and undifferentiated, for the overlapping of politics (as a

---

¹³ For evolution of parties in Europe today see A. Gorun, *op.cit.* p. 43.

¹⁴ Antony Downs, *An Economic Theory of Democracy*, G. Pasquino, *op.cit.* p. 161.

public space) by the private (viewed, or underground), for the conquest of power through direct political interference of the economic – financial – informational oligarchy. An oligarchy formed through occult ways, which enriched illegal and illegitimate after 1989, identified the state treasury with their own wealth.

Such a society is a praetorian one in which corruption has spread to the state structures, thus generalizing itself. A company in which former military ranks fill in politics are carriers of economic power (wealth) gained through occult ways, the underground power of the economy. A possible remedy may be uninominal vote. But that's not enough. Only uninominal vote can not eradicate the phenomenon. Uninominal vote seen as absolute and universal attribute for the recovery of politics will lead to an extremely harmful phenomenon: legitimacy of individuals (legitimizing procedures) - largely the same as those who today comprise the political class - to the detriment of the real democratization. Legitimization of authoritative investment of the old and new oligarchy. The solution is multiple, which starts from the election fair competition (to ensure the free elections), continuing with the reform of political parties (to the regaining of the vehicle role of democracy, the removal of evolution to the catch-all parties), reforming the legislative framework (an operational Constitution, a rigorous law on political parties, a consistent electoral law) towards (but not least) the review of the status of officials.

Thus, not just the cleansing of the political class (seen as moral cleansing and not just replacing of some individuals with others form inside the party «aquariums») leads to the coming out of the major **democracy deficit** of nowadays.

The mechanism – in its integrality – must be replaced, at the basis of the new mechanism having the principle of foreseen reactions, as defined by Carl J. Friedrich, principle found together with precise means of evaluating the mandated.¹⁵

---

¹⁵ See, Adrian Gorun, coordinator, *Introducere în Știința Politică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2003, p.201-202.

3. Appreciations on the nowadays Romanian party system

The most synthesizing definition of groups has been given, in my opinion, by Giovanni Sartori: " *a party is any political group identified by an etiquette which presents itself during the elections and is capable to place through elections (free or not) candidates for public functions*".¹⁶ Parties, exercise a series of functions: a) forming political opinions; b) selecting candidates; c) fixing necessary correlations between those chosen and the mass of the voters¹⁷.

Some points are needed to clarify the conceptual domain. Thus, the phrase **party system**, is aimed at increasingly complex relationships in a **pluripartite pluralism**, the phrase used to the top of M. Duverger and expressed through a multitude of factors (group of relatively stable relationships) as the **number of parties**, the **dimensions of the parties**, the **existing alliance of parties**, **political strategies implemented** etc.¹⁸

Briefly, the party constitutes or enters a specific system - the system of parties. Passing over different angles of analysis of models and their classifications¹⁹, I mention that to express the complexity of the systems of parties it is necessary to take into account several defining factors.

I consider as essential the contribution in the field of two prestigious authors: M. Duverger and G. Sartori. It is known that Duverger analyzed and classified systems of parties limiting himself to individualizing them under a simple criterion: the **numerical criterion**. But, as correctly states Giovanni Sartori, counting parties is not enough to arrive at some conclusions in the field. Important and compulsory is to individualize **the main parties**.

Thus, Sartori adds to the numerical criterion that of the party relevance: " *the numerical criterion helps to defining the format of party systems; the relevance criterion of parties aids in explaining the mechanics of party systems*".²⁰

---

¹⁶ G. Sartori, *Parties and Party Systems*, New York, Cambridge University Press, 1976, p. 63.

¹⁷ See A. Gorun, *Stasiologie si sisteme electorale*, p. 25-32.

¹⁸ See, D. Lepădatu, *op.cit.*, p. 252.

¹⁹ See A. Gorun, *Stasiologie si sisteme electorale*, p. 46.

²⁰ G. Pasquino, *op. cit.*, p. 163.

Giovani Sartori supports the existence of two **criteria of relevance**: the role of parties in the formation of government coalitions (coalition potential) and the role of parties in the influencing of the coalition government's activity (intimidation potential).²¹ But neither of these criteria (the number and the relevance) are not considered sufficient by Sartori in explaining the "mechanics" (functioning) of parties and, therefore, he introduces a third criteria applicable in particular multipartite systems: **ideological distance or polarization**.

Ideological distance expresses differences between ideologies.

They may be close - parties with potential coalition - or may be very different, the situation in which parties with certain ideologies can not be considered partners in any coalition government (the case of fascist parties, neo-Nazi, communist parties in Western democracies, the extreme left and extreme right parties, which, although electorally get good scores remain only on the position to exert pressure on governments).

Thus, ideological distance leads to an **electoral distance**. Combining criteria, we have the following table (apud. G. Pasquino)²²:

Classification of party systems according to Sartori

	Numerical criterion	Logic of functioning
Non-concurrent systems	One-party	Pragmatic hegemony
	Hegemonic	Ideological hegemony
Concurrent systems	With a dominating party	
	Bipartite	
	Limited multipartidism	Moderate Pluralism
	Extreme multipartidism	Polarized Pluralism
	Atomized	

The desirable evolution of the party system in Romania is one towards a bipartite system – as **mechanics of functioning** and not necessarily as **format** (from the point of view of numeric criterion the system can be formed from several parties).

²¹ For details, see A. Gorun, *op.cit.* p. 46-47.

²² Explanations *idem.*, p. 48-64.

Such a system characterized as **bipartite** through its **mechanics** (functioning) must be characterized by the following conditions (forcefully cumulative):

- only two parties, and always the same, to be able to obtain alternative absolute majority of votes (PD-L and PSD), the condition can be met mainly by switching to the electoral system in two major tours applied in uninominal colleges (together with solutions for the reduction / cancellation of defeating bipartite systems by some communities concentrated in a particular territory);
- one of the parties should obtain an effective majority of seats in the parliament, sufficient to govern ;
- the winning party decides, usually, to govern alone;
- alternation or rotation in the case of governing should remain a credible expectancy²³.

The current electoral law does not resolve the problem of a bipartite system whereas the configuration of the political spectrum is what perpetuates for a long time the same parties, even if their share in the legislative or local authorities' colleges decreased. The party has experienced highs and lows in the 1990-2008 interval, meeting specific criteria such as an **atomized system** (1992-1996, 1997-2000), specific criteria for the **multipartite system with a dominant party** (role played by FDSN), the **extremely multipartite system** (polarized pluralism) and in part - **limited multipartite system** (moderate pluralism).

With the mentioning that these have never functioned in their pure state, as described by Sartori. Thus, for the current system to manifest as limited multipartidism, with the specific logic of moderate pluralism, these cumulative conditions would be required:

- five or less than five important parties;
- parties must function under a moderate and centipede logic;
- to produce alternatives to government, giving all parties the possibility to govern.

Let us analyze these conditions, applicable to parties that comprise the system today in Romania (I will only limit myself to the parliamentary parties). Thus, there are six parliamentary parties: PD-L, PSD, PNL, UDMR, PC, PRM. So the first condition is not fulfilled, making the

---

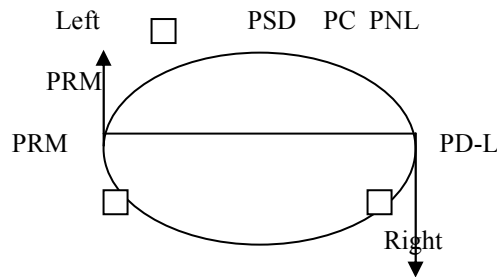
²³ See also G. Pasquino, *op. cit.*, p. 167.

Romanian parties, in terms of format, being an extremely multipartite one (more than five parties). That all are still **important**, results from the manner in which they are taken into account by the others, both for supporting the government, and for the adoption of punctual policies.

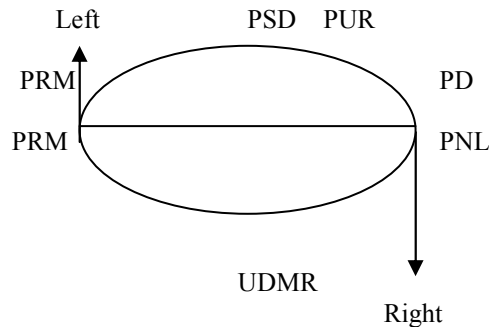
Concerning the second necessary characteristic – that is to act under moderated and centipede logic, the problem is even more complicated.

As anti-system parties they have acted (in different moments, some even permanently) PRM, PSD, PC (PUR), PNL, UDMR, PD (during FSN or in the 1997- 2000 period).

Although the manifestation of the left - right cleavage is increasingly weak (what sort of party of the "left" is PSD? - Perhaps only by origin of its main components and electoral programs; or how much has PNL remained a rightwing party, in terms of policies implemented during the Tariceanu government?), the parties of Romania are as follows:

Compared to 2004:

One might ascertain that:

- by inclusion of a liberal segment, but also through the promoted policies, PD-L (PD + PLD) becomes center-right winged;
- by applied policies, as well as through alliances, PNL shifts towards the center-left;
- UDMR occupies a right wing position, but as political group it contains three currents: liberal, Christian-democrat (conservative) and social-democrat;
- the spectrum is unequilibrated both left of PSD (blank) and to the right (an empty space between PD-L and UDMR and one to two spaces right of UDMR).

The third condition - that of ensuring the possibility of all parties to govern - it is certain that in the current configuration, the requirement can not be met. This result of low relevance of some parties (PRM, UDMR, PC, PNL - parties that can not govern than in an eventual coalition), but also as a result of the maintaining of the anti - system party - PRM.

Samuel Huntington insists on the essential role parties have in the political stability, especially in the situation of modernization and expansion of political participation. Thus, he insists on difficulties of the states that began later the modernization and which lack the traditional political institutions, able to adapt to the modern requirements.²⁴

It is known that electoral systems can influence in a major manner both the formation and structuring of party systems. With or without the coalition potential, they have participated since 1992 in various governance formulas: PDSR, PSM, PUNR, PRM, PDAR ("red square" - 1992-1996), PUR (2001-2003 and 2005-2006), UDMR (1996 -2000; 2004-2008). Heterogeneous coalitions in which ideological distance made a difference or did not. Meanwhile, in the interval 1990 - present, more parties have proved the potential of intimidating and having an important role in influencing government coalition activity (PRM, in almost all legislatures, parties of the former CDR - 1992-1996); PD during the opposition years, PSD in the period when it was in the opposition. It may also be said that in the legislatures that gave heterogeneous governments, coalitions were short, however, the ideological distance manifested itself in a pregnant manner between 1996-2000 - CDR and PD and between

---

²⁴ See, Samuel P. Huntington, *Ordinea publică a societăților în schimbare*, Editura Polirom, 1999, p.342-343.

2004-2006 - PD + PNL (formerly DA Alliance) and PUR (became PC). Such ideological distance (expressed in net incompatibilities of doctrine) is manifested in the way majorities were "re-seated" in parliament (the most obvious being the "manufactured" majority - PNL, UDMR, PSD, PC, PRM - in support of the current liberal – Hungarian government - 2007 - present). The fact that "manufactured" majorities in parliament are inadequate results in the loss of the attribute of significance of the elections in 2004, the electorate's will being alienated by the will of parliamentary politicians.²⁵

Before analyzing the possible coalitions, we have to make a few remarks. Thus, in addition to the evolution of all parties to catch-all parties, Romania's party system was positioned according to a landmark - President Traian Băsescu. It is an absolute **bipolarity** of political life, especially unbalanced in the parliament against the presidential pole and, as unbalanced in society in favor of the presidential pole. It should be retained here other edifying items:

- legitimacy of the president is a direct one, based on his election in a direct, universal and uninominal poll, while the legitimacy of parliament - whatever they have is a list (and partinical), even if the vote is a universal and direct one, it is exerted on the party lists (indirectly individualized and insignificant). The unmediated power of the invested president comes from people, while with the parliament the power comes from people, but mediated by the parties. In these conditions, one must understand the constitutional basis of the responsabilization mechanism: the president answers towards the people that have invested him, parliamentarians answer mainly towards the party that proposed them on the lists (although theirs is a representational mandate). It must also be said that the degree of legitimacy is different following the magnitude of the circumscription in which elections are organized, the president being named in a maximum magnitude circumscription (at a national level);
- the president has been legitimated by referendum in the first part of 2007; implicitly, the ultramajoritary group of parliamentarians that, through vote, have adopted the suspension of the president has been de-legitimized, they expressing exclusively the **party**

---

²⁵ It must be said that the President acted constitutionally, naming the prime-minister of the DA alliance, following the fact that no party obtained the majority of mandates.

interests and by no means the people's interests. In a state of law, in these conditions, the parliament would have been dissolved, the constituted qualified majority for the impeachment of the president becoming, by referendum, illegitimate. The vote of **rejection** of the impeachment decision has been one against those that voted for this in the parliament. Evoking the low percentage of participation at the referendum by the **322** is an aberrant one, insinuating that the "*absolute majority*" of citizens with a right to vote did not participate in the referendum. Which would lead to the idea that the re-legitimization of the president with 80% would not have been an edifying one.

Nothing falser. In extension of aberrant (and totally unconstitutional) suppositions of the group which has entered into Romanian parliamentarism's recent history, it would mean that a president of a county council, elected with 20% of the votes + 1 (regardless of the percentage of participation) is legitimate, while 80% of the votes cast in a referendum in favour of the president (and in the disadvantage of the group) would not re-legitimize the president. Moreover, transpartinic interest group completed by changing the referendum law, making it **valid** only in conditions in which the participation of citizens met conditions of relative majority (half of the total number of citizens with voting rights + 1). And in such circumstances (taking as precedent the referendum on uninominal vote), it could create the situation that, at a new suspension of the president, the **suspension** to operate either **sine die**, or lead (as the logic of the 322) to dismissal, even if, to say, the people would vote against the suspension with 100% and in the referendum would participate 49.99% of the total voting population.

The bad will and excessive abuse of power of the anti-president polarized parliamentarians can be easily seen in the electoral law initiated by the Tăriceanu II government, which permits the **parliamentarians** to validate the voting without the realization of the de 50% + 1 participation condition. Paradoxically, the legislative power can be legitimated (by validating the parliamentary mandates), not concerning the percentage (maximum condition – the candidate must be the winner of the circumscription).

Orientation of exclusively political disputes around president Traian Basescu is extremely unfruitful for the functioning of the democratic political regime in Romania. It is a directional-personalized

fight and is not reduced (as the 322 group manipulates) to the fight between Cotroceni and Victoria, but rather the fight between Victoria, “*The House of the People*” on one side and Cotroceni Palace, on the other.

Placement of parties according to the “pivot” landmark – the president – unbalances totally the system of parliamentary parties:

a) the pro – Băsescu pole →PD-L

b) the anti – Băsescu pole →PNL, PSD, PC, PRM, UDMR (here adding PNȚCD through PNL).

On the possible coalitions for government and remedies for the party system, in a future number.

POLITICA BUGETARĂ A UNIUNII EUROPENE

Prof. univ. dr. Marțian IOVAN

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Telefon: 0724/ 100428

E-mail: miovan@uvvg.ro

ABSTRACT. *The author of the study makes an analysis of the genesis, evolution and the principles on which the European Union's budget is made, as a result of a budgetary politics which unwinds starting with the fifties and up till now. The budgets of the three communities (ECSC, CEE and EUROATOM) have evolved towards unification, towards applying equitable procedures regarding the capitalization of incomes and the allocation of expenses, for implementing a financial planning – starting with the year 1988. The budget of the Union is conceived (designed) and adopted on the basis (in the spirit) of the European authorities cooperating with the member states and providing the necessary resources for accomplishing the objectives of the European development policies. In the analysis of the dynamics of the European Unions budget, the author underlines the essential evolution lines (markers), especially regarding the structure of the funds correlated with the budgetary expenses and the priorities of the already covered stages, resorting to illustrations and quantitative demonstrations. Among these evolution lines there are: the substantiation according to rational and equity criteria of the budget, the institutionalization of the budgetary discipline, the optimization of the procedure, the subordination of the annual budget of the Union to a strategy conceived on a period of at least five years with the purpose of assuring political coherency in the field and for eliminating the symptoms specific to the financial crisis. Such an evolution is demonstrated by the adopting of the European Union Council of the multi - annual financial frame for 2007-2013.*

Keywords: *European Union's budget, multi - annual financial frame, quantitative demonstrations.*

Sistemul financiar comunitar a fost creat la începutul anilor '50, odată cu cele trei comunități. Politicile bugetare au marcat evoluția CECO, CEE, Euratom, asigurând implementarea și dezvoltarea politicilor comune specifice etapelor parcurse, precum și crearea fondurilor, începând cu FEOGA (Fondul European pentru Garantare Agricolă - în 1962) și FEDER (Fondul European de Dezvoltare Regională – în 1975).

În procesul de construcție europeană au apărut diverse probleme cu privire la politica bugetară, printre care: de unde ar trebui să fie asigurate resursele financiare necesare realizării diferitelor politici ale Uniunii Europene? Cine ar trebui să elaboreze proiectul de buget și, în final, să îl adopte? Care trebuie să fie principiile pe baza cărora să fie construit bugetul Uniunii? Care este procedura optimă de fundamentare și aprobare a bugetului? Cum ar trebui să fie realizate execuția și descărcarea bugetară? Ce trebuie făcut pentru a fi evitate fraudele? etc. Astfel de probleme au stârnit, dealungul deceniilor, multiple controverse dar, în același timp, au avut menirea de a fi condus la rezultate benefice pe care s-a bazat integrarea europeană. Așa, de pildă, bugetele celor trei comunități au evoluat spre unificare, spre creșterea autonomiei financiare, spre aplicarea unor proceduri echitabile privind valorificarea încasărilor și alocarea cheltuielilor, introducerea unei planificări financiare, începând cu anul 1988, prin adoptarea „cadrlui financiar multianual”, perfecționarea procedurii de elaborare și adoptare a legii europene a bugetului etc. Un punct de cotitură în istoria Comunităților l-a marcat decizia din 1970 privind înlocuirea contribuțiilor financiare ale statelor membre – procedură caracteristică anilor '50 – '60 de finanțare a activităților întreprinse, cu valorificarea resurselor proprii ale Comunităților.

În acest fel s-a creat o oarecare independență financiară a fiecărei Comunități și, pe de altă parte, Parlamentului European i-au revenit anumite puteri bugetare.²⁶

Astăzi, toate veniturile și cheltuielile Uniunii Europene trebuie să facă obiectul unor prevederi înscrise în buget pentru fiecare exercițiu financiar, care începe la 1 ianuarie și se încheie la 31 decembrie ale fiecărui an calendaristic.

---

²⁶ Vezi Pierre Mathijsen, *Compendiu de drept european*, Ediția a VII-a, Editura Club Europa, 2002, pp. 193-195.

1. Principiile constituirii bugetului Uniunii Europene

Bugetul anual al U.E. este stabilit printr-o lege europeană fundamentată pe următoarele principii:

- **Principiul unității**, conform căruia toate veniturile și cheltuielile Uniunii trebuie să fie cuprinse într-un singur document – *bugetul anual al Uniunii*. Astfel se asigură coerența sistemului financiar al U.E., controlul modului de colectare a veniturilor și de utilizare a acestora corespunzător priorităților și a capitolelor de cheltuieli aprobate de autoritățile europene.
- **Principiul echilibrului**, conform căruia bugetul trebuie să fie echilibrat în ceea ce privește raportul dintre venituri și cheltuieli. În momentul în care legea europeană a bugetului este adoptată, există un echilibru perfect între venituri și cheltuieli. În perioada execuției bugetare este posibil să apară decalaje între cheltuieli și venituri, putând surveni fie un excedent (un sold pozitiv) – care urmează să fie reportat în anul următor, fie un deficit (un sold negativ) – care va fi cuprins în bugetul următor ca o cheltuială deja efectuată. În conformitate cu Tratatul, legea bugetului european, administrarea bugetului trebuie să asigure echilibrul între intrări și ieșiri, fără a se recurge la împrumuturi pentru a fi acoperite cheltuielile.
- **Principiul anualității**, ceea ce semnifică ideea că alocările sau cheltuielile bugetare sunt autorizate pe durata exercițiului financiar anual în conformitate cu legea europeană a bugetului. Derogări de la acest principiu sunt posibile doar prin reportări de cheltuieli sau de venituri excedentare în exercițiul următor.
- **Principiul legitimității**, în sensul că execuția cheltuielilor înscrise în buget necesită adoptarea în prealabil a unui act obligatoriu din punct de vedere juridic prin care se asigură un temei legal acțiunilor autorităților europene în domeniul financiar, respectiv al executării cheltuielilor.
- **Principiul universalității**, în sensul că veniturile bugetare constituie o masă valorică a Uniunii Europene menită să servească finanțării cheltuielilor stabilite, realizării efective nu numai a priorităților Uniunii, ci și a satisfacerii oricărei alte categorii de nevoi sau de cheltuieli.

- **Principiul asigurării disciplinei bugetare**, în sensul că autoritățile europene iau decizii în privința bugetului doar în măsura în care acestea pot fi realizate prin valorificarea resurselor financiare proprii ale Uniunii și prin respectarea *cadrlui financiar multianual*.
- **Principiul bunei gestionări financiare**, în sensul că în executarea bugetului autoritățile Uniunii Europene cooperează cu statele membre pentru a face posibilă utilizarea rațională a alocațiilor înscrise în buget, fiind respectate cerințele bunei gestiuni financiare și, în același timp, combătute atât fraudă cât și orice alte activități ilegale ce aduc atingere intereselor financiare ale Uniunii.
- **Principiul specializării**, conform căruia bugetul este structurat pe secțiuni, titluri, capitole, articole și poziții. Fiecare credit / cheltuială bugetară trebuie să aibă o destinație bine conturată și un scop precis; la fel, fiecare încasare la buget trebuie să fie precis identificată.

Respectând principiile anterioare, bugetul Uniunii Europene este schițat, finalizat și adoptat prin cooperarea instituțiilor europene, în principal a Parlamentului, Consiliului Uniunii Europene și Comisiei, cu statele membre, fiind astfel asigurate resursele necesare pentru atingerea obiectivelor și realizarea practică a politicilor Uniunii. Bugetul Uniunii este finanțat în întregime din resursele proprii.

2. Structura bugetului Uniunii Europene

Proiectul bugetar al Uniunii este structurat în cele două părți: veniturile (intrările) și cheltuielile bugetare (ieșirile). Până în anul 1970, veniturile bugetare erau concepute drept contribuții directe ale statelor membre. Ulterior, bugetul a rezultat din veniturile sau *resursele proprii* ale Comunității, printre care: taxele vamale aplicate bunurilor importate din afara Comunității Economice Europene, prelevări la importurile produselor agricole, taxe procentuale aplicate TVA-ului încasate de fiecare stat membru (procentul fiind stabilit anual în jurul valorii de 0,5 - 1,5 % din TVA încasate) etc.

Astăzi veniturile la bugetul Uniunii includ: prelevări agricole, taxe vamale rezultate din veniturile în cadrul organizării comune a pieței,

cotizații, cote – părți aplicate TVA încasate de statele membre, un procent din PIB al fiecărui stat membru stabilit, încă din 1988, în funcție de nivelul de dezvoltare / prosperitate al fiecărei țări membre, diverse alte încasări. Bugetul Uniunii a crescut de zeci de ori; în 25 de ani, în perioada 1975-2000, a crescut de la 6,4 miliarde euro la 89,6 miliarde euro²⁷, în anul 2001 bugetul total se ridică la 92, 56 miliarde euro, iar în structura sa de ansamblu cea mai mare pondere o au veniturile din contribuții ale statelor membre – ca procent din PIB, care a crescut în aceeași perioadă de la 0,2 % la 48,3 % în anul 2000. Veniturile din taxe vamale și TVA au și ele o pondere relevantă. Este ilustrativă, în acest sens, structura veniturilor bugetare în anul 2008, care se prezintă astfel²⁸:

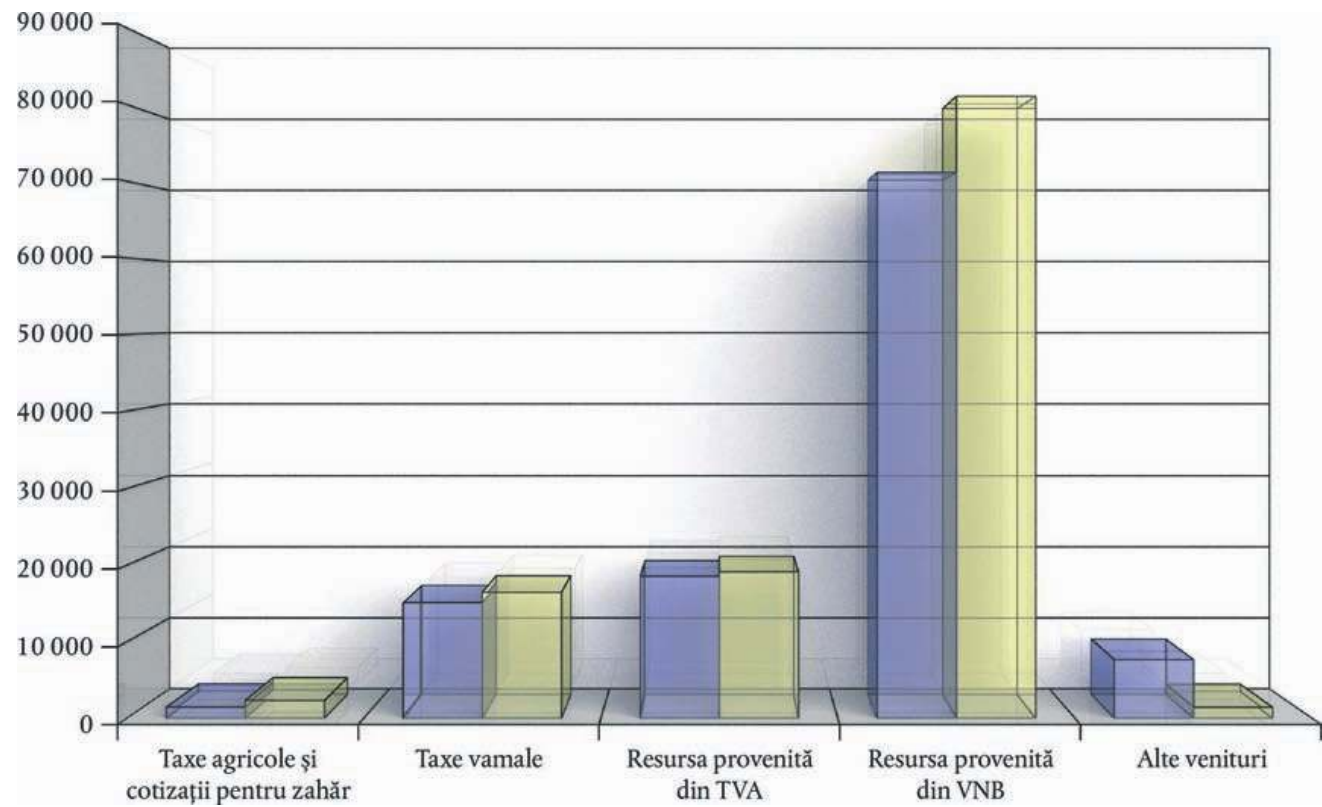
---

²⁷ Vezi, în acest sens, Gilles Ferreol, *Dicționarul Uniunii Europene*, Editura Polirom, Iași, 2001.

²⁸ http://ec.europa.eu/budget/library/publications/budget_in_fig/syntchif_2008_ro.pdf, Comisia Europeană, *Bugetul general al Uniunii Europene pentru exercițiul financiar 2008*, Bruxelles – Luxembourg, ianuarie, 2008.

REPARTIZARE ÎN FUNCȚIE DE TIPUL DE VENIT

Tip de venit	Buget 2007 		Buget 2008 	
	milioane EUR	%	milioane EUR	%
Taxe agricole și cotizații pentru zahăr	1 449,10	1,3 %	2 316,60	1,9 %
Taxe vamale	15 083,80	13,2 %	16 431,90	13,6 %
Resursa provenită din TVA	18 517,23	16,3 %	19 095,67	15,9 %
Resursa provenită din VNB	71 153,08	62,5 %	81 077,59	67,4 %
Alte venituri	7 642,61	6,7 %	1 425,00	1,2 %
Total	113 845,82	100,0 %	120 346,76	100,0 %

În ceea ce privește cheltuielile de la Bugetul european, acestea sunt de natură administrativă și operativă (funcțională).

Cheltuielile administrative sunt destinate funcționării instituțiilor și altor organisme ale Uniunii, incluzând cheltuielile de personal, iar **cheltuielile operaționale** sunt cele efectuate de Comisie pentru finanțarea politicilor publice ale Uniunii

Dintr-o altă perspectivă, cheltuielile sunt distribuite în șase secțiuni: 1. Parlamentul European; 2. Consiliul Uniunii Europene; 3. Comisia Europeană; 4. Curtea de Justiție; 5. Curtea de Conturi; 6. Comitetul Economic și Social / Comitetul Regiunilor. Defalcarea cheltuielilor pe subsecțiuni în cadrul bugetului sau pentru finanțarea realizării obiectivelor politicilor cuprinse în *Tratate* se prezintă astfel: Politica Agricolă a Uniunii Europene (PAC) are ponderea cea mai mare; politicile în domeniul formării profesionale, tineretului, culturii, audiovizualului, protecției sociale, antișomaj, protecției consumatorilor, dezvoltării pieței unice europene, industriei, transporturilor, rețelelor transeuropene, politicii externe și de securitate comună etc.

Cheltuielile din bugetul Uniunii Europene sunt destinate finanțării:

- Agriculturii, dezvoltării rurale și realizării obiectivelor politicii de mediu prin FEOGA – secțiunea *Garantare*;
- Acoperirii investițiilor și acțiunilor structurale, prin Fondul European de Dezvoltare Regională (FEDER), Fondul Social European (FSE), Fondul de Coeziune (FC);
- Acoperirii cheltuielilor din domeniul educației (*Programul Socrates*), formării profesionale (*Programul Leonardo*), tineretului, culturii, audiovizualului, protecției sociale etc.;
- Acoperirii cheltuielilor pentru dezvoltarea energiei, a acțiunilor Agenției Europene pentru Mediu;
- Acoperirii cheltuielilor pentru respectarea regulilor privind concurența și dezvoltarea pieței unice europene;
- Finanțarea cercetării și dezvoltării tehnologice;

---

²⁹ Vezi Octavian Manolache, *Tratat de drept comunitar*, Ediția a V-a, Editura C. H. Beck, București, 2006, pp. 160-163.

- Finanțarea acțiunilor de cooperare economică și financiară cu țările terțe, a politicii externe și de securitate comună, a ajutoarelor de preaderare etc.

În structura bugetului Uniunii Europene pentru 2008 sunt prevăzute șase tipuri de cheltuieli, după cum urmează³⁰:

CREDITE PENTRU ANGAJAMENTE	Buget 2007	Cadru financiar 2008	Buget 2008	Diferență 2008/2007	Diferență 2008-2007
	(1)	(2)	(3)	(3/1)	(3-1)
	EUR	EUR	EUR	%	EUR
 1. CREȘTERE ECONOMICĂ DURABILĂ <i>Marjă</i>	54 854 332 015	57 275 000 000	57 963 941 445 <i>- 188 941 445</i>	5,7 %	3 109 609 430
- Competitivitate pentru creștere economică și ocuparea forței de muncă <i>Marjă</i>	9 367 547 511	10 386 000 000	11 086 000 000 <i>- 200 000 000</i>	18,3%	1 718 452 489
- Coeziune pentru creștere economică și ocuparea forței de muncă <i>Marjă</i>	45 486 784 504	46 889 000 000	46 877 941 445 <i>11 058 555</i>	3,1%	1 391 156 941

³⁰ http://ec.europa.eu/budget/library/publications/budget_in_fig/syntchif_2008_ro.pdf, Comisia Europeană, *Bugetul general al Uniunii Europene pentru exercițiul financiar 2008*, Bruxelles – Luxembourg, ianuarie, 2008, p.9.

 2. CONSERVAREA ȘI GESTIONAREA RESURSELOR NATURALE	55 850 230 036	58 800 000 000	55 041 123 496	- 1,4%	- 809 106 540
	42 311 661 000	46 217 000 000	40 876 490 000	- 3,4%	- 1 435 171 000
din care: Cheltuieli de piață și plăți directe			<i>3 758 876 504</i>		
<i>Marjă</i>			<i>4 077 510 000</i>		
din care: Cheltuieli de piață și plăți directe					
 3. CETĂȚENIE, LIBERTATE, SECURITATE ȘI JUSTIȚIE	1 443 632 099	1 362 000 000	1 342 877 000	- 7,0%	- 100 755 099
<i>Marjă</i>			<i>19 123 000</i>		
- Libertate, securitate și justiție					
<i>Marjă</i>	623 833 000	747 000 000	728 034 000	16,7 %	104 201 000
- Cetățenie			<i>18 966 000</i>		
<i>Marjă</i>	819 799 099	615 000 000	614 843 000	- 25,0%	- 204 956 099
			<i>157 000</i>		
 4. UNIUNEA EUROPEANĂ CA PARTENER MONDIAL	6 812 460 000	7 002 000 000	7 311 218 000	7,3%	498 758 000
<i>Marjă</i>			<i>- 70 000 000</i>		
5. ADMINISTRAȚIE	6 977 864 032	7 380 000 000	7 283 860 235	4,4 %	305 996 203
<i>Marjă</i>			<i>173 139 765</i>		
6. COMPENSAȚII	444 646 152	207 000 000	206 636 292	- 53,5%	- 238 009 860
<i>Marjă</i>			<i>363 708</i>		
Total credite pentru angajamente	126 383 164 334	132 026 000 000	129 149 656 468	2,2 %	2 766 492 134
<i>Marjă</i>			<i>3 692 561 532</i>		
Cheltuieli obligatorii	44 234 401 352		42 385 608 666	- 4,2 %	- 1 848 792 686
Cheltuieli neobligatorii	82 148 762 982		86 764 047 802	5,6 %	4 615 284 820

Cheltuieli pentru angajamente ca procent din VNB	1,05 %	1,05 %	1,03 %		
Total credite pentru plăți	113 845 815 415	129 681 000 000	120 346 758 612	5,7 %	6 500 943 197
<i>Marjă</i>			<i>9 650 459 388</i>		
Cheltuieli obligatorii	44 124 503 852		42 393 833 666	- 3,9 %	- 1 730 670 186
Cheltuieli neobligatorii	69 721 311 563		77 952 924 946	11,8 %	8 231 613 383
Cheltuieli pentru angajamente ca procent din VNB	0,95 %	1,03 %	0,96 %		

Rezultă că bugetul pentru anul 2008 se ridică la 129,1 miliarde EURO, reprezentând o creștere de 2,2 % în comparație cu 2007. Cea mai mare parte a bugetului U.E. – 45 % din totalul cheltuielilor Uniunii, va fi alocată pentru stimularea creșterii economice și o mai mare coeziune. Agricultură va continua să primească peste 40 % din totalul fondurilor U.E. Decizia de a cheltui o sumă sporită pentru competitivitate s-a întemeiat pe tendințele de evoluție a economiei mondiale. Totodată sunt prevăzute cheltuieli destinate conservării și gestionării resurselor naturale ale Uniunii (de 55 miliarde EURO), dezvoltării unui spațiu european de libertate, securitate și justiție, în domeniul cetățeniei, sănătății publice, protecției consumatorului, sprijinirii acțiunilor pentru tineret, cultură și comunicare, acțiunilor externe, administrației etc.

Monitorizarea evoluției structurii bugetului Uniunii Europene, supravegherea dinamicii situației bugetare și a cuantumului datoriei publice a statelor membre revin Comisiei. Aceasta examinează periodic dacă disciplina bugetară a fost respectată și întocmește rapoarte către Consiliu atunci când apreciază că există „risc de deficit excesiv” într-unul din statele membre. Consiliul poate lua decizii de aplicare a unor măsuri stabilite în dreptul european, prin care statul membru urmează să se conformeze normelor disciplinei bugetare și principiului bunei gestionări financiare. În vederea descărcării Comisiei Uniunii Europene asupra executării bugetului, Parlamentul European examinează darea de seamă anuală prezentată de Comisie privind conturile anului financiar precedent și bilanțul financiar referitor la activul și pasivul Comunității. Comisia are obligația de a prezenta Parlamentului sau Consiliului, la cererea acestora, orice informații necesare luării deciziei de descărcare a Comisiei asupra executării bugetului.

Un pas important în fundamentarea după criterii de raționalitate și echitate a bugetului Uniunii îl reprezintă acordul la care a ajuns Consiliul Uniunii Europene, în 1992, privind resursele de finanțare a politicilor interne și externe, pentru ca în anul 1999, Parlamentul European, Consiliul și Comisia să încheie un *Acord interinstituțional asupra disciplinei bugetare și a optimizării procedurii bugetare*. Prin acest acord este furnizată o perspectivă financiară pentru o perioadă mai lungă fiind valorificat avantajul planificării multianuale a veniturilor și cheltuielilor. S-a creat astfel o premisă pentru eliminarea disputelor interinstituționale cu care s-au confruntat, dealungul deceniilor, Comunitățile și pentru protejarea intereselor financiare ale Uniunii – implicit prin găsirea

mijloacelor potrivite de luptă împotriva fraudei, corupției și a oricăror alte activități ilegale. În ultimii ani s-a pus un tot mai mare accent pe *cadrul financiar multianual* fiind vizată o perioadă de cel puțin 5 ani, stabilindu-se valorile plafoanelor anuale ale creditelor de angajament pe categorii de cheltuieli. Categoriile de cheltuieli corespund marilor sectoare de activitate ale Uniunii. *Cadrul financiar multianual* s-a dovedit a fi util pentru buna derulare a procedurii bugetare anuale.

3. Necesitatea și rolul *cadrelor financiare multianuale*

Respectarea principiilor anualității și echilibrului bugetului Uniunii a fost pusă sub semnul întrebării în anii '80 datorită faptului că realizarea obiectivelor politicilor instituțiilor europene se materializează în perioade medii și lungi (mai mari decât durata unui exercițiu financiar anual), faptului că, adesea, cheltuielile bugetare au depășit valorile estimate. Au apărut astfel simptome specifice unei crize financiare cauzată de diferiți factori, printre care:

- Previziunea asupra cheltuielilor bugetare, în special în domeniul finanțării agriculturii, dezvoltării rurale durabile, orientării pescuitului sau în realizarea obiectivelor politicii relative la mediu, a vizat creșterea de la an la an, în timp ce veniturile la bugetul Uniunii au avut o tendință de creștere mai lentă.
- Nevoia obiectivă de creștere a cheltuielilor a fost marcată de expansiunea fondurilor structurale, de asumarea de noi programe de finanțare a cercetării științifice, a orientării pescuitului, a dezvoltării învățământului etc., în timp ce unele resurse bugetare au rămas constante sau chiar au scăzut.
- Au crescut cheltuielile de preaderare și de sprijinire a integrării de noi membri în cadrul Uniunii Europene.
- Încasările din taxele vamale au avut o tendință de reducere, datorită diminuării schimburilor comerciale ale Uniunii cu țările terțe.
- Urmare a politicii publice agricole la nivelul Uniunii s-a ajuns la acoperirea nevoilor interne din producția agricolă proprie sau chiar la apariția unor excedente pentru numeroase produse

- agricole – fapt ce a condus la diminuarea importurilor și, implicit, la scăderea volumului prelevărilor la import.
- Veniturile provenite din TVA au avut o creștere mai lentă decât PIB al statelor membre, implicit decât consumul din cadrul economiilor acestora.
  - Procedura bugetară anuală a generat unele dificultăți interinstituționale (fiind vizate Parlamentul, Consiliul Uniunii Europene, Comisia, Curtea de Conturi) în ceea ce privește respectarea disciplinei bugetare aferente realizării unor obiective strategice ale Uniunii.

Toate aceste cauze au condus către ideea de a realiza un cadru comunitar al perspectivelor financiare ale Uniunii, o anticipare pe termen mediu / lung a structurii bugetului, în special a structurii de cheltuieli ale Uniunii. Astfel se explică semnarea de acorduri interinstituționale între Parlament, Consiliu și Comisie - începând cu anul 1988, prin care aceste instituții se pun de acord în privința priorităților bugetare ale perioadei următoare

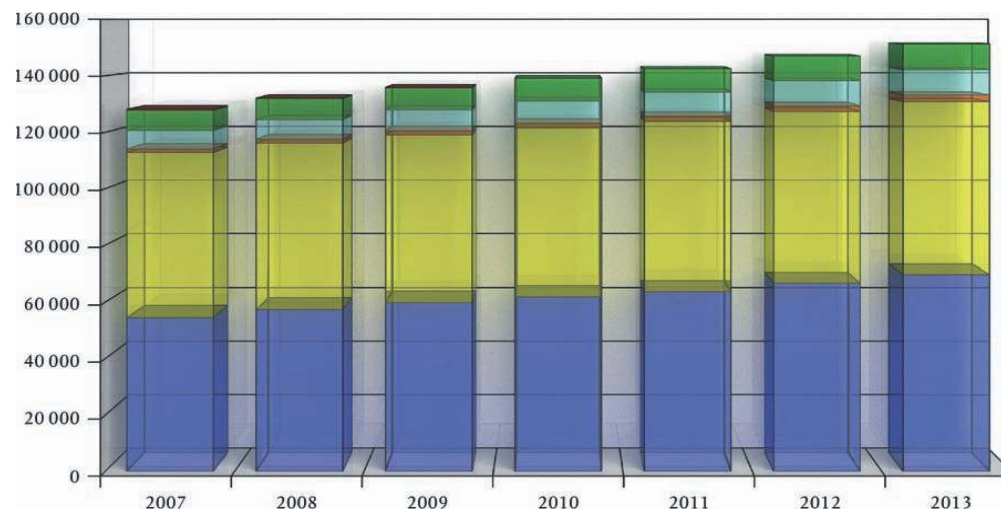
³¹ stabilite în funcție de obiectivele strategice ale politicilor Uniunii Europene. Ca urmare, volumul veniturilor la bugetul Uniunii a crescut pe măsură ce s-au extins nevoile și au apărut noi priorități în special legate de infrastructură, ajutoare pentru aderarea noilor membri etc. În anul 1999, cele trei instituții europene (Parlamentul, Consiliul și Comisia) au semnat *Acordul interinstituțional* pentru perioada 2000-2006, în cadrul *Agendei 2000*, fiind vizată asigurarea de condiții optime pentru promovarea și consolidarea politicilor Uniunii. În acest sens au fost prevăzute finanțări pentru realizarea reformei politicii agricole comune și dezvoltării rurale, acțiunii structurale și de coeziune, dezvoltării politicii interne în domeniul rețelelor transeuropene, cercetării științifice și inovării, educației, culturii, formării profesionale, mediului, sprijinirii întreprinderilor mici și mijlocii etc., creșterea cheltuielilor destinate politicii externe și de securitate comună, limitarea cheltuielilor administrative și asigurarea unor rezerve – în special pentru importuri și pentru situații de urgență, prevederea unui plafon al cheltuielilor la rubrica *Ajutorului pentru preaderare*. Ponderea cea mai mare în structura de ansamblu al cheltuielilor bugetare o au cele destinate politicii agricole și operațiunilor structurale ale Uniunii.

---

³¹ Vezi Dumitru Miron (coordonator), *Economia Uniunii Europene*, Luceafărul, București, 2002, pp. 386-390.

Pentru a concretiza cele prezentate, se poate exemplifica modul de construire a bugetului, de planificare a cheltuielilor prin evidențierea *cadrelor financiare multianuale* pentru perioada 2007-2013 ³²:

CADRUL FINANCIAR MULTIANUAL ÎN PREȚURI CURENTE

³² http://ec.europa.eu/budget/library/publications/budget_in_fig/syntchif_2008_ro.pdf, Comisia Europeană, *Bugetul general al Uniunii Europene pentru exercițiul financiar 2008*, Bruxelles – Luxembourg, ianuarie, 2008, p.7.

CREDITE PENTRU ANGAJAMENTE	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Total 2007-2013
 1. CREȘTERE ECONOMICĂ DURABILĂ	54 405	57 275	59 700	61 782	63 614	66 6212	69 621	433 001
Competitivitate pentru creștere economică și ocuparea forței de muncă	8 918	10 386	11 272	12 388	12 987	14 203	15 433	85 857
Coeziune pentru creștere economică și ocuparea forței de muncă	45 487	46 889	48 428	49 394	50 627	52 401	54 188	347 414
 2. CONSERVAREA ȘI GESTIONAREA RESURSELOR NATURALE	58 351	58 800	59 252	59 726	60 191	60 663	61 142	418 125
din care: Cheltuieli de piață și plăți directe	45 759	46 217	46 679	47 146	47 617	48 093	48 093	330 085
 3. CETĂȚENIE, LIBERTATE, SECURITATE ȘI JUSTIȚIE	1 273	1 362	1 523	1 693	1 889	2 105	2 376	12 221
- Libertate, securitate și justiție	637	747	872	1 025	1 206	1 406	1661	7 554
- Cetățenie	636	615	651	668	683	699	715	4 667
 4. UNIUNEA EUROPEANĂ CA PARTENER MONDIAL	6 578	7 002	7 440	7 893	8 430	8 997	9 595	55 935
 5. ADMINISTRAȚIE	7 039	7 380	7 699	8 008	8 334	8 670	9 095	56 225
 6. COMPENSAȚII	445	207	210					862

TOTAL CREDITE DE ANGAJAMENT ca procent din VNB	126 491 1,06 %	132 026 1,06 %	135 824 1,05 %	139 102 1,03 %	142 458 1,01 %	147 039 1,00 %	151 829 1,00 %	974 769 1,03 %
TOTAL CREDITE DE ANGAJAMENT ca procent din VNB	122 190 1,02 %	129 681 1,04 %	123 858 0,95 %	133 505 0,99 %	133 452 0,95 %	140 200 0,96 %	142 408 0,94 %	925 294 0,98 %
Marjă disponibilă	0,22 %	0,20 %	0,29 %	0,25 %	0,29 %	0,28 %	0,30 %	0,26 %
Plafonul resurselor proprii ca procent din VNB	1,24 %	1,24 %	1,24 %	1,24 %	1,24 %	1,24 %	1,24 %	1,24 %

În concluzie, *cadrul financiar multianual* al Uniunii vizează asigurarea evoluției ordonate a cheltuielilor bugetare în limita resurselor proprii, stabilind valorile plafoanelor anuale ale alocărilor pe categorii de cheltuieli. Bugetul anual al Uniunii respectă *cadrul financiar multianual* stabilit de Consiliul Uniunii Europene printr-o lege europeană, după aprobarea Parlamentului.

Bibliografie

1. Bibere, O., *Uniunea Europeană – Între virtual și real*, Editura All, București, 1999.
2. Bîrzea, Cezar, *Politicile și instituțiile Uniunii Europene*, Editura Corint, București, 2001.
3. Favret, J. M., *Droit et pratique de l'Union européenne*, 3e éd., Gualino éditeur, Paris, 2001.
4. Ferreol, Gilles, *Dicționarul Uniunii Europene*, Editura Polirom, Iași, 2001.
5. Lützel, Paul Michael, *Europa după Maastricht. Perspective americane și europene*, Institutul European, Iași, 2004.
6. Manolache, Octavian, *Tratat de drept comunitar*, Ediția a V-a, Editura C. H. Beck, București, 2006.
7. *** *Manualul Consiliului Europei*, Biroul de informare al C.E. la București, București, 2006.
8. Mathijsen, Pierre, *Compendiu de drept european*, Ediția a VII-a, Editura Club Europa, 2002.
9. Miron, Dumitru (coordonator), *Economia Uniunii Europene*, Luceafărul, București, 2002.
10. *** *Proiect de Tratat de Instituire a unei Constituții pentru Europa*, Convenția Europeană, Oficiul pentru Publicații al Comunităților Europene, Luxemburg, 2003.

MARXISMUL ȘI JUSTIFICAREA MORALĂ A NATIONALIZĂRILOR: O CRITICĂ

Conf. univ. dr. Emanuel-Mihail SOCACIU

Universitatea din București

Telefon: 0744/ 139682

E-mail: emisocaciu@yahoo.com

ABSTRACT. *This paper starts from the assumption that the question whether the communist nationalization of houses in Romania was unjust has no self-evident answer, as the public debate often seems to assume. It is a matter of rational theoretical discussion, rather than a matter of ideological taste. The main thrust of the argument is to show that neither a traditional Marxist argument, nor the more sophisticated formulations of the exploitation theory put forward by analytical Marxists are able to provide a satisfactory moral rationale for nationalization.*

Keywords: *the communist nationalization, Marxist argument, capitalism.*

Voi uita și voi pierde o dimensiune centrală a vieții morale dacă nu-mi voi înțelege povestea propriei vieți individuale ca încorporată în istoria țării mele (...) Pentru că, dacă nu o voi înțelege astfel, nu voi înțelege (...) pentru ce crime ale țării mele sunt obligat să ofer reparații³³. (Alasdair MacIntyre)

Acest articol este dedicat evaluării morale (și juridice, în măsura relevanței sale etice) a naționalizării comuniste a imobilelor. Chiar dacă răspunsul pe care îl voi formula la întrebarea dacă naționalizarea (cel puțin

---

³³ Alasdair MacIntyre, "Is Patriotism a Virtue?", în R. Beiner (ed.), *Theorizing Citizenship*, State University of New York Press, Albany, 1995, p. 224.

așa cum a avut loc în România) a fost nedreaptă va fi unul ferm afirmativ, simt nevoia să-mi exprim aici insatisfacția față de modul în care același răspuns a fost oferit în dezbaterile publice românești de după 1989.³⁴ Faptul că nedreptatea naționalizării a fost arareori contestată în mod coerent în ultimii șaisprezece ani pare să fi indus ideea că această nedreptate ar fi de natura evidenței. Dificultatea insurmontabilă a cuiva care se mulțumește însă cu astfel de certitudini intuitive este aceea că nu va putea da seama, într-o manieră satisfăcătoare, de incompatibilitatea "evidenței" din primii ani ai comunismului cu "evidența" zilelor noastre și, probabil, cu un șir indefinit de "evidențe" ale viitorului.

Prin urmare, asumția pe care o fac este aceea că nedreptatea comisă prin naționalizarea proprietăților imobiliare nu este deloc "evidentă", ci reprezintă un obiect adecvat al argumentației raționale. Nu ne ajută la mare lucru să *pornim* de la ideea că naționalizarea a fost nedreaptă; vom înțelege *de ce* doar dacă, în urma unui efort onest, *ajungem* la această idee. Ca prim pas al acestui efort, voi încerca să conturez faptele (legislația română importantă în materie de naționalizare a imobilelor). În al doilea pas, voi discuta justificările de ordin moral, pe de o parte, oferite în retorica regimului, iar pe de altă parte provenite din unele dezvoltări mai sofisticate și mai recente ale teoriei marxiste a exploatării. Teza pe care o voi susține va fi aceea că aceste justificări sunt, în cel mai bun caz, fragile.

1. Legislația și practica naționalizării

Drepturile de proprietate privată, împreună cu deținătorii lor, reprezentau nu doar sursa teoretică a tuturor neajunsurilor sociale în doctrina comunistă, ci și inamicul principal al primelor "bătălii" purtate, în acțiunea politică practică, pentru construirea unei societăți comuniste. Această viziune a fost formulată mai mult decât explicit de către părinții fondatori ai teoriei politice comuniste: "în acest sens, comuniștii pot rezuma teoria lor în formula: desființarea proprietății private"³⁵.

---

³⁴ Vezi anexa lucrării, pentru o ilustrare sugestivă: dezbaterile parlamentare asupra proiectului legii 10.

³⁵ Karl Marx, Friedrich Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, Editura Politică, 1962, p. 14.

După dobândirea și securizarea puterii politice³⁶, una dintre primele preocupări ale comuniștilor români a fost conturarea cadrului constituțional care să facă posibilă aplicarea prescripției teoretice a socializării. Acest efort s-a materializat în Constituția din 1948 a Republicii Populare Române, prima constituție comunistă a României. Principalele norme constituționale privind regimul proprietății nu păreau extrem de diferite, în litera lor, de prevederile analoage din constituțiile statelor occidentale democratice. Astfel, articolul 5 precizează că, în Republica Populară Română, "mijloacele de producție aparțin sau Statului, ca bunuri ale întregului popor, sau organizațiilor cooperative, sau particularilor, persoane fizice sau juridice"³⁷. Mai departe, art.8 menționează că "proprietatea particulară și dreptul de moștenire sunt recunoscute și garantate prin lege. Proprietatea particulară, agonisită prin muncă și economisire, se bucură de o protecție specială", iar art. 10 fixează cadrul constituțional al exproprierilor: "Pot fi făcute exproprieri pentru cauză de utilitate publică pe baza unei legi și cu o dreaptă despăgubire stabilită de justiție"³⁸. Cele trei articole citate configurează, în dimensiunile lui principale, sistemul constituțional de referință pentru principalele legi ale naționalizării, adoptate în perioada 1948-1951, înainte de abrogarea *de jure* a constituției din 1948, prin adoptarea unui nou text constituțional, în 1952³⁹.

---

³⁶ Prin falsificarea rezultatelor alegerilor generale din 1947. Astfel de practici nu erau însă o noutate absolută, ele urmând o tradiție a "democrației" românești antebelice și interbelice.

³⁷ Constituția Republicii Populare Române, publicată în Monitorul Oficial nr. 87 bis din 13 aprilie 1948. Apud. Flavius Baias, Bogdan Dumitrache și Marian Nicolae, *Regimul juridic al imobilelor preluate abuziv, Vol. II: Legislație și jurisprudență*, Rosetti, București, 2001, p. 7.

³⁸ Idem, p. 8. Pentru comparație, vezi clauza exproprierilor formulată în Amendamentul 5 al Constituției S.U.A: "Iar proprietatea privată nu va fi preluată [de stat], pentru uz public, fără o dreaptă despăgubire" sau aceeași clauză în Constituția de azi a României: "Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru o cauză de utilitate publică, stabilită potrivit legii, cu dreaptă și prealabilă despăgubire" (art. 44, alin.3).

³⁹ Pentru o analiză a constituțiilor comuniste din perioada 1948-1989, vezi Eleodor Focșeneanu, *Istoria Constituțională a României: 1859-1991*, Humanitas, București, 1992, în special cap. VIII.

Printre legile succesive ale naționalizării, de interes pentru discuția de față este în primul rând Decretul nr. 92/1950⁴⁰. Importanța sa specială este dată de faptul că marea majoritate a naționalizărilor proprietăților imobiliare au fost realizate în baza acestui decret, iar procedurile restitutive aplicate după 1989 au vizat, înainte de toate, rectificarea stărilor de lucruri considerate nedrepte ce au rezultat din aplicarea sa⁴¹. Articolul 1 al decretului hotărăște că, "pentru întărirea și dezvoltarea sectorului socialist în economia RPR", "pentru asigurarea unei bune gospodării a fondului de locuințe supuse degradării din cauza sabotajului mării burghezii (...)" și "pentru a lua din mâna exploataților un important mijloc de exploatare", se naționalizează următoarele categorii de imobile:

"1) Imobilele clădite care aparțin foștilor industriași, foștilor moșieri, foștilor bancheri, foștilor mari comercianți și celorlalte elemente ale mării burghezii.

2) Imobilele clădite care sunt deținute de exploatații de locuințe

3) Hotelurile cu întreg inventarul lor.

4) Imobilele în construcție, clădite în scop de exploatare, care au fost abandonate de proprietarii lor, precum și materialele de construcție aferente oriunde s-ar afla depozitele

5) Imobilele avariate sau distruse de pe urma cutremurului sau a războiului, clădite în scop de exploatare și ai căror proprietari nu s-au îngrijit de repararea sau reconstrucția lor".

Extrem de importante, mai ales pentru înțelegerea jurisprudenței tribunalelor interne și a CEDO de după 1989 (vezi *infra*, cap. 4), sunt și următoarele două articole:

---

⁴⁰ Decretul nr. 92/1950 pentru naționalizarea unor imobile, publicat în Buletinul Oficial nr. 36 din 20 aprilie 1950. Text reluat integral în Flavius Baias, Bogdan Dumitrache și Marian Nicolae, op. cit., pp. 35-37.

⁴¹ Decretul 92/1950 nu este însă singurul a cărui aplicare a rezultat în naționalizări ale proprietăților imobiliare, a căror restituire a fost vizată prin legislația și jurisprudența post-comunistă. El reprezintă însă "forma paradigmatică" a unui șir de acte normative, care începe încă înaintea instaurării regimului comunist cu Legea Nr. 139/1940 asupra rechizițiilor, continuă cu Legea Nr. 312/1945 pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării sau de crime de război, cu celebra Lege Nr. 119/1948 pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi și cu o serie de acte normative de mai mică importanță, procesul derulându-se până către sfârșitul anilor 1970 (de exemplu, Legea Nr. 58/1974 privind sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale).

"Art.II. Nu intră în prevederile decretului de față și nu se naționalizează imobilele proprietatea muncitorilor, funcționarilor, micilor meseriași, intelectualilor profesioniști și pensionarilor.

Art. III. Imobilele naționalizate trec în proprietatea Statului ca bunuri ale întregului popor, fără nicio despăgubire și libere de orice sarcini sau drepturi reale de orice fel"

Două precizări merită a fi făcute, cred, în încheierea discuției despre cadrul juridic al naționalizărilor. Prima pornește de la o distincție, uzuală în dreptul constituțional, între constituția "scrisă" și cea "vie" (cu alte cuvinte, între setul de reguli constituționale formale și cele care operează *de facto*, incluzând aici atitudinea actorilor față de textele legale). Diferența între cele două forme, în cazul legislației începuturilor perioadei comuniste din România (precum și a procedurilor de aplicare a acesteia) este substanțială. Atitudinea autorităților comuniste "de început" a fost adesea aceea de a vedea un simplu moft moral în respectarea propriilor legi. Consecința practică a acestei atitudini a fost aceea că multe dintre naționalizări au fost efectuate nu *în conformitate* cu legea, ci *în legătură* cu ea. Astfel, o parte dintre imobilele naționalizate nu aparțineau nici uneia dintre cele cinci categorii prevăzute în decret. Ba mai mult, o categorie semnificativă a imobilelor au fost naționalizate cu încălcarea flagrantă a articolului II, ele aflându-se, în momentul naționalizării, în proprietatea intelectualității urbane, a pensionarilor sau chiar a muncitorilor⁴². O complicație suplimentară provine din faptul că un număr considerabil imobile⁴³ au fost preluate de stat doar *de facto*, în absența oricărui titlu legal valabil emis fie de o curte judecătorească, fie de autoritățile locale în conformitate cu prevederile Decretului 92/1950. Distincția între imobilele preluate *cu titlu* și cele preluate *fără titlu* este crucială pentru înțelegerea dezbaterilor juridice generate în jurisprudență și pentru evaluarea lor morală.

---

⁴² Este destul de puțin cunoscut azi, spre exemplu, faptul că majoritatea caselor din zona Primăverii, considerată principalul cartier rezidențial de lux al Bucureștiului contemporan, aparțineau înainte de naționalizare muncitorilor și funcționarilor Companiei de Gaze și Electricitate. De asemenea, Cartierul Domenii, situat între bulevardul 1 Mai și Arcul de Triumf, era considerat un cartier muncitoresc ieftin. Din păcate, nici în această privință nu sunt disponibile statistici semnificative.

⁴³ După unii autori, chiar majoritatea lor (cf. Flavius Baias, Bogdan Dumitrache și Marian Nicolae, *Regimul juridic al imobilelor preluate abuziv, Vol. I: Legea Nr. 10/2001 comentată și adnotată*, Rosetti, București, 2001, p. 45).

A doua precizare vizează validitatea constituțională a textului Decretului 92 ca atare (independent de "elasticitatea" aplicării lui), în condițiile în care acesta se află, din cel puțin trei motive, în contradicție flagrantă cu prevederile constituționale în vigoare la data emiterii sale (a fost emis de cabinet, și nu de puterea legislativă; dintre cele cinci categorii de imobile, abia două dacă pot fi descrise, adoptând o atitudine "caritabilă", ca "mijloace de producție"; naționalizarea fără proceduri de compensare violează direct clauza constituțională a exproprierilor, așa cum e formulată în art. 10 al constituției din 1948). Validitatea legală a decretului a fost contestată în mod repetat, după 1989, la Curtea Constituțională, care și-a declinat de fiecare dată competența, un șir de decizii care au stârnit destule controverse printre juriști.⁴⁴

2. Naționalizarea și teoria marxistă a exploatării

*"Argumentul marxist tradițional"*⁴⁵

Un argument important împotriva tezei potrivit căreia naționalizarea proprietăților imobiliare din perioada comunistă ar fi nedreaptă poate fi construit în contextul tradiției marxiste⁴⁶. Concluzia unui astfel de argument nu este, așa cum se întâmplă în cazul pozitivismului juridic, aceea că natura morală a naționalizărilor este insondabilă, ci mai curând aceea că naționalizarea a fost dreaptă (prin urmare, starea de lucruri rezultată din naționalizare este la rândul-i dreaptă, deci regula rectificării "nedreptăților trecute" nu se aplică aici). Argumentul marxist, într-o primă formă comună și reprezentativă atât pentru retorica regimurilor marxiste, cât și pentru presuposițiile de ordin mai abstract ale formulărilor întâlnite în decretul de naționalizare, s-ar desfășura în felul următor:

---

⁴⁴ Vezi idem, pp. 75-77 și, de asemenea, *infra*, cap. 4.

⁴⁵ Expresia este utilizată de G.A. Cohen în "The Labor Theory of Value and the Concept of Exploitation", *Philosophy and Public Affairs*, vol. 8., no. 4, 1979, p. 342.

⁴⁶ Așa cum observa profesorul Adrian Miroiu, este irelevant dacă acest argument reprezintă, *stricto sensu*, o interpretare corectă a teoriei lui Marx (vezi Adrian Miroiu, op.cit., p. 290). Totuși, pentru susținerea tezei că respingerea de către Marx a proprietății private se bazează pe o teorie morală a exploatării, vezi spre exemplu George Benkert, "Freedom and Private Property in Marx", *Philosophy and Public Affairs*, vol. 8, no. 2, 1979.

"(...) bunurile vizate de actele de naționalizare încorporau munca depusă de clasele exploatate, dar care a fost apropiată de către proprietarii mijloacelor de producție în schimbul prețului forței de muncă. Or, desigur că acesta e un caz cât se poate de evident de exploatare a muncii altuia. Iar exploatarea este inacceptabilă din punct de vedere moral. Ca urmare, naționalizarea este un act corect din punct de vedere moral, căci repară o nedreptate: inechități trecute sunt reparate prin aceea că bunurile sunt redată proprietarilor lor legitimi – cei care au depus munca pentru crearea lor."⁴⁷

În paranteză fie spus, acesta este tipul de justificare ce pare să fi fost avut în vedere de cabinetul care a adoptat decretul 92/1950. Două dintre motivele naționalizării, așa cum sunt ele formulate în preambulul decretului, trimit cu gândul la argumentul marxist. Astfel, naționalizarea ar fi fost necesară "pentru asigurarea unei bune gospodăririi a fondului de locuințe supuse degradării din cauza sabotajului marelui burghezii (...)" și "pentru a lua din mâna exploatatorilor un important mijloc de exploatare"⁴⁸. Cât de constrângător poate fi însă un asemenea argument?

Răspunsul pe care îl voi sugera aici este că argumentul marxist al exploatării este deficitar, întrucât fundamentele sale conceptuale sunt nesatisfăcătoare. Mai concret, argumentul moral al exploatării se bazează pe o interpretare economică ce asumă, ca punct de pornire, o teorie obiectivistă a valorii (teoria "valorii muncă")⁴⁹. Conform acestei teorii,

---

⁴⁷ Adrian Miroiu, op. cit., p. 290. Sunt de notat, poate chiar ca o ironie istorică, similaritățile dintre argumentul marxist în favoarea naționalizării, astfel formulat, și argumentele invocate adesea în sprijinul restituției. Ambele vizează rectificarea unor nedreptăți trecute, iar procedura rectificativă este aceea a redării unor categorii de bunuri către proprietarii lor "legitimi". Desigur, diferențele importante apar în înțelegerea "nedreptăților trecute" și a conceptului de "proprietar legitim".

⁴⁸ Flavius Baias, Bogdan Dumitrache și Marian Nicolae, op. cit., vol. 2, p. 35.

⁴⁹ În cele ce urmează, voi încerca să prezint o versiune schematică a ceea ce Adrian Miroiu a numit "negarea tare" a teoriei exploatării, bazată pe "o interpretare liberală a abordării marginaliste din economie" (Adrian Miroiu, op. cit., p. 291). Nu voi intra însă în detalii prea amănunțite, deoarece chestiunea plauzibilității teoretice a viziunii marxiste este una extrem de largă, ce ar merita o discuție separată. Cum obiectivul meu aici nu este de a analiza critic marxismul, ci doar de a trece în revistă câteva dintre argumentele împotriva ideii că naționalizarea a fost nedreaptă, mă voi mulțumi să indic răspunsul în linii extrem de generale. Pentru discuții critice detaliate ale teoriei marxiste, vezi de exemplu Ludwig von Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis*, Liberty Classics, Indianapolis, 1981; Karl Popper, *Societatea deschisă și dușmanii ei*, vol. II, Humanitas, București, 1996; Friedrich Hayek, *Drumul către servitute*, Humanitas,

valoarea economică a unui bun este o funcție a volumului (și/sau a tipului) de muncă înmagazinat în efortul de producere a respectivului bun. Cei care prestează munca sunt angajații, prin urmare ei sunt cei care produc integral valoarea bunului. După scăderea prețului forței de muncă (a salariilor) și a costurilor de producție, diferența ce rămâne este apropiată în mod ilegal de proprietarul mijloacelor de producție (capitalistul, angajatorul), care nu are nici o contribuție la procesul prin care bunul își dobândește valoarea.

Ceea ce scapă din vedere acest argument, în primă instanță, este corelația existentă pe piața muncii între ratele salariilor și productivitatea marginală a muncii. Astfel, retribuirea angajaților este dependentă de utilitatea marginală a muncii pe care o depun. Procesul de producție, însă, nu presupune doar muncă. Presupune, de asemenea, obiectele cu ajutorul cărora care este exercitată munca și cele asupra cărora este ea exercitată ("mijloacele de producție" sau "bunurile de capital"), care reprezintă o primă fațetă a contribuției angajatorului la procesul de producție. O a doua fațetă, chiar mai importantă, este dată de asumarea deciziilor antreprenoriale sau manageriale, echivalentă cu suportarea costurilor de risc (inclusiv cele legate de inovație) în condiția universală a incertitudinii cu privire la evoluția viitoare a pieței (a ierarhiilor de preferințe ale consumatorilor). Astfel, angajatorul participă în două moduri decisive la procesul de producție: prin mijloacele de producție și prin deciziile manageriale. Aproprierea profitului poate fi reconstruită mai adecvat ca un fel de retribuire pentru această participare, mai curând decât ca o formă de exploatare. Dacă obiecția pe care am schițat-o este corectă, ceea ce am putea păstra, în termenii lui Nozick, ar fi "punctul de vedere că exploatarea marxiană este de fapt exploatarea lipsei de înțelegere a economiei de către oameni"⁵⁰.

Alte teorii (marxiste?) ale exploatării

Fragilitatea extremă a teoriei valorii-muncă și, implicit, a celorlalte segmente ale viziunii marxiste fundamentate pe aceasta (teoria exploatării și teoria prețurilor de echilibru) nu a putut fi ignorată de autorii marxiști

---

București, 1993; Valentin Mureșan, *Apusul unei filosofii*, Alternative, București, 1995. Pentru analiza critică a argumentului exploatării, vezi Robert Nozick, *Anarhie, stat și utopie*, Humanitas, București, 1997, pp. 299-317.

⁵⁰ Robert Nozick, op.cit., p. 317.

lucizi. Probabil că cel mai important efort de imunizare a marxismului față de obiecțiile venind dinspre o teorie economică subiectivă a valorii a fost cel realizat în anii '70 și '80 de membrii școlii "marxismului analitic".⁵¹ Strategia teoretică adoptată de marxiștii analitici a fost aceea de a admite, pe de o parte, că teoria valorii-muncă este eronată (sau irelevantă) și, pe de altă parte, de a încerca să ofere teoretizări alternative⁵² pentru zonele care, în mod tradițional, erau dependente de această teorie. De interes pentru discuția noastră sunt reformulările alternative ale argumentului exploatării⁵³.

O încercare elocventă de respingere a teoriei valorii-muncă și de delimitare a conceptului de exploatare față de aceasta îi aparține lui G.A. Cohen, într-un articol publicat în 1979⁵⁴. Teza lui Cohen este aceea că "relația dintre teoria valorii-muncă și conceptul de exploatare este una de irelevanță reciprocă. Teoria valorii-muncă nu oferă o bază adecvată pentru acuza de exploatare pe care o aduc marxiștii la adresa capitalismului, iar fundamentul real al acuzei este ceva mult mai simplu (...)"⁵⁵

În caracterizarea oferită de Cohen, "teza centrală a teoriei valorii-muncă este aceea că magnitudinea valorii este determinată de timpul de muncă socialmente necesar" adică, într-o formulare mai precisă, aceea că "valoarea de schimb a unei mărfi variază în mod direct și uniform cu cantitatea de timp de muncă necesară pentru a o produce în condiții standard de productivitate"⁵⁶. Merită să observăm în acest punct o

---

⁵¹ Printre care, cel puțin în acea perioadă, se numărau Jon Elster, G.A. Cohen sau John Roemer.

⁵² Alternative la viziunea marxistă tradițională, asociată în mod obișnuit cu Marx. Efortul autorilor menționați nu este unul de natură exegetică; rezultatul este adesea o teorie care nu mai are prea multe puncte comune, în litera ei și la nivel de detalii, cu marxismul "ortodox", dar care are pretenția de a păstra linia de forță a doctrinei marxiste, abandonând în același timp segmentele "vulnerabile".

⁵³ Vezi, de exemplu, G.A. Cohen, op. cit și, de asemenea, "Marx's Dialectic of Labor", *Philosophy and Public Affairs*, vol. 3, no. 3, 1974; "Are Workers Forced to Sell their Labor Power?", *Philosophy and Public Affairs*, vol. 14, no. 1, 1985; Jon Elster, "Exploring Exploitation", *Journal of Peace Research*, vol. 15, no. 1, 1978; John Roemer, "Property Relations vs. Surplus Value in Marxian Exploitation", *Philosophy and Public Affairs*, vol. 11, no. 4, 1982; "Exploitation, Alternatives and Socialism", *The Economic Journal*, vol. 92, no. 395, 1982.

⁵⁴ "The Labor Theory of Value and the Concept of Exploitation". De acum, citat ca "The Labor Theory".

⁵⁵ Idem, p. 338.

⁵⁶ Ibid, p. 339.

diferență importantă față de înțelegerea tradițională a valorii-muncă: valoarea obiectului x nu mai este aici dependentă de cantitatea de muncă înmagazinată în producerea lui x , ci de timpul de muncă necesar pentru a produce acum un obiect similar lui x , în condițiile productivității medii a muncii din prezent.

Un “presupus corolar” marxist al teoriei valorii-muncă este “teoria plusvalorii-muncă” (*labor theory of surplus value*).⁵⁷ Observația de pornire este aceea că munca, la rândul ei, este o marfă; prin urmare, va avea o valoare, care este de asemenea determinată de timpul de muncă socialmente necesar producerii ei. Dar valoarea puterii de muncă (a unui lucrător) este, în teoria marxistă, aceeași cu valoarea mijloacelor de subzistență necesare susținerii aceluși lucrător.⁵⁸ Problema este însă că timpul muncit de un lucrător pentru dobândirea mijloacelor de subzistență reprezintă doar o fracțiune din timpul total pe care acesta îl petrece producând (cu alte cuvinte, salariul primit nu reprezintă o “oglindire” a valorii pe care lucrătorul o crează, ci doar al unui segment al acestei valori). Diferența dintre cele două (plusvaloarea) este, în capitalism, apropiată de către proprietarii mijloacelor de producție, “exploatarea” fiind termenul tehnic ce desemnează această apropiere. “Rata exploatării” este definită ca raportul dintre plusvaloare și “capitalul variabil” (cheltuielile salariale).⁵⁹ Deși “rata exploatării” este văzută de unii autori marxiști ca un concept pur științific, căruia nu îi este atașat un conținut moral⁶⁰, mulți alții vor susține teza (1) potrivit căreia unul dintre

---

⁵⁷ Cf. *ibid.*, p. 340.

⁵⁸ Există, evident, diferențe de la o societate la alta în această privință, deoarece cantitatea “socialmente necesară” poate să varieze cu productivitatea. Astfel, dacă pentru muncitorul nord-coreean ar putea fi vorba despre un bol de orez și o colibă de bambus, pentru muncitorul din UE “subzistență” va însemna, în mod tipic, mult mai mult.

⁵⁹ Cf. “The Labor Theory”, p. 341. Desigur, “rata exploatării” poate fi utilizată pentru a determina “intensitatea” exploatării la nivel micro (într-o companie) sau macro (la scara unei societăți).

⁶⁰ Vezi, pentru această interpretare, Allen Wood, “The Marxian Critique of Justice”, *Philosophy and Public Affairs*, vol. 1, no. 3, 1972. După Wood, întregul proces este unul fără implicații morale, deoarece apropierea plusvalorii de către capital nu ar implica nici un schimb nedrept: “Capitalistul a cumpărat o marfă (puterea de muncă) și a plătit integral valoarea ei; utilizând, exploatând această marfă, el crează o valoare mai mare decât cea cu care pornise. Acest surplus îi aparține; niciodată nu a aparținut altcuiva, și nu datorează nimănui nici un penny pentru el” (pp. 262-263). “Exploatarea” ar fi un concept total lipsit de conținut moral, sensul său fiind, în teoria marxistă astfel reconstruită, mai curând apropiat de cel dintr-o expresie de tipul “exploatare minieră”. Astfel, “oricum ar

temeiurile solide pentru răsturnarea capitalismului este acela că regimul capitalist este unul al exploatării, iar exploatarea ar fi în sine nedreaptă. Unul dintre obiectivele principale ale demersului lui Cohen, pentru atingerea căruia desfășoară un impresionant arsenal argumentativ, este acela de a arăta că (1) este independentă atât de teoria valorii-muncă, cât și de cea a plus-valorii muncă. Strategia utilizată va fi aceea de a porni de la un argument al exploatării tradițional, bazat pe teoria valorii-muncă, și de a arăta că aceeași concluzie poate fi atinsă substituind premisele cu “adevăruri simple” care nu implică această teorie.

Argumentul marxist tradițional este formulat de Cohen astfel:

“(2) Munca și doar munca crează valoare.

(3) Lucrătorul primește valoarea puterii sale de muncă.

(4) Valoarea produsului este mai mare decât valoarea puterii sale de muncă.

(5) Lucrătorul primește mai puțină valoare decât crează.

(6) Capitalistul primește restul de valoare.

(7) Lucrătorul este exploatat de către capitalist.”⁶¹

În acest argument, premisa (2) provine din teoria valorii-muncă, pe când (3), (4) și (6) din teoria plusvalorii-muncă. Dar “teoria plusvalorii-muncă nu este necesară pentru cerința morală pe care o ridică marxiștii atunci când spun despre capitalism că este exploator. Nu contează ce anume *explică* diferența dintre valoarea pe care o produce lucrătorul și valoarea pe care o primește, ceea ce contează este doar că există o diferență.”⁶² Pentru a demonstra acest lucru, Cohen propune înlocuirea premiselor provenite din teoria plusvalorii-muncă cu “truismul” (8), într-un argument (“Argumentul Marxist Simplu”) care va lua forma următoare:

“(2) Munca și doar munca crează valoare.

(8) Capitalistul primește o parte din valoarea produsului.

(5) Lucrătorul primește mai puțină valoare decât crează.

(9) Capitalistul primește o parte din valoarea creată de lucrător.

---

considera Marx capitalismul, nu pare să îl considere nedrept”. (p. 244). Mulți autori marxiști (nu e clar dacă și Marx) sunt de acord cu Wood că, deoarece dreptatea nu este o valoare marxistă, condamnarea capitalismului nu poate fi bazată pe un argument moral, ci doar pe considerente “tehnice”, “științifice”.

⁶¹ Cohen, “The Labor Theory”, p. 342. Cum argumentul este reluat aici într-o formă rezumată, fără a mai analiza în detaliu unii dintre pașii intermediari, indicii numerici ai propozițiilor nu corespund cu cei din textul lui Cohen.

⁶² Idem, p. 344.

(7) Lucrătorul este exploatat de capitalist.”⁶³

Chiar dacă argumentul nu mai pare a fi dependent, în această formulare, de teoria plusvalorii-muncă, rămâne premisa (2), care este considerată în mod uzual ca provenind din teoria valorii-muncă. Teza “neortodoxă” a lui Cohen este însă că teoria valorii-muncă nu antrenează logic (2); ba mai mult, din teoria valorii-muncă ar rezulta că (2) este falsă. Această consecință decurge din diferența (menționată mai sus) față de înțelegerea tradițională a valorii-muncă. Astfel, dacă teoria valorii-muncă este adevărată, atunci timpul petrecut în trecut pentru a produce obiectul x este irelevant din perspectiva valorii lui x . Singura dimensiune care contează este cea a timpului de muncă necesar pentru a produce (un obiect similar cu) x în prezentul în care încercăm să explicăm valoarea lui x . Pentru a ilustra acest punct, Cohen recurge la un exemplu⁶⁴. Să ne imaginăm că există un bun x (“mana cerească”) care era în trecut produs de oameni, prin muncă. La un moment t , intervine un eveniment care face ca munca să nu mai fie necesară pentru producerea lui x (de exemplu, Dumnezeu pune mana la dispoziția oamenilor în cantități superabundente sau “paradisice”). Care este valoarea stocurilor din x produse anterior și încă existente la momentul t ? Dacă teoria valorii-muncă este adevărată, valoarea acestor stocuri va fi 0 (timpul de muncă *socialmente necesar* pentru producerea lui x după t este 0), *în ciuda* cantității de muncă *înmagazinate* inițial în producerea lor. Astfel, rezultă că, “*dacă teoria valorii-muncă este adevărată, atunci munca nu crează valoare.*”⁶⁵

Această reconstrucție a teoriei-valorii muncă are cu siguranță virtutea că o imunizează în bună măsură față de criticile “imEDIATE” și brutale, de tipul: “această teorie are implicații absurde, cum ar fi aceea că o mașină produsă cu o tehnologie ineficientă, într-un timp îndelungat, este mai valoroasă decât una produsă eficient, cu efort minim”. Dar, susține Cohen, teoria valorii-muncă este falsă chiar și în versiunea “strictă”. Este evident că există o mulțime de lucruri care determină valoarea (de schimb)

---

⁶³ Ibid., p. 344.

⁶⁴ Ibid., p. 345.

⁶⁵ Ibid., p. 346 (italicele lui Cohen). E important să ținem minte că în toată această discuție prin “valoare” se înțelege, în jargon marxist, “valoare de schimb”.

a bunurilor, în afara timpului de muncă socialmente necesar: de exemplu, preferințele agenților, puterea lor de negociere⁶⁶ etc.

Dar, dacă teoria valorii-muncă este, riguros vorbind, eronată, mai este posibilă formularea unui argument al exploatării? După Cohen, argumentul “real” poate fi formulat abia acum, după ce am devenit conștienți de acest lucru. El nu se va mai baza pe (2), ci pe un “adevăr destul de evident” (*fairly obvious truth*)⁶⁷, care este adesea confundat cu o versiune a teoriei valorii-muncă. Acest adevăr ar fi că lucrătorii nu crează valoare, ci lucruri care au valoare. Astfel, temeiul corect al acuzei de exploatare adusă capitalismului “nu este acela conform căruia capitalistul primește o parte din valoarea produsă de muncitor, ci acela că primește o parte din valoarea a *ceea ce* produce muncitorul. Fie că ar produce sau nu valoare, muncitorii produc produsul, adică ceea ce are valoare. Și nimeni altcineva nu o face.”⁶⁸ Asumția pe care trebuie să o acceptăm pentru a putea vorbi despre exploatare (și pe care Cohen o face explicită) este însă aceea că “lucrătorii, în cel mai larg sens posibil, sunt singurele persoane care produc ceva ce are valoare, iar capitaliștii nu sunt lucrători în acest sens.”⁶⁹ Astfel, “argumentul real al exploatării” ar lua forma următoare:

“(10) Lucrătorul este singura persoană care crează produsul, adică ceea ce are valoare.

(8) Capitalistul primește o parte din valoarea produsului.

(11) Lucrătorul primește mai puțină valoare decât valoarea a ceea ce crează.

(12) Capitalistul primește o parte din valoarea a ceea ce crează lucrătorul.

(7) Lucrătorul este exploatat de capitalist.”⁷⁰

Deși efortul lui Cohen de a delimita (cu destul respect și blândețe, merită totuși să observăm) argumentul exploatării de teoria valorii-muncă este remarcabil, rezultatul final al demersului său este, cred, departe de a fi satisfăcător. Punctul crucial al “argumentului real al exploatării”, de a cărei acceptare depinde modul în care ne vom raporta la acest argument,

---

⁶⁶ Deși această concesie este o cedare în fața economiei marginaliste, ea nu e chiar o capitulare (nu merge până la a admite că preferințele agenților sunt suficiente pentru a avea o teorie completă a valorii, în sens economic).

⁶⁷ Cohen, “The Labor Theory”, p. 353.

⁶⁸ Ibid., p. 354.

⁶⁹ Ibid., p. 354.

⁷⁰ Ibid., p. 356

este fără îndoială (10). Cohen anticipează posibilitatea ca cineva să ridice obiecția “mai pertinentă că (...) deținătorii capitalului, prin postura lor, îndeplinesc funcții productive importante, riscându-și capitalul, luând decizii investiționale și așa mai departe. Dar, fie că acest lucru ar fi sau nu adevărat, el nu implică faptul că ei ar produce ceva în sensul distinct și important la care ne referim aici.”⁷¹ Distincția pe care o propune Cohen este cea între activități productive (*productive activities*) și activități de producere (*producing activities*)⁷². Proprietarii mijloacelor de producție participă la prima categorie, dar nu și la cea de-a doua, care ar fi singura relevantă din perspectiva exploatării.

Desigur, nimeni și nimic nu ne împiedică să operăm o astfel de distincție. Ea poate surprinde diferențe subtile între roluri diferite jucate de personaje diferite într-un proces productiv complex. Este neclar însă de ce doar cel de-al doilea tip de activități ar fi relevant (moral?) pentru argumentul exploatării. Da, faptul că ți-am împrumutat (sau închiriat) undița cu care pescuiești nu este suficient pentru a putea spune, într-un sens foarte riguros, că *eu* sunt “pescar” sau “producător de pește”. Nimeni nu va nega că, într-un sens brut, “pescarul” este o persoană care face activitatea de a pescui, așa cum “producător” este cineva “care produce”. De ce ar fi însă acest sens “distinct și important”? De ce faptul că pescuiești cu undița mea ar face suspect din punct de vedere moral un acord între noi (asumăm aici că reciproc voluntar) prin care te obligi să-mi cedezi o parte din peștii prinși (din ceea ce “produci”)? La urma urmei, ești pescar doar pentru că ți-am cedat (condiționat, recunosc) accesul la undiță. Este această relație una de exploatare? Nu cred că în vreunul dintre sensurile uzuale ale termenului. Cohen nu ne oferă un argument moral pentru a ne convinge că, dacă îi acceptăm distincția între cele două categorii de activități, vom fi constrânși să acceptăm că doar cele de producere sunt relevante pentru ideea de exploatare. Dar formularea distincției este la rândul ei șubredă. Ea asumă o viziune extrem de simplistă despre procesele de producție și despre ce înseamnă că obiectul *x* a fost produs de agentul *y*. Dacă acceptăm acesată viziune, atunci putem observa că, în afara lucrătorilor, la procesul de producere în sensul lui Cohen mai participă mașinile (ba chiar, tot mai mult, mașinile devin importante pentru activitățile de producere, în timp ce “lucrătorii” tind să se refugieze în cele productive). Rezultă oare de aici că mașinile pot formula pretenția

---

⁷¹ Ibid., p. 355.

⁷² Ibid., p. 355.

morală că sunt exploatare și că singura soluție este o revoluție care să înlocuiască ordinea socială existentă cu alta? Puțin probabil, deși acesta este un scenariu care a înflăcărat imaginația multor autori de literatură SF.

Dar, chiar dacă obiecția anterioară ar fi neîntemeiată și activitățile de producere ar fi singurele relevante, există cel puțin un mod în care deținătorii de capital participă la aceste activități. În cel mai rău caz, ei *iau parte la producerea* lui x prin *decizia de a produce x* . Capitalul reprezintă un stoc de resurse care poate fi alocat în utilizări alternative. Un proprietar de fabrică de textile, de exemplu, ar putea lua decizia de a produce o mulțime de bunuri diferite. Resursele monetare, de asemenea, le-ar putea aloca, să spunem, pentru a achiziționa utilaje noi, pentru a asigura programe de *training* pentru angajați, sau pentru o vacanță fabuloasă în Hawaii. Proprietatea pe care o au însă bunurile de capital (ca și oricare alte bunuri) este aceea că sunt *rare* (nu pot fi folosite în oricâte utilizări alternative fără a se epuiza). Decizia cu privire la care dintre utilizările alternative ale capitalului urmează să fie pusă în practică este parte a activității *de producere*, în sensul distincției lui Cohen (nu este echivalentă, pur și simplu, cu a oferi lucrătorului materia primă și uneltele cu care să producă), și nu doar a celei productive. Iar această decizie nu este luată, cel puțin în situațiile tipice, de lucrători, ci de deținătorii capitalului, deci lucrătorul *nu* este singura persoană care crează produsul.⁷³ Prin urmare, (10) este falsă, iar “argumentul real” al exploatării cade.

Încercarea lui G.A. Cohen de a salva teoriei exploatării prin înlocuirea premisei potrivit căreia doar munca este cea care crează valoare cu “(10) Lucrătorul este singura persoană care crează produsul, adică ceea ce are valoare” nu reprezintă, după cum am văzut, o reușită, din două motive principale⁷⁴: argumentul potrivit căruia “doar” lucrătorul (nu și capitalul) participă la crearea produsului “valoros” este neconvingător (deoarece se bazează pe o distincție a cărei relevanță teoretică este

---

⁷³ Cineva ar putea formula contra-obiecția că argumentul acesta nu se aplică într-o societate comunistă, în care lucrătorul este și deținătorul capitalului. Oricât de bine ar suna posibilitatea acestei dedublări radicale a persoanei, societățile comuniste reale au operat mai curând după principiul că lucrătorii trebuie să rămână lucrători, sau chiar mai puțin de atât. În practică, participarea strungarului sau a tractoristului de rând la deciziile investiționale și manageriale era extrem de palidă.

⁷⁴ Mai există un aspect straniu: strategia lui Cohen este de a înlocui într-un argument propoziții provenite dintr-o teorie (chiar dacă greșită) cu “adevăruri destul de evidente” care, în paranteză fie spus, nu sunt atât de evidente. Astfel de opțiuni sunt adesea suspecte teoretic.

îndoielnică) și, în plus, singurul sens în care (10) ar putea fi adevărat asumă o viziune extrem de simplistă și “fizică” a “creației” sau “producției”.

O altă reformulare a teoriei exploatării care nu face apel la valoarea-muncă a fost oferită de Jon Elster.⁷⁵ Dacă obiectivul lui Cohen era cel de a imuniza un concept marxist al exploatării față de obiecțiile venite dinspre economia marginalistă prin găsirea unei căi de a le eluda, Elster preferă strategia de a confrunta aceste obiecții, dintr-o perspectivă de inspirație marxistă.⁷⁶ Astfel, distincția de la care pornește argumentul este cea între teoria marxistă a exploatării și cea provenită din economia neoclasică.

Exploatarea marxistă ilustrează ideea că lucrătorul primește (ca salariu), mai puțin decât valoarea medie a produsului său (prin urmare nu se bucură “în totalitate” de fructele muncii sale), iar diferența dintre cât produce și cât primește nu poate fi justificată prin apel la criteriul nevoilor. Pe de altă parte, însă, capitalismul nu este omogen în spațiu și timp; prin urmare; “există tot atâtea variante ale teoriei ca și aranjamente instituționale care definesc drepturile și obligațiile proprietarilor-nelucrători și ale lucrătorilor-neproprietari.”⁷⁷ Iar teoria marxistă tradițională nu reușește să explice în mod satisfăcător exploatarea într-un sistem capitalist modern.

Ceea ce este ciudat în tratarea de către Marx și de către tradiția marxistă a capitalismului industrial, observă Elster, este faptul că aceasta nu face apel la ideea de maximizare a profitului, altfel decât în sensul brut că proprietarii capitaliști urmăresc profitul. Mai precis, marxismul tradițional asumă ideea foarte fragilă (ba chiar empiric falsă în marea majoritate a cazurilor) a coeficienților ficși pentru randamentul diverșilor factori de producție. Consecința acestei asumptii este că “producătorii nu mai au de optat între diverse combinații ale *inputului*, iar lucrătorii nu au de optat între diverse mănunchiuri de mărfuri. Dacă astfel de opțiuni ar fi admise, atunci teoria valorii-muncă nu ar mai putea fi susținută”⁷⁸, deoarece ar fi evident că opțiunile agenților (la un nivel mai fundamental,

---

⁷⁵ Elster, “Exploring Exploitation”.

⁷⁶ “De inspirație”, deoarece conceptul exploatării la care ajunge Elster nu mai este, o recunoaște chiar autorul, cel “marxist” în sensul riguros al termenului.

⁷⁷ Elster, “Exploring Exploitation”, p. 5.

⁷⁸ Idem, p. 6.

preferințele lor) ar fi ghidate de prețurile relative ale factorilor, independent de munca “socialmente necesară” pentru producția acestora.

S-ar părea că obiecția de mai sus oferă un bun argument în favoarea a ceea ce Elster numește “teoria neoclasică a exploatării”, care susține că, dacă asumăm concurența perfectă și randamente constante de scară atunci, dacă atât capitalul cât și munca vor primi o parte proporțională cu produsul lor marginal, suma celor două părți va reprezenta produsul total. Mai simplu spus, în condițiile specificate, forța de muncă și capitalul ar primi un “venit” dependent doar de *inputul* fiecărui factor în valoarea produsului final (adică, și mai simplu, atât capitaliștii cât și muncitorii ar primi exact “cât li se cuvine” în funcție de contribuția lor la procesul productiv). Exploatarea ar putea să apară doar în condițiile unui capitalism imperfect (a unei concurențe imperfecte), în care lucrătorii ar putea să primească, sub formă de salarii, mai puțin decât valoarea produsului lor marginal (iar, teoretic, același lucru ar putea să se întâmple și cu deținătorii capitalului).

Teoria neoclasică însă, argumentează Elster, este la fel de nesatisfăcătoare ca explicație a exploatării capitaliste ca și cea marxistă tradițională. Principala ei deficiență ar fi aceea că ar asuma o relație de simetrie între muncă și capital. Dacă cele două ar fi într-adevăr simetrice, atunci teoria neoclasică a exploatării ar învinge clar în “bătălia” cu cea marxistă. Dar capitalul nu este altceva decât “muncă înmagazinată” (*congealed labor*), deci funcția de producție nu are în realitate decât un singur argument: munca. Prin urmare, doar munca ar avea îndreptățirea de a-și apropria întregul produs: “deoarece clasa muncitoare ca întreg, văzută ca o succesiune de generații de muncitori, generează întregul produs, văzut ca un flux continuu al *output*-ului, ea este îndreptățită, pe baza acestui principiu, la întregul produs net, iar deținătorii de capital nu mai sunt îndreptății la nimic [din acesta].”⁷⁹

Reconstrucția lui Elster introduce un important element de noutate în conceptul de tip marxist al exploatării: dimensiunea inter-generațională. “Aparența unei răsplăți legitime pentru deținătorii de capital se destramă ca un fum o dată ce (...) solidaritatea clasei muncitoare este extinsă de la nivelul intra-generațional la cel inter-generațional.”⁸⁰

Chiar și cu această adăugire semnificativă, teoria marxistă tradițională este însă nesatisfăcătoare, admite Elster, pentru a da seama de

---

⁷⁹ Ibid., p. 10.

⁸⁰ Ibid., p. 12.

mecanismul exploatării în capitalismul modern: “în economiile capitaliste moderne, ideea de exploatare ar trebui corelată cu absența puterii asupra deciziilor investiționale, mai curând decât cu nivelul înalt de consum pe care îl au (sau ar putea să-l aibă) capitaliștii pe socoteala lucrătorilor”.⁸¹ Problema exploatării nu mai este, pentru marxismul postbelic, aceea a exceselor consumiste ale deținătorilor de capital (mai ales în măsura în care, mai ales prin intermediul fondurilor de pensii, mulți dintre lucrători sunt, de asemenea, deținători de capital), ci aceea a posibilității lucrătorilor de a controla decizia asupra utilizării mijloacelor de producție.⁸² S-ar putea însă ca această “repliere” a teoriilor exploatării să se întoarcă la “nucleul dur” moral al viziunii marxiste. Poate că ideea de exploatare nu ține în primul rând de plusvaloare, apropiere a acesteia sau diferite raporturi între plusvaloare și cheltuieli salariale, ci de ceva mai simplu și, în același timp, mai profund. Așa cum observa Robert Nozick cu câțiva ani înainte de apariția teoriilor pe care le discutăm aici, “în fond, teoria marxistă explică fenomenul exploatării prin referire la faptul că muncitorii nu au acces la mijloacele de producție.”⁸³ Cu alte cuvinte, exploatarea ar putea fi explicată prin raportare doar la regulile de proprietate.

Autorul care a încercat o reformulare consistentă a teoriei exploatării *doar* în termeni de relații de proprietate, fără nici o referire la alte variabile de tipul celor întâlnite până acum, este John Roemer. Obiectivul general al lui Roemer este, ca și în cazul lui Cohen și Elster, acela de a face plauzibil conceptul de exploatare, separându-l de teoria valorii-muncă: “este posibil, totuși, să caracterizăm exploatarea marxistă utilizând doar concepte ce țin de relațiile de proprietate și, în particular,

---

⁸¹ Ibid., p. 12

⁸² Elster încearcă să ofere o teorie alternativă la cea marxistă, pornind de la un model preluat din teoria jocurilor. Astfel, capitalismul ar trebui văzut ca un “joc diferențial” cu doi jucători (capitalistul și muncitorul), în care fiecare dintre ei are o dilemă cu privire la alocarea resurselor disponibile în consum sau în investiție. Nu voi discuta aici detaliat acest model, deoarece cred că teoria lui Roemer, analizată mai jos, surprinde o intuiție asemănătoare, într-un mod în același timp mai bine articulat și mai apropiat de subiectul general al discuției noastre.

⁸³ Nozick, op. cit., p. 307. Merită remarcat aici că fiecare dintre cei trei autori marxiști discutați (Cohen, Elster și Roemer) iau extrem de în serios critica formulată de Nozick în *Anarhie, stat și utopie* la adresa teoriei marxiste “ortodoxe” a exploatării. Mai mult, Elster și Roemer admit că, cel puțin în parte, încercările lor de modelare alternativă a teoriei exploatării constituie concomitent încercări de a răspunde acestei critici.

fără nici o referire la (...) teoria valorii-muncă.”⁸⁴ Consecința crucială a acestei opțiuni teoretice este aceea că exploatarea nu va mai fi un fenomen care are loc undeva în procesul de producție (și pentru a cărui analiză cadrul natural de referință este teoria economică), ci devine un concept legat exclusiv de distribuția relativă a mijloacelor de producție⁸⁵. Dacă există coerciție capitalistă în procesele productive, aceasta este doar un efect secundar; ceea ce face exploatarea posibilă este menținerea relațiilor (“capitaliste”) de proprietate (privată). “Expediind” exploatarea pe tărâmul distribuțiilor relative, cadrul analitic adecvat nu va mai fi cel al teoriei economice, ci al unei idei morale a dreptății distributive.⁸⁶ Astfel, exploatarea marxistă a scăpat de sâcâielile supărătoare ale economiei marginaliste. Să vedem însă cu ce preț.

Conform definiției oferite de Roemer, un grup (sau, în termenii teoriei jocurilor, o “coalitie” de agenți) S este exploatat dacă sunt satisfăcute simultan trei condiții:

“(1) Există o alternativă, pe care o putem concepe ca fezabilă prin ipoteză, în care lui S i-ar fi mai bine decât în situația sa prezentă.

(2) În această situație alternativă, grupului complementar lui S, reprezentat de coaliția N-S=S’ (unde N e societatea, n.m., *E.M.S.*), i-ar fi mai rău decât în situația prezentă. (...)

(3) S’ stă într-o relație de dominanță față de S.”⁸⁷

Fiecare dintre cele trei condiții este necesară pentru a putea vorbi despre exploatare, și împreună sunt suficiente. Rolul primelor două este de a reda o idee care pare destul de intuitivă: “atunci când spunem că A îl exploatează pe B, cred că ne gândim la un *aranjament alternativ* de un tip sau de altul, în care lui A i-ar fi mai rău decât în prezent, iar lui B mai bine. Aranjamentul alternativ încorporează ideea noastră despre ceea ce este non-exploatator și preferabil din punct de vedere etic.”⁸⁸ Există însă cazuri care satisfac primele două condiții, și care cu greu ar putea fi

---

⁸⁴ Roemer, “Property Relations vs. Surplus Value in Marxian Exploitation”, p. 281. De acum, citat ca “Property Relations”.

⁸⁵ Conform definiției lui Roemer, pe care o voi relua mai jos, poate exista exploatare și atunci când nu există o relație angajator-angajat, în anumite situații de schimb “asimetric”. Deși această idee merită o discuție critică detaliată, nu este aici locul pentru ea.

⁸⁶ După cum observa încă Mill, dacă producția împărtășește caracterul legilor naturale, prin urmare este abordabilă științific, distribuția ține de “proiecte umane”.

⁸⁷ Roemer, “Exploitation, Alternatives and Socialism”, p. 89.

⁸⁸ Roemer, “Property Relations”, pp. 284-285.

considerate ca fiind exemple de exploatare. Dacă vom specifica aranjamentul alternativ, așa cum face Roemer, ca fiind opțiunea grupului exploatat de a se “retrage” din joc⁸⁹ (cu înzestrările pe care le are în momentul retragerii sau cu cele care i-ar reveni în urma unei diviziuni *per capita?*), vom vedea că, în societățile prezente, un invalid care trăiește din ajutorul social ar fi, dacă am ține seama doar de (1) și (2), un exploatator (restului societății i-ar fi mai bine dacă el s-ar “retrage” din joc⁹⁰, iar lui i-ar fi mai rău). Condiția (3) este menită să evite astfel de situații: evident, invalidul nu este într-o postură în care “domină” restul societății (pe de altă parte, Roemer nu discută în detaliu ce înțelege prin dominație; tot ce ni se spune este că e un sens “sociologic” iar condiția este necesară pentru evitarea unor cazuri “perverse” ca cel de mai sus⁹¹).

Există, cred, trei obiecții foarte dificile cărora trebuie să le facă față teoria exploatării în termeni de relații de proprietate și toate, într-o măsură mai mare sau mai mică, privesc dimensiunea sa contrafactuală. Prima problemă este una de principiu: în ce măsură apelul la “proiecții” contrafactice este relevant pentru construcția unei teorii morale din perspectiva căreia să analizăm aranjamente instituționale prezente? Înclin să cred că nu este irelevant (sau, cel puțin, nu întru totul), dar voi amâna discuția mai detaliată a problemei pentru capitolul dedicat principiului nozickian al rectificării.

A doua obiecție este mai precisă: în ce măsură maniera lui Roemer de a-și specifica situația contrafactuală preferată este relevantă din perspectiva exploatării? În esență, ceea ce ne spune teoria roemeriană este că un agent este exploatat dacă i-ar fi mai bine într-o situație contrafactuală în care regulile prezente ale proprietății (adică diferențele de îndreptățiri ale agenților cu privire la mijloacele de producție) ar fi abolite. Dar, în acest punct, tabloul devine neclar. Aș putea imagina, cu puțin efort, nenumărate scenarii contrafactice alternative în care, alterând fie distribuția actuală a drepturilor de proprietate, fie regulile de

---

⁸⁹ Această specificație este menită să confere “greutate” suplimentară definiției. Dacă unui agent sau unui grup le-ar fi mai bine decât în situația prezentă, pur și simplu, retrăgându-se din societate, cu atât mai plauzibil e să credem că le-ar fi mai bine într-o *altă* societate, ordonată diferit din punct de vedere al distribuției bunurilor de capital.

⁹⁰ Contraexemplul asumă un criteriu extrem de egoist și “materialist” după care “societatea” își ordonează preferințele.

⁹¹ Roemer, “Exploitation, Alternatives and Socialism”, p.92. Obiecțiile mele nu vor privi însă condiția (3), așa ca lipsa unei explicații nu este, pentru scopurile argumentului meu, deranjantă.

proprietate, fie ambele, mie mi-ar fi mai bine decât în situația actuală. Poate chiar mi-ar fi mai bine dacă m-aș retrage din societate, pentru a duce o viață de sihastru studios⁹². De asemenea, cel puțin o parte a acestor scenarii satisfac și condiția (2), care cere ca situația coaliției complementare să se înrăutățească (sper, de exemplu, că retragerea mea contrafactuală ar înrăutăți, măcar puțin și contrafactual, situația studenților exploatați – se poate vedea foarte repede că analogia satisface și condiția (3)⁹³). Ba mai mult, putem imagina scenarii alternative care să satisfacă cele trei condiții și în care rolul lui S să fie jucat de mari industriași capitaliști. Teza pe care doresc să o sugerez aici este că teoria lui Roemer trivializează conceptul de exploatare: absolut orice membru al societății se poate considera exploatat dacă poate specifica o situație contrafactuală în care, alterând regulile de proprietate, lui i-ar fi mai bine, iar restului societății i-ar fi mai rău. Cu siguranță, nu acesta este rezultatul la care ar dori să ajungă un autor inspirat de marxism.

Acestei obiecții i s-ar putea răspunde, fără îndoială, că specificarea alternativă a regulilor de proprietate nu este lăsată la latitudinea agentului “exploatat”, ci mai curând că este avută în vedere o anumită situație contrafactuală, în care sunt abolite *diferențele* în distribuția relativă a bunurilor de capital. Ne putem gândi la două aranjamente principale care pot abolii aceste diferențe: distribuția egală a unor drepturi private, sau proprietatea comună asupra mijloacelor de producție, cu acces egal la decizia asupra utilizării lor. Evident că, din perspectivă marxistă, preferabilă este varianta a doua⁹⁴. Dar, dacă optăm pentru aceasta, apare o problemă suplimentară, pe care până acum am putut să o ignorăm: nimic nu garantează că structura motivației agenților (care le ghidează

---

⁹² Dar aceasta ține de ierarhia preferințelor mele subiective. Unui alt agent care, sub toate celelalte aspecte (marxist) relevante –poziție socială, venituri, relație cu angajatorul etc-, este asemănător mie, sihastrul s-ar putea să nu-i “priască” mai bine. Această discuție trimite spre o altă presupuziție discutabilă a teoriei lui Roemer: dependența de comparații interpersonale de utilitate, văzute ca neproblematică. Cum dezbateră despre posibilitatea unor astfel de comparații nu este încă închisă, observația mea nu are natura unei obiecții riguroase, ci este mai curând menită să sugereze faptul că teoria lui Roemer tratează dezbateră ca deja decisă.

⁹³ Exemplul nu e atât de extravagant pe cât pare. Relația profesor-student poate fi reconstruită ca interacțiune economică în care sunt asumate reguli cu privire la drepturile de a controla utilizările unor resurse.

⁹⁴ Pentru un argument provocator și extrem de discutat despre consecințele “nedorite” ale adoptării distribuției egale a unor drepturi private, vezi Nozick, op. cit., secț. “Cum dă libertatea peste cap structurile”, pp. 209-213.

comportamentul productiv și raportul între resursele “investite” și cele consumate) va rămâne, în situația contrafactuală alternativă, aceeași cu cea din situația actuală. Ba mai mult, avem toate motivele (provenite atât din teoria economică, cât și din observația empirică asupra a ceea ce s-a întâmplat cu economiile țărilor din fostul bloc sovietic) să credem că nu va fi aceeași, iar diferența se va “traduce” într-un deficit de productivitate și de rată a investițiilor pentru alternativa contrafactuală și, prin urmare, într-o scădere a *outputului* economiei socialiste. Riscul este, evident, ca agenții care formează coaliția exploatată să o ducă mai rău, pe termen mediu și lung, dacă ar opta pentru realizarea alternativei socialiste contrafactice, decât dacă ar opta pentru un *status quo* capitalist, în care să continue a fi exploatați. Problema este mult prea evidentă pentru ca un autor cu rafinamentul lui John Roemer să o poată ignora; dar răspunsul său se bazează pe încă o slăbire a forței argumentului exploatării. Astfel, “dacă, totuși, structura motivației nu poate fi menținută și, în plus, ca o consecință, coaliției [S] îi va fi mai rău [după retragere], atunci exploatarea capitalistă pe care o suferă este *socialmente necesară* (...)”⁹⁵ Iar în cazurile în care exploatarea este “socialmente necesară”, ea este alternativa preferabilă pentru agenții exploatați.⁹⁶ Ideea exploatării socialmente necesare produce o dificultate suplimentară pentru cineva care ar dori să susțină, pe baza argumentului exploatării, abolirea regimului capitalist al proprietății private. El trebuie acum să arate nu doar că se poate vorbi despre exploatare în aranjamentele capitaliste vizate, ci și că aceasta nu este socialmente necesară (că nu apar tipurile de efecte menționate la nota anterioară 126). Povara demonstrației devine semnificativ mai apăsătoare.

Există însă și un alt sens, mai profund, în care se poate spune că teoria lui Roemer, încercând să imunizeze ideea de exploatare, o retrogradează din prim-planul argumentului moral. În argumentul marxist tradițional (și chiar în reformularea lui Cohen), rolul teoriei exploatării este de a încerca să ofere un temei moral constrângător pentru teza că aranjamentele sociale capitaliste (în primul rând cele de proprietate) sunt inacceptabile din punct de vedere moral și că cele socialiste sunt preferabile

---

⁹⁵ Roemer, “Exploitation, Alternatives and Socialism”, p. 99

⁹⁶ Exemplul lui Roemer este cel al capitalismului timpuriu, în care o eventuală revoluție socialistă ar fi reprezentat un pas înapoi pentru clasa muncitoare, din punct de vedere al inovației, al productivității și, prin urmare, al standardului de viață. Nu este deloc clar de ce argumentul nu ar fi valabil pentru orice revoluție socialistă.

în măsura în care *reuşesc să elimine* exploatarea. Pentru marxistul tradițional, situația “actuală” (capitalismul) nu e proastă doar pentru că a avut un vis în care “se făcea” că totul e mai roz, ci e proastă pentru că e incompatibilă cu un anumit standard moral pe care îl preferă. Definițional, conceptul de exploatare este independent de cel al alternativei socialiste. Teoria lui Roemer joacă rolul unui fel de “contra-revoluție copernicană”: exploatarea, aici, nu mai este decât o ruină a fostei sale glorii. Alternativa socialistă e asumată ca preferabilă din punct de vedere moral, iar conceptul de exploatare (mult diluat) este definit în termenii acestei alternative⁹⁷. Efectul acestei răsturnări este că lasă arsenalul marxist fără una dintre cele mai eficiente arme (din punct de vedere atât teoretic, cât mai ales retoric) în lupta împotriva capitalismului și a proprietății private. Dacă aranjamentul alternativ, după cum susține Roemer, este menit să încorporeze ideea a ceea ce e etic preferabil, iar exploatarea este definită în termenii acestui aranjament alternativ (socialist), atunci superioritatea morală a socialismului (și a relațiilor sale de proprietate) este asumată. Dar nu putem asuma în premise ceea ce trebuie să rezulte din argument. Nu este cinstit și, în plus, ar fi mult prea simplu.

În această secțiune, am încercat să arăt că diversele versiuni ale teoriei marxiste a exploatării nu pot, din diferite motive, să ofere o întemeiere convingătoare pentru teza că abolirea proprietății private și înlocuirea ei cu cea comună (naționalizarea) ar fi cerută de considerente valide ce țin de dreptate sau, în sens mai larg, de moralitate (considerente formulate în termenii exploatării). În cazul versiunii marxiste tradiționale, argumentul exploatării este unul foarte “tare”, dar asumă ca presupuziție fundamentală o construcție teoretică profund deficitară: teoria valorii-muncă. Versiunile provenite dinspre marxismul analitic⁹⁸ eșuează, la

---

⁹⁷ Nu socialismul e “bun” deoarece evită exploatarea, ci exploatarea e “rea” deoarece nu apare în socialism. Desigur, această discuție este simplificată, însă cred că nu reprezintă o denaturare. Dar, ca să dăm Cezarului ce-i aparține, trebuie să precizez aici că autorii marxiști analitici au făcut eforturi considerabile pentru a discuta statutul exploatării în socialism (căci, într-un sens foarte riguros, exploatarea există în orice sistem în care există investiții nete, deci și în socialism sau comunism).

⁹⁸ Nu cred că îi putem suspecta pe cei care au redactat și au pus în practică decretul de naționalizare că ar fi avut în minte versiuni atât de sofisticate ale teoriei exploatării ca cele formulate, după câteva zeci de ani, de Cohen, Elster sau Roemer. Mai curând, dacă a existat vreo revendicare teoretică, a fost vorba despre variante extrem de rudimentare ale argumentului tradițional. Cu toate acestea, sper că discuția despre teoriile alternative ale exploatării nu este (doar) o digresiune oboșitoare. Chiar dacă justificarea naționalizării

rândul lor, fie pentru că despărțirea de teoria valorii muncă nu este suficient de radicală (ca la Cohen), fie pentru că o delimitare fermă de teoria valorii-muncă a dus la un concept mult diluat al exploatării, a cărui forță justificativă a scăzut considerabil.

Nu am însă pretenția că aceste câteva pagini (cu siguranță prea puține pentru o discuție detaliată și meticuloasă a acestor teorii) echivalează cu o “respingere” a marxismului în genere sau, în particular, a teoriilor exploatării. Încercarea fost mai curând de a sugera de ce ele nu pot oferi temeiurile morale căutate pentru naționalizare⁹⁹. Există posibilitatea ca, dintr-o perspectivă, în sens larg, marxistă, să fie formulate alte argumente în favoarea unui sistem al proprietății comune, obținut prin naționalizare (plecând, spre exemplu, de la sloganul ”fiecăruia după posibilități, de la fiecare după nevoi”). Nu le voi dezvolta aici din două motive. Primul ține de spațiu și de obiectivele asumate (care nu includ și un tratament detaliat al doctrinelor marxiste și post-marxiste). Al doilea motiv este de natură teoretică și trimite la fragilitatea unor astfel de slogane (recunoscută ca atare chiar în literatura de inspirație marxistă). Că există însă, pe de altă parte, argumente extrem de plauzibile, de ordin moral și juridic, împotriva naționalizării, e o teză care merită substanțiată.

---

oferită de retorica uzuală a partidului este profund viciată, acest lucru nu înseamnă că, în principiu, nu ar putea exista o alta, iar teoriile exploatării “eliberate” de valoarea-muncă păreau cei mai buni candidați pentru a oferi o astfel de justificare.

⁹⁹ Să presupunem, însă, că analiza de aici, în afară de faptul că e prea lungă, este și greșită, iar teoria marxistă a exploatării ar reuși să joace cu succes rolul intenționat. Chiar și așa, întrebarea privind acceptabilitatea restituției nu este lipsită de sens, cel puțin în cazul României, pentru o categorie semnificativă de imobile naționalizate: cele aparținând claselor “productive” (“salariaților exploatați”), iar nu claselor “exploatatoare” (angajatorii burghezi). Așa cum am arătat în secțiunea 3.1., majoritatea acestor naționalizări se încadrează în categoria “fără titlu”, fiind operate prin violarea directă a chiar prevederilor decretului de naționalizare și a constituției în vigoare la data promulgării decretului.

SFÂRȘITUL UNEI ILUZII: SECURITATEA COLECTIVĂ. REACȚII POLITICO- DIPLOMATICE, MILITARE ȘI UMANITARE ROMÂNEȘTI LA CRIZA CEHOSLOVACĂ (MARTIE-APRILIE 1939)

Conf. univ. dr. Cornel GRAD

Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad

Telefon: 0744 / 538541

E-mail: cornel_grad@yahoo.fr

ABSTRACT. *In the middle of 1939, the whole dismemberment of Czechoslovakia – Romanian's neighbor, allied and friend, convinced the officials from Bucharest that Romania was close to become a victim because of the Nazi economic and military expansion. Having no genuine possibilities whatsoever to rely upon on any of the Great Allies, while at first, just like in 1938 when England and France did not take efficient measurements in order to save the European status-quo, Romania had to be content just with vague declarations of solidarity with the states who were victims of the military aggression of Germany and its allies.*

Despite of extremely tensioned atmosphere, Romania, after its governing recovered from the news of Slovakia suddenly proclaiming its independence and then being placed under German protectorate, a procedure copied without success by Ruthenium (sub - Carpathian Ukraine), decided to fight against any pressure and urgently organize several political, diplomatic and military actions in order to maintain the security of its North – Western borders.

Under these circumstances, Romania refused in a dignified manner to take part in the division of the Czechoslovakian's parts. Although, the prime minister of the sub – Carpathian Ukraine, Augustin Volosin, had previously asked on 16th March to annex Ruthenium to

Romania, offering at the same time humanitarian help to the Ruthenian refugees, except military support. Adopting this kind of position, Romania plainly showed to its potential adversary – Hungary, and to its difficult and uncertain Polish ally, that no advantage will be taken out of the territorial changes caused by the collective security system’s collapse and moreover, Romania will not accept the idea of abandoning its primordial principles on which it based its external politics: the intangibility of Romanian borders from the Peace Treaty - Paris 1919-1920 (known as “Versailles system”). Moreover, Romanian government has taken measurements to consolidate the North-Western borders and has built the Operational Group “Maramures” and transferred some important units to the conflict zone (the North – Western part towards Ruthenian, joining the Hungarian and Polish borders) and, at the same time, ordered the partial mobilization, including financial support to fulfill such an expensive operation.

Keywords: *collective security, Czechoslovakian crises, Ruthenian annexion, Hungarian army, March-April 1939, Nazistic expansion, Romanian – Hungarian border, Romania's politics, diplomatic contacts, Ruthenian refugees, humanitarian support.*

Introducere. Considerații generale

Drama desființării de către Adolf Hitler a Cehoslovaciei, prin anexarea la cel de-al III-lea Reich a Boemiei și Moraviei, concomitent cu instituirea protectoratului german asupra restului Slovaciei (15-21 martie 1939) și anexarea la Ungaria a Ucrainei Subcarpatice - fusese prevestită de *Acordul de la München* (29 septembrie 1938)¹⁰⁰ urmat de semnarea *Declarației de neagresiune germano-engeleze* (30 septembrie 1938)¹⁰¹ și începerea unor tratative între Franța și Germania, având același scop¹⁰². Această modificare de poziție (de fapt, cedare inacceptabilă, pe care unii o

---

¹⁰⁰ M. Gilbert, R. Gott, *Conciliatorii*, Ed. Politică, București, 1966, p. 237-245; J.-B. Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale, 1919 - 1947*, vol. I, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2006, p. 167-172.

¹⁰¹ M. Gilbert, R. Gott, *op. cit.*, p. 239-240; J.-B. Duroselle, *op. cit.*, p. 172.

¹⁰² M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 1471.

califică drept trădare¹⁰³) a Marilor Aliați, Franța și Anglia, a constituit pentru guvernării români un semnal de alarmă extrem de serios, în ceea ce privește obiectivele și direcția expansiunii germane în viitorul apropiat, punând, în același timp, brutal, capăt iluziei securității colective în Europa¹⁰⁴ – obiectivul vizat de Franța, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, în deceniile 3 și 4.

Referindu-se la prăbușirea sistemului securității colective în Europa, generalul Ion Gheorghe, în volumul său de memorii, afirma tranșant: “Soluționarea problemei Renaniei și Anschluss-ului Austriei a demonstrat lumii că sistemul de securitate al Franței a eșuat și că Anglia nu a fost capabilă să-l sprijine. Prima lovitură directă împotriva sistemului francez a nimerit Cehoslovacia. Franța nu a putut decât s-o sfătuiască pe aceasta să se jertfească pentru salvarea păcii mondiale iluzorii. Mica Antantă murise. Întreaga construcție politică a Europei s-a prăbușit ca un castel de nisip”¹⁰⁵. Referindu-se la momentul München, Winston Churchill afirma profetic: “Nu este decât începutul reglării de conturi. Nu este decât prima sorbitură, picătura dintâi a acelei cupe amare ce ne va fi oferită an de an, în afara cazului în care, recuperându-ne printr-un efort suprem sănătatea morală și forța națională, ne vom ridica în apărarea libertății noastre”¹⁰⁶.

---

¹⁰³ F.- G. Dreyfus, A. Jourcin, P. Thibault, P. Milza, *Istoria Universală (Larousse), vol. 3 – Evoluția lumii contemporane*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2006, p. 430: „Democrațiile și-au sacrificat deci, în decurs de trei zile, nu numai onoarea, refuzând să-și respecte angajamentele față de Cehoslovacia, dar și propria lor securitate”.

¹⁰⁴ Gr. Gafencu, *Préliminaires de la guerre à l'Est*, Fribourg, 1944, p. 270; Fl. Constantiniu, *Între Hitler și Stalin: România și Pactul Ribbentrop-Molotov*, Ed. Danubius, București, 1991, p. 85.

¹⁰⁵ I. Gheorghe, *Drumul României spre statul satelit*, mss. dactilo., Bibl. M.Ap.N., cota III/0340/1, f. 26.

¹⁰⁶ F.-G. Dreyfus, A. Jourcin, P. Thibault, P. Milza, *op. cit.*, p. 431.

Dezmembrarea totală, la mijlocul lunii martie 1939¹⁰⁷, a Cehoslovaciei - stat vecin, aliat și prieten al României - a convins autoritățile de la București că România este în postură de viitoare victimă a expansiunii militaro-economice naziste, fără posibilități practice de a se sprijini pe vreunul dintre Marii Aliați, din moment ce, în prima fază, la fel ca-n 1938, Anglia și Franța n-au luat măsuri eficiente de salvare a ceea ce se mai putea salva din statu quo-ul european, mulțumindu-se cu vagi declarații de solidaritate (mai degrabă, cu scop propagandistic: „reacția franco-engleză fusese doar verbală”¹⁰⁸) cu statele victime ale agresiunii militare a Germaniei și aliaților ei (spre exemplu, Ungaria horthystă). În aceste condiții, mașinăria propagandei naziste, fără un adversar pe măsură, a funcționat la turația maximă, acoperind timidele încercări de ripostă ale presei libere.

Astfel, Radio Berlin, în emisiunea din 16 martie 1939, ora 9 dimineața, preluând diverse informații din presa germană și străină, afirma, cu cinism, că "încorporarea poporului ceh la Reich nu are nimic excepțional. Englezii au încorporat și ei, pe vremuri, poporul bur din sudul Africii"¹⁰⁹ (extras dintr-un comentariu al gazetei germane *Völkischer Beobachter*) sau că "în Camera Comunelor au avut ieri discuții însemnate asupra situației din Cehoslovacia. Un membru al Camerei Comunelor a spus că **Cehoslovacia era o creație din cerneală și hârtie** (subl. ns. - C.G.). Gazetele din Franța și Anglia comentează suprimarea Cehoslovaciei. Unele blamează atitudinea Germaniei. *Le Journal* spune că nu se poate interveni fiindcă **cehii au cerut singuri ajutorul german**. Atitudinea rezervată a lui Chamberlain este comentată de presa germană care constată că Anglia nu intervine și nu-și ia răspunderea"¹¹⁰.

---

¹⁰⁷ De notat că, la mijlocul lunii martie 1939, se finaliza acțiunea de distrugere a statului cehoslovac interbelic, care, la sfârșitul lunii septembrie 1938, pierduse regiunea sudetă în favoarea Germaniei (Acordul de la München – 29 septembrie 1938) și o parte din Slovacia răsăriteană (12.000 km² cu 1.100.000 de locuitori, inclusiv orașele Ujgorod, Mukačevo și Košice), în favoarea Ungariei, prin Primul Dictat de la Viena (2 noiembrie 1938), cf. I. Calafeteanu, *Revizionismul ungar și România*, Ed. Enciclopedică, București, 1995, pp. 188; vezi, pentru drama Cehoslovaciei, și: Emanuel Moravec, *Istoricul crizei cehe*, București, 1940 - cf. C. Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Institutul European, Iași, 1998, p. 13-14 și Idem, *Al II-lea Arbitraj de la Viena (30 aug. 1940). Poziția armatei române*, Ed. Limes, Zalău, 2000, p. 41- 44.

¹⁰⁸ J.-B. Duroselle, *op. cit.*, p. 178.

¹⁰⁹ C.S.P.A.M.I. Pitești sau A.M.R., fond *Ministerul de Război (950)*, dos. 213/1939, f. 93.

¹¹⁰ *Ibidem*.

Reacții politico-diplomatice, militare și umanitare românești la criza cehoslovacă (martie-aprilie 1939). Primele măsuri

În pofida atmosferei extrem de tensionate de la mijlocul lunii martie 1939, România - după ce a guvernării ei și-au revenit din șocul provocat de vestea proclamării precipitate a independenței Slovaciei (14 martie 1939) și, apoi, plasării sub protectorat german (15 martie)¹¹¹, procedură copiată fără succes de Rutenia - a hotărât să reziste oricărei presiuni, opunându-se cu armele, în cazul violării hotarelor ei.

Despre acel moment dificil al adoptării unei decizii juste privind măsurile politico - diplomatice și militare pe care urmau să le ia conducerea României, Regele Carol al II-lea nota, în 14/15 martie 1939, următoarele: „Călinescu și Gafencu au venit să ne sfătuim asupra situației care ne îngrijorează la cel mai înalt grad. De la întrevvedere de la Galați s-a schimbat situația. Situația de astăzi, cu neliniște, în Ucraina Subcarpatică ne **impune o revizuire a politicii noastre.** – subl. n., C.G. - (...). Am avut deci o întrunire cu el (Călinescu - n.n.), Gafencu, Țenescu și Mihail în care s-au stabilit următoarele: 1. Din punct de vedere politic. a). **Noi rămânem principali la punctul nostru de vedere: statu-quo-ul (neamestec).**[subl. n. - C.G.] b). Nu vom admite să se facă o schimbare teritorială la granița noastră, fără ca noi să zicem cuvântul nostru. c). Dacă se va produce o schimbare teritorială, noi cerem să participăm și noi. d). Nu ne vom mulțumi numai cu satele românești, ci vom cere o graniță strategică, care să nu permită Ungariei să se încuibeze între Polonia și noi. (...) Dacă continuă mișcarea ungurească, am dori ca polonezii să trimită trupe care să fie tampon între noi și unguri. După știrile ce le avem, polonezii au concentrat, pentru orice eventualitate, trupe la granița ungară așa încât nu vor avea nevoie de mari transporturi. Mie nu prea îmi convin toate acestea, că și așa avem destui ucrainenii în țară, și acest nou teritoriu, chiar nefiind prea populat, tot ne-ar aduce vreo câteva zeci de mii, dar, pe de altă parte, de a avea pe unguri între noi și Polonia ne convine și mai puțin. Jocul politic ar fi să ne înțelegem cu Ungaria ca în schimbul acestui nou teritoriu care ar trece sub dominația lor să căpătăm un angajament prietenesc cu ei. E un vechi proiect al lui Beck care astăzi are oarecare șanse să se mobilizeze. (...). Punctul important ce se pune este ca noi să nu arătăm că

---

¹¹¹ J.-B. Duroselle, *op. cit.*, p. 174 – subcap. *Lovitura de forță din 15 martie.*

avem pretenții teritoriale, ci că ne interesează regiunea mai sus amintită cu atât mai mult cu cât polonezii refuză să intre spre a fi tampon; s-a mai hotărât să se vadă ce opinie au occidentalii și să se facă notă scrisă, cerând să mi se spună care este atitudinea Germaniei”¹¹²

Astfel, după Consiliul de Coroană din 17 martie 1939, când se hotărâse, în unanimitate, „desăvârșirea” acțiunilor diplomatice și militare „pentru apărarea intereselor naționale”, Gr. Gafencu, ministrul de externe, afirma tranșant: „România este hotărâtă să-și apere hotarele și neatârhnarea”, - cu completarea că, în nici un caz, nu se urmărește față de Germania, „o politică ce ar putea fi privită drept provocatoare”¹¹³. Din această perspectivă, semnarea, la 23 martie 1939, *Acordului economic româno-german (Wohlthat)*¹¹⁴ – după multe și complicate tergiversări¹¹⁵ – a însemnat o încercare de deviere și temporizare a presiunilor celui de-al III-lea Reich.

În acest context, România a refuzat, cu demnitate, participarea la împărțirea resturilor Cehoslovaciei prietene, deși monseniorul Augustin Voloșin, prim-ministrul Ucrainei Subcarpatice ceruse, la 16 martie, alipirea Ruteniei la România (intenția fusese enunțată la 14 martie)¹¹⁶,

---

¹¹² A.N.I.C. București, fond *Casa Regală - Carol al II-lea, Note zilnice*, f. 209-216.

¹¹³ A.M.A.E, fond România, vol. 40, copie după nota nr. 18255 /20 martie 1939, expediată ambasadorului României la Paris, Gh. Tătărăscu.

¹¹⁴ “Monitorul Oficial”, nr. 132/12 iunie 1939; E. Campus, *Din politica externă a României (1913-1947)*, Ed. Politică, București, 1980, p. 459-460;*** *Erdely rövid története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993, p. 555 (“*Acordul a dat României un scurt răgaz*”).

¹¹⁵ *** *Relațiile militare româno-germane (1939-1940) Documente*, vol. editat de A.M.R.- C.S.P.A.M.I.; coords: V.Fl. Dobrinescu, I. Pătroiu, Gh. Nicolescu, Ed. Nova, București, 2000, p. 1-2, doc. 1 (Raportul atașatului militar german la București, col. Wahle, 24 mart. 1939, despre mersul sinuos al tratativelor pentru semnarea Acordului economic româno-german, proaspăt încheiat; A se vedea și C.S.P.A.M.I. Pitești sau A.M.R., fond *Ministerul de Război (950)*, dos. 213/1939, f. 30-32 (Buletin de informații externe nr. 35683/19 martie 1939 al Secției a II-a – Bir. 3 Studii, din M.St.M.).

¹¹⁶ C.S.P.A.M.I. Pitești sau A.M.R., fond *Ministerul de Război (950)*, dos. 213/1939, f. 21 - Notă informativă nr. 160/ 15 martie 1939: "Guvernul Voloșin este în deliberare, se prevede un refuz categoric, întrucât s-a cerut sprijinul Germaniei. În cazul când Germania va refuza, o delegație de trei persoane va pleca astă seară la București, pentru a cere sprijinul României, iar o altă delegație de trei persoane va pleca la Budapesta, pentru a declara că nu voiesc scutul ungar".

dând, în același timp, întregul ajutor umanitar refugiaților ruteni - cu excepția celui militar - , inclusiv fostului prim-ministru¹¹⁷.

De altfel, României i se sugerase că Hitler nu s-ar opune unei anexări a Ruteniei Răsăritene – după cum raporta telegrafic atașatul militar român la Varșovia, căruia i s-a comunicat - în 15 martie, ora 17 - de către colonelul Alfred Gerstenberg, atașatul militar aero al Germaniei la Varșovia, că, personal, "ar fi vorbit la telefon cu generalul Bodenschaft din Berlin și acesta i-a comunicat că Germania ar acorda României teritoriul cerut (afirmație diversionistă, întrucât România nu-l ceruse, ci doar solicitase o clarificare privind atitudinea Germaniei față de Rutenia – n.n., C.G.) în Ucraina Carpatică și că trupele ungurești ar fi primit instrucțiuni asupra liniei de demarcație peste care să nu treacă mai la est"¹¹⁸. Evident că România nu a intrat în acest joc murdar, care ar fi pus în cumpănă toate eforturile ei politico-diplomatice de păstrare a statu quo-ului teritorial, de vreme ce ar fi participat, alături de Ungaria revizionistă, la anexarea – pentru o perioadă strict determinată - unui mic teritoriu străin, cu majoritate etnică românească neîndoielnică (localitățile Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Biserica Albă, Ocna Slatina).

În acest context, rememorând istoria interbelică a zonei, se poate observa, cu ușurință, că Ucraina Subcarpatică era, pentru a 5-a oară, în două decenii, obiect al disputei pentru anexarea sa la unul dintre statele vecine¹¹⁹ 1) până la începutul anului 1919 aparținuse regatului maghiar; 2) din aprilie 1919 până la sfârșitul primei jumătăți a anului 1920 fusese sub administrarea provizorie a regatului român; 3) iulie 1920 – noiembrie 1938, integrată în statul cehoslovac; 4) noiembrie 1938 – mijlocul lunii martie 1939, cu statut autonom, sub numele de Rutenia Subcarpatică; 5)

---

¹¹⁷ "Universul", an 56, nr. 79/22 martie 1939; *** 23 August 1944. *Documente*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 8-9, doc. 8; Gh. I. Bodea, *O pagină dureroasă, puțin cunoscută din istoria Maramureșului*, în *Acta MN*, 26-30/II, 1994, p. 390-391.

¹¹⁸ C.S.P.A.M.I. Pitești sau A.M.R., fond *Ministerul de Război (950)*, dos. 213/1939, f. 66 – Nota informativă nr. 35 592/15 martie 1939, ora 22,45.

¹¹⁹ A se vedea, cu deosebire: A.N.I.C. București, Fond *Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Secret de Informații (presc.: PCM – SSI) – 2379/1920 – 1949*, dos. 37/1934, f. 264 – 277) - Sinteza istorică despre situația Ucrainei Subcarpatice și a tendințelor politice manifestate de populația acestei regiuni în perioada 1918-1940, conform Notei SSI nr. 20333/3/august 1940, realizată pe baza informațiilor unui rezident din Ungaria.

mijlocul lunii martie 1939 - sfârșitul anului 1944, reanexată la regatul maghiar.

Prin această atitudine, România arăta, cu claritate, Ungariei, potențial adversar, cât și dificilului și oscilantului aliat polonez (care, în 2 octombrie 1938, după acordul de la München, profitase de situația grea a Cehoslovaciei trădate și anexase Teschen/Dečín), că nu înțelege să profite în vreun fel de schimbările teritoriale generate de prăbușirea sistemului securității colective și, mai ales, că nu acceptă ideea abandonării principiului primordial pe care s-a bazat politica ei externă: intangibilitatea hotarelor stabilite prin Tratatul de Pace de la Paris, din 1919-1920 („sistemul versaillez”). Mai mult, guvernul român a luat măsuri de întărire a frontierelor nord-vestice, prin constituirea Grupului operativ „Maramureș”, sub comanda generalului Iacobici, și transferarea unor mari unități spre zona „fierbinte” (colțul nord-vestic spre Rutenia, devenit graniță comună cu Ungaria și Polonia) și, în același timp, a dispus mobilizarea parțială¹²⁰, inclusiv asigurarea material-financiară pentru realizarea acestei operațiuni extrem de costisitoare¹²¹.

Pe acest fundal sumbru, marcat de lipsa unor măsuri eficiente de ajutor din partea Angliei și Franței, s-a desfășurat drama Ucrainei Subcarpatice - aflate la discreția Germaniei naziste și a Ungariei, în martie 1939 – și credem că noile informații documentare de arhivă, prezentate mai jos, surprind elocvent atmosfera acelei perioade tulburi, extrem de tensionate. La fel, precizăm că articolul constituie parte integrantă (subcapitol) dintr-un studiu complex, intitulat *Frontierele politice și culturale ale statelor Europei Centrale și de Sud - Est în sec. XX-XXI* - planificat să apară la Ed. *Limes*, în trimestrul IV al anului 2008, cu ocazia împlinirii a 90 de ani de la sfârșitul Primului Război Mondial – și este rezultatul a peste 25 ani de cercetări de teren, arhivă (cu deosebire: C.S.P.A.M.I. Pitești sau A.M.R., fond *Ministerul de Război (950)*, fond

---

¹²⁰ C.S.P.A.M.I. Pitești sau A.M.R., fond 948/R.S.S., 3, dos. 24/1939, f. 366; *** *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, Ed. Militară, București, 1989, p. 267.

¹²¹ C.S.P.A.M.I. Pitești sau A.M.R., fond *Ministerul de Război (950)*, dos. 213/1939, f. 14: "S-a pus la dispoziția comandamentelor un fond de 62.493.000 [lei], iar la dispoziția M.A.N. pentru a plăti subzistențele și materialele ce se vor expedia trupelor suma de lei 20.600.000.- (total 83.093.000 lei). 2). S-au luat măsuri a se procura subzistențele pentru M[ari].U[nități]. pe zonele de concentrare (...) și s-a intervenit la Ministerul de Finanțe, pentru deschiderea unui avans de portofoliu în sumă de lei 110.000.000, pentru preîntâmpinarea cheltuielilor pe prima lună de concentrare." - cf. Raportului Inspectorului General al Intendenței din 21 martie 1939.

948/R.S.S., 3; A.N.I.C. București, fond *Casa Regală*, fond *Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Secret de Informații*; A.M.A.E, fond *România*, vol. 40 etc.) și bibliotecă, întreprinse în țară și străinătate.

Astfel, cronologic, primele știri despre pătrunderea trupelor maghiare în Ucraina Subcarpatică provin de la Legiunea de jandarmi Satu Mare și semnalează următoarele: "Armata maghiară a tăiat comunicația între Ucraina Subcarpatică și Cehoslovacia și a ajuns în orașul Seleuș, ocupând până la 10 km de Tarna Mare. O parte din jandarmi și alți funcționari cehoslovaci se găsesc refugiați în Tarna Mare. Șeful de secție, căpitanul de grăniceri și pretorul au luat măsuri de dezarmare. Trupele maghiare înaintază pe teritoriul Ucrainei Subcarpatice, pe trei direcțiuni: Cernăuți, Muncaci și Ungvar-Hust. Ungurii au trimis guvernului Voloșin un ultimatum, prin care cer să le admită intrarea trupelor maghiare pe teritoriul Ucrainei Subcarpatice"¹²².

Totodată, este semnalat și un incident generat de încercarea de capturare (în ziua de 14 martie 1939) de către armata maghiară a 2 tancuri (transportate pe camioane) ce trecuseră frontiera, pe la Tarna Mare (județul Satu Mare), pe teritoriul (încă) cehoslovac pentru exerciții-școală. Informarea a fost formulată destul de confuz - încât nu se înțelegea cui aparțin acele tancuri și care era misiunea lor - și, drept urmare, primul ministru și ad interim la M.A.N., Armand Călinescu, a cerut clarificări imediate pentru a evita un conflict militar cu Ungaria, în situația când România fusese luată prin surprindere de evoluția evenimentelor grave petrecute la frontiera sa nord-vestică¹²³ Răspunsul la solicitarea primului ministru a avut darul de a detensiona, oarecum, situația, aflându-se de la reprezentantul uzinelor Škoda că nu era vorba de tancuri române, ci de tancuri cehoslovace, care "fuseseră trimise în Rusia și care se găsesc în tranzit pe teritoriul nostru, și un autotractor pe șenile, aduse în țară pentru experiențe cu drept de import și export"¹²⁴.

Apoi, evenimentele s-au precipitat vertiginos: deja, în ziua 15 martie 1939, ora 20,30, Biroul 3 Studii al Secției a II-a din M.St.M român concluziona că "Cehoslovacia poate fi considerată, cu începere de astăzi,

---

¹²² Idem, *dos. cit.*, f. 21 - Notă informativă nr. 160/ 15 martie 1939 și f. 24 - pentru uzul președintelui Consiliului de Miniștri și ministru ad interim al M.A.N, Armand Călinescu.

¹²³ *Ibidem*, f. 24.

¹²⁴ *Ibidem*, f. 27 – Nota informativă nr. 1222/ 17 martie 1939 a Inspectoratului General Tehnic al Armatei.

ca desființată ca stat independent"¹²⁵. La fel, se remarcă faptul că Germania nefiind interesată de situația Ucrainei Carpatice, aceasta urma să fie atribuită Ungariei, cu toate că Guvernul Ucrainei Carpatice ar fi cerut protecția Germaniei contra ocupării de către Ungaria, iar în cazul când nu vor fi satisfăcuți, erau hotărâți să ceară ajutorul României și se pare că a doua zi, (adică 16 martie 1939), se va desăvârși ocuparea Ucrainei Carpatice de către trupele maghiare și, eventual, și de cele polone.

Tot în 15 martie, colonelul L. Mociulski, șeful garnizoanei Sighetu Marmăției, raporta următoarele: "Circulația trenurilor pe linia de piage Sighet - Halmeu și Sighet – Cernăuți complet sistată. Stop. Transportul oamenilor prejudiciat afluire. Rog ordonați organizare transport Satu Mare – Sighet cu camioane și un fond de circa cincizeci mii lei pentru autobuze C.F.R."¹²⁶ Cererea fost aprobată imediat de Secția a 6-a a M.St.M., care a pus la dispoziția locuitorilor și autorităților militare și civile din Maramureș mijloacele de transport rutier solicitate.¹²⁷

La 16 martie 1939, ora 8, Secția a II-a - Biroul 3 Studii, coroborând rapoartele atașatilor militari, a realizat o sinteză informativă deloc liniștitoare pentru viitorul apropiat: "Autoritățile militare franceze consideră împărțirea Cehoslovaciei ca fapt împlinit, procedeul fiind un **act de brigandaj unic în istorie** (subl. ns. – C.G). Pentru moment, nici o reacțiune franceză. Planul Hitler ar precede pentru viitorul apropiat crearea Statului Ucrainean care va cuprinde și o porțiune din nordul României. Atașatul militar ungar din Paris lasă să se înțeleagă că și România va primi o parte din Ucraina Carpatică, inclusiv regiunea Slatina. Cercurile oficiale franceze cred că oarecari măsuri contra Germaniei nu vor mai întârzia mult, dar se vor produce numai când pregătirea franco-engleză va fi completă și, deci, riscurile mai mici"¹²⁸. La rândul lui, atașatul militar român din Berlin raporta că, în Reich, continuă intens pregătirile militare și că aceste pregătiri s-ar face pentru alte operațiuni importante, care se vor executa, probabil, către sfârșitul lunii, desființarea Cehoslovaciei fiind doar preludiul acestora. La fel, atașatul militar [la] Budapesta raporta că șeful Secției a 2-a din M.St.M. ungar a confirmat învoirea și colaborarea

---

¹²⁵ *Ibidem*, f. 63 - Buletin de informații externe (*Evoluția crizei cehoslovace*) nr. 35.590/ 15 martie 1939.

¹²⁶ *Ibidem*, f. 72 - Copia telegramei nr. 3013/1939.

¹²⁷ *Ibidem*, f. 96 – Raportul nr. 3602/16 martie 1939.

¹²⁸ *Ibidem*, f. 68-69 - Nota informativă nr. 35.593/ 16 aprilie 1939.

Germaniei pentru ocuparea Ucrainei Carpatice, iar limita de vest a zonei atribuită Ungariei ar fi Valea Ung, inclusiv, iar la est - nici o limită¹²⁹.

În aceeași zi, 16 martie 1939, prin nota redactată la ora 10,45, în Teceu, se raporta că: "Trupele maghiare au înaintat până la 10 km vest de Hust, ocupând Kobana Mare și Kralovo. Generalul Prhala a lăsat comanda trupelor cehe din Ucraina Carpatică, comandantului Diviziei a 12-a de la Svaliava, el plecând la Praga pentru a aranja situația. Trupele cehe aflate la nord de Svaliava se retrag spre Slovacia; cele aflate la sud de această localitate se retrag spre România. Până acum au trecut pe teritoriul nostru: 28 de ofițeri (...); 450 trupă; 500 familii ale ofițerilor și funcționarilor din regiune. (...) Se așteaptă până diseară trecerea întregului regiment 45 infanterie și a coloanei motorizate din regiune. (...) Toți finanții și jandarmii cehi concentrați către Rechovo (Rahău, Rahiv – n.n.) sunt în curs de trecere pe teritoriul nostru. (...) Organizația "Sici" a fost înarmată și a preluat menținerea ordinii în regiunile evacuate de trupele cehe. Organizațiile "Sici" (bande) din regiunea frontierei noastre trag încontinuu focuri de arme, căutând să stânjenească trecerea trupelor cehe la noi. Azi, la ora 9, comandamentul acestor trupe cehe a luat măsura de a trimite un detașament motorizat pentru a izgoni aceste bande"¹³⁰.

Din Bocicăul Mare, în 16 martie (ora 10,50), se semnala trecerea frontierei în România a lui Augustin Voloșin, primul ministru al Ucrainei Carpatice, și a colaboratorilor săi: Ștefan Vaida – adjutantul său; Augustin Ștefan; Ulic Purceak – secretar; Inginer Deretka Adalbert și Ștefan Emil – redactor. "Ei sunt în drum spre Sighetul Marmației, unde, prin prefectul județului, vor cere asistența trupelor române pentru eliberarea Ucrainei Carpatice"¹³¹.

De notat că, într-o altă notă (comunicată prin telefon de Serviciul "S"), referitoare la refugiarea în România a lui A. Voloșin și a principalilor săi colaboratori, apare o informație, oarecum, diferită față de cea furnizată la ora 10,50: "Au venit pe teritoriul nostru, prin punctul Conoiul Mare, Primul Președinte, A. Voloșin, al Ucrainei, împreună cu șapte personalități, spre a merge la Satu Mare, pentru a solicita Guvernului

---

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*, f. 86-87. A se vedea și raportul nr. 236 din 16 martie 1939, ora 11, al Legiunii de Jandarmi Maramureș către Inspectoratul General al Jandarmeriei – dos. *cit.*, f. 36: "Trupele cehe nu mai opun nici o rezistență și se retrag spre Teceu pentru a se refugia la noi în țară. Se așteaptă ca astăzi după amiază să sosească coloane întregi constituite".

¹³¹ *Ibidem*, f. 94.

Român, trecerea Armatei Române în Rusia Subcarpatică spre a lua sub protecția ei populațiunea româno-ucraineană"¹³².

De fapt, după cum rezultă din copia telegrammei nr. 335/ 17 martie 1939, expediată din Baia Mare (ora 7) către Marele Stat Major, Augustin Voloșin îi adresase generalului de divizie adjutant Iacobici - comandantul Grupului Maramureș -, o cerere prin care solicita, textual, următoarele: "rog pe Excelența voastră a ocupa și restabili starea de ordine în Velky, Solotvina și, eventual, Tiacevo, aceasta cu atât mai mult cu cât Regatul României ar putea fi periclitat prin aceste evenimente ce se petrec în imediata apropiere a frontierei [sale]"¹³³. Cererea era motivată de faptul că "bande teroriste de naționalitate ungară s-au folosit de faptul plecării armatei cehe pentru a ataca (...) populația localităților Velky Bykov și Solotvina, bandele jefuiesc, împușcă populația civilă pașnică și (...) au și spânzurat unele persoane, astfel viața și avutul populației fiind periclitate (...), este vorba despre niște bande comuniste pornite pe jaf și omor"¹³⁴.

Sinteza informativă de 4 pagini asupra evenimentelor din ziua de 16 martie 1939 privind Cehoslovacia, datată 17 martie 1939, ora 9, concluzionează: "1.- Prin desființarea Statului Cehoslovac, Germania și-a mărit considerabil potențialul de război; - Trecerea Slovaciei sub protectoratul Germaniei constituie, probabil, o anexare camuflată. 2.- Ungaria a ocupat partea occidentală a Ucrainei Carpatice până la aliniamentul Hust – Volovieț, făcând în această regiune, joncțiunea cu trupele polone (care, se pare, că n-au trecut frontiera). Operațiunile de ocupare continuă"¹³⁵.

Aceeași situație este semnalată prin raportul operativ (în copie)¹³⁶ nr. 31 din 17. III., ora 10 și 15, al Grupului Maramureș către Marele Stat Major - Secția a III-a. În schimb, *Buletinul de informații externe* din 17 martie (ora 21)¹³⁷, redactat de Secția a II-a - Biroul 3 din M.St.M., cuprinde - pe lângă obișnuitele știri îngrijorătoare despre soarta tragică a statului cehoslovac, vecin și prieten, lăsat pradă vecinilor săi revizionişti (spre exemplu: "Ocuparea Ucrainei Carpatice de către trupele ungare

---

¹³² *Ibidem*, f. 91 – Nota nr. 2204/16 martie 1939.

¹³³ *Ibidem*, f. 71. Originalul a fost înaintat Marelui Stat Major prin curier, cu un avion ce a decolat de la Cluj în dimineața aceleiași zile.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ *Ibidem*, f. 16-19.

¹³⁶ *Ibidem*, f. 16-19.

¹³⁷ *Ibidem*, f. 58-59.

poate fi considerată ca terminată"¹³⁸) – și câteva informații dătătoare de firave speranțe, raportate de atașatii militari din Varșovia și Londra, în direcția sensibilizării opiniei publice și cercurilor politico-diplomatice din Anglia și Polonia pentru o acțiune concertată de solidaritate efectivă antihitleristă ("Expansiunea germană începe să amenințe direct România și țările balcanice și interesează din ce în ce mai mult Marile Puteri din Apus"¹³⁹).

Astfel, atașatul militar român în Polonia a raportat că "Ungaria nu a răspuns până astăzi la a doua propunere polonă, relativ la Ucraina Carpatică. (...) totuși opinia publică poloneză nu mai privește cu același entuziasm frontiera comună, din cauza influenței directe pe care Germania o va exercita asupra Ungariei. Analiza consecințelor rezultând din situația actuală a produs o mare îngrijorare în Polonia. **Se atribuie acum o mare importanță alianței cu România**"¹⁴⁰. (subl. ns., C.G.) Și mai bune păreau veștile furnizate de atașatul militar la Londra, care, luând contact cu Șeful Marelui Stat Major Britanic și cu Directorul Operațiilor și Informațiilor, a obținut următoarele informații încurajatoare: "a). Marele Stat Major Britanic recunoaște importanța situației strategice a României și gravitatea perspectivelor și consecințelor, în eventualitatea că Germania va continua progresiunea către sud-est. Rezervele ce le-ar putea găsi în România ar da posibilitate Germaniei să ducă un război de lungă durată; b). **Ni se sugerează că, spre a fi ajutați, trebuie să rezistăm, chiar cu armele, contra unei eventuale agresiuni germane.** (subl. n., C.G.) c). Marele Stat Major Englez se arată dispus să sprijine puternic cererile noastre oficiale pentru fondurile de înarmare ce, eventual, s-ar solicita în Anglia"¹⁴¹.

În *Buletinul de informații externe* nr. 35676 din 18 martie al Biroului 3 Studii din M.St.M., informațiile despre noua poziție de înțelegere și sprijin adoptată de Anglia față de România, amenințată să devină viitoarea victimă a expansionismului nazist, sunt reconfirmate de atașatul militar român la Londra, care avusese noi întrevederi cu Ministrul de Război și Ministrul Marinei: "Ambele personalități au apreciat situația României cu aceeași îngrijorare și sollicitudine ca și șeful Marelui Stat Major (...), promițând să intervină pe lângă Ministrul Afacerilor Străine.

---

¹³⁸ *Ibidem.*

¹³⁹ *Ibidem.*

¹⁴⁰ *Ibidem.*

¹⁴¹ *Ibidem.*

Se prevăd schimbări fundamentale în compunerea guvernului englez, pe chestiunea directivei politicii externe britanice"¹⁴².

Două zile mai târziu, în 18 martie, Legiunea de jandarmi Satu Mare raporta M.A.N. că, în comuna Seini, "au sosit două mașini de lux cehoslovace, puțini ofițeri, jandarmi cehi, un colonel, 2 căpitani și 2 maiori. După o jumătate de oră, au sosit două motocicletă, circa 30-35 camioane cu refugiați cehi, civili și militari, copii și femei. Toate aceste camioane au fost descărcate și populația refugiată îndreptată spre gara Seini, unde i-au așteptat vagoanele. (...) Într-un camion a fost adus cadavrul unui jandarm plutonier ceh care a fost împușcat de armata maghiară și a fost înmormântat în cimitirul din comuna Seini"¹⁴³.

Reanexarea, după 20 de ani, a Ucrainei Carpatice de Răsărit la Ungaria ridică pentru populația românească din dreapta Tisei (cu deosebire cea din comunele Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Biserica Albă și Sat Slatina) noi probleme de viață și impune datoria "să acționăm în concordanță cu drepturile noastre istorice asupra acestei regiuni" - se constată în nota-referat din 16 martie, intitulată *Ucraina Carpatică și interesele românești*¹⁴⁴. În afară de pierderile de natură etnică și economică, provocate de întreruperea cvasitotală a contactului cu românii de la nord de Tisa, înglobarea regiunii în Ungaria "constituie o amenințare pentru România, dintr-un îndoit punct de vedere: politic și militar", deoarece "prelungirea spre est a frontierei ungare lungește cu 90 km frontierele noastre amenințate, deschizând noi căi de invazie spre interiorul Transilvaniei și, în același timp, forma învăluitoare a noii frontiere amenință apărarea noastră pe Someș, aceasta putând fi întoarsă printr-o înaintare din regiunea Sighet spre Baia Mare – Jibou și spre Năsăud – Dej". Mai mult, "în ipoteza că Ungaria ar intra în sfera de acțiune militară a Germaniei, prin Ucraina Carpatică de Est, s-ar amenința joncțiunea noastră cu Polonia, iar apărarea Carpaților ar putea fi întoarsă, printr-o învăluire, pe văile Siretului și afluenților săi"¹⁴⁵.

În continuarea demersurilor sale pentru a obține materialul militar atât de necesar armatei române în situația de criză declanșată la frontiera de nord-vest a României, cu perspectiva amenințătoare de a se extinde și

---

¹⁴² *Ibidem*, f. 5-6.

¹⁴³ *Ibidem*, f. 52-53.

¹⁴⁴ *Ibidem*, f. 41-44.

¹⁴⁵ *Ibidem*.

spre sud (la frontiera cu Bulgaria¹⁴⁶ și chiar cu Iugoslavia), atașatul militar român la Londra, profitând de înțelegerea manifestată în precedentele întrevederi de cele mai înalte foruri de decizie, a intervenit la Ministerul Aerului și a cerut răspuns principial pentru cedarea urgentă de material de aviație. I s-a răspuns că "Marele Stat Major al Aerului este favorabil satisfacerii acestor cereri și a promis că va supune chestiunea guvernului. Se apreciază că Anglia ar putea expedia urgent, prin vapoare, avioane de bombardament rapid și avioane de vânătoare, bombe; idem: mecanici, piloți și instructori (...) în cercurile Ministerului de Război se crede că, dacă România ar cere Angliei material de război, ar avea posibilitatea să-l obțină în timp relativ scurt"¹⁴⁷.

Măsurile luate de autoritățile române pentru a preveni extinderea crizei izbucnite la hotarele sale nord-vestice au beneficiat de o mare atenție din partea marilor posturi de radio europene, după cum o demonstrează extrasele din buletinele posturilor de radioascultare românești din zilele de 21 și 22 martie 1922, astfel:

- 21 martie (ora 9 a.m.), *Paris Mondial*¹⁴⁸: "Măsurile militare ale României au fost considerabil sporite, mărindu-se efectivele unităților de la frontiera ungară și ucraineană.

Știrea dată de corespondentul nostru că se va trimite o misiune engleză în România se confirmă. Guvernul britanic a anunțat aseară că va trimite o asemenea misiune în România pentru rezolvarea unor importante chestiuni economice, iar nu cu preocupări militare, cum s-a crezut.

Dorința de pace a României este categorică. România a refuzat propunerile ce i s-au făcut de a participa la împărțirea Ucrainei, neavând revendicări teritoriale de susținut.

Din Budapesta se anunță că trupele ungare au ocupat poziții de-a lungul frontierei române nu cu intențiuni agresive, ci ca măsură de siguranță față de concentrările de trupe ale României, în afară de efectivele normale".

---

¹⁴⁶ *Ibidem*, f. 9 – Nota informativă din 21 martie 1939: "Reiese în mod pozitiv tendința Bulgariei de a ridica revendicările teritoriale în Dobrogea. Este mai mult ca sigur că, în baza unei înțelegeri între Bulgaria, Ungaria și Germania, bulgarii fac preparative pentru un eventual atac prin surprindere asupra frontierei noastre de la sud".

¹⁴⁷ *Ibidem*, f. 30-32 – Buletinul de informații externe nr. 35683/19 martie 1939: "Franța și Anglia au comunicat oficial că nu recunosc cucerirea Cehoslovaciei de către Germania; -Agenția Rador și D.E.B. dezmint categoric informațiunea lansată ieri despre un ultimatum economic pe care Germania l-ar fi adresat României".

¹⁴⁸ *Ibidem*, f. 11.

- 21 martie, *Radio Berlin*¹⁴⁹: "Berlin - [ora] 11,30 Se susține că Sovietele ar fi insistat să discute, cu ocazia conferinței proiectate, nu numai problemele referitoare la Europa Sud - Estică, ci și toate chestiunile care se referă la îndepărtatul Orient.

Anglia a dezlănțuit o campanie de ațâțare prin presa ei. Încercarea de a mobiliza România și de a o ridica împotriva Germaniei nu poate fi considerată decât o tentativă criminală. Statele din bazinul dunărean ar fi trebuit să se orienteze pe axa Roma-Berlin".

- 22 martie, *Radio Roma*¹⁵⁰: "Evenimentele din Europa vor avea repercusiuni serioase și în Extremul Orient. Se dezmente știrea că Beck ar fi fost invitat la Berlin. Csáky și Teleki vor face o vizită la Roma, în aprilie.

Înțelegerea preconizată între Anglia, Franța, Soviete, Polonia, Belgia, România și Iugoslavia este o încercare de slăbire a Axei, față de care Italia e mai atașată decât oricând. Este de netăgăduit că forța popoarelor balcanice stă numai în unirea lor.

Dl. Tilea, Ministrul României la Londra, a fost rechemat la București, unde sosește azi cu avionul, spre a da relații asupra zvonurilor despre mobilizarea României, care se pare că emană din cercurile Legației Române din Londra".

- 22 martie, *Radio Breslau*¹⁵¹: "Campania de minciuni pornită de la Londra a dat greș în Europa Centrală. România, Belgia, Elveția și țările scandinave au dezmințit că ar fi amenințate de un atac german. În Anglia se cere o lege a deplinelor puteri împotriva Germaniei, dar aceasta n-ar fi, de fapt, decât în folosul Angliei. Presa italiană spune că Londra își scoate masca și dă cărțile pe față în privința intențiilor sale războinice.

Ungaria dezmente formal că ar cere Transilvania și afirmă că știrea e născocită de diplomația engleză, care ar vrea să înrăutățească raporturile diplomatice dintre cele două țări. Cu același scop afirmă și Franța că ungurii ar fi mobilizat mari forțe la frontiera română. Ziaristul francez care a lansat acest zvon a fost expulzat din Ungaria.

Un ziar ceh afirmă că Franța ar fi speculat Cehoslovacia timp de 20 de ani, dar astăzi cehii refuză să mai facă acest joc".

Concluzii

---

¹⁴⁹ *Ibidem*, f. 10.

¹⁵⁰ *Ibidem*, f. 2.

¹⁵¹ *Ibidem*, f. 3.

Deși mobilizarea parțială dezvăluise grave neajunsuri, în ceea ce privește înzestrarea și instruirea efectivelor de rezerviști, atitudinea fermă a guvernului României a impus aliaților ieșirea din expectativa de până atunci. Primul ministru, Armand Călinescu, la ședința din 27 martie 1939 a Consiliului Superior al Frontului Renașterii Naționale a informat pe cei prezenți, inclusiv presa, că, în cursul ultimelor evenimente, guvernul român "a făcut cunoscut cancelariilor străine că suntem hotărâți să ne apărăm fruntariile. Pentru integralitatea ei, România se va bate împotriva oricui..."¹⁵². Subordonată aceluiși obiectiv a fost și "indiscreția lui Tilea"¹⁵³, în urma căreia, chiar dacă, formal, ambasadorul român la Londra a fost dezavuat, guvernele Angliei și Franței au acordat faimoasele garanții politice României (13 aprilie 1939)¹⁵⁴, așa cum le acordaseră Poloniei și Greciei. Pasul acesta a fost făcut de cele două puteri (Anglia și Franța), deoarece – după expresia lui Duff Cooper – se părea că "am înțeles că interesele noastre vitale sunt intim legate cu ei (Polonia, Grecia, România – n.n.) și că un act de agresiune contra unuia este un act împotriva tuturor"¹⁵⁵.

Acordarea garanțiilor anglo-franceze – deși, ulterior, s-a văzut că erau inaplicabile pentru România, întrucât nu se garanta și granița cu U.R.S.S. – a dat guvernului român răgazul necesar pentru încercarea unor soluții de ieșire din starea de tensiune generată de ultimele evenimente. Prima reacție a fost, evident, demobilizarea armatei, urmată de voiajul diplomatic al lui Grigore Gafencu în Occident (Berlin, Bruxelles, Londra, Paris, Roma) și de contactele frecvente cu reprezentanții țărilor amice din Balcani (pentru activizarea Înțelegerii Balcanice) și cu reprezentanții Poloniei și U.R.S.S., toate aceste întâlniri având scopul de a sonda

---

¹⁵² „Universul”, an 56, nr. 86/29 martie 1939, cf. *23 August 1944...*, p. 10-12, doc. 10; H. Prost, *Destin de la Roumanie (1918-1954)*, Ed. Berger-Levrault, Paris, 1954, p. 128; M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, p. 927-933.

¹⁵³ M. Gilbert, R. Gott, *op. cit.*, p. 305-308; A se vedea, pentru detalii: Gh. Buzatu, *Anglo-Romanian the eve of the Second World War: Tilea case some conclusions and sugestions*, în AIIAI, XXII/1, 1985, p. 155-160 și Idem, *Din istoria secretă a celui de al doilea război mondial*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 10-27 (Demersul lui Viorel Virgil Tilea).

¹⁵⁴ E. Campus, *Din politica externă a României*, p. 462-464, notele 196-197; M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, p. 952.

¹⁵⁵ M. Mușat, *1940. Drama României Mari*, Ed. Fund. "România Mare", București, 1992, p. 3, nota 3 - citat preluat de autor din *La deuxième guerre mondiale*, 1940, Paris, p. 160.

atitudinea față de România și posibilitățile de sprijin în perspectiva unei noi crize majore¹⁵⁶.

Această intensificare a contactelor cu amicii și potențialii adversari era absolut necesară, deoarece Ungaria își întetise legăturile cu Italia și Germania și intenționa să izoleze România, așa cum făcuse cu Cehoslovacia. De aici derivă și reaua credință în aplicarea Acordului de la Bled¹⁵⁷. Astfel, concomitent cu vizitele lui Gr. Gafencu în Occident, primul ministru maghiar, Pál Teleki, și ministrul de externe au avut întâlniri la Roma și Berlin, unde au primit, cu satisfacție, asigurări de genul: "*România face parte din cercul de interese ungare*"¹⁵⁸.

U.R.S.S. a înțeles, din primele momente, că Acordul de la München deschidea calea pentru a 4-a împărțire a Poloniei, operație în care – conform unei tradiții consacrate – deținea rolul de beneficiar principal¹⁵⁹. Drept urmare, a acționat în așa fel încât să aibă în permanență largi posibilități de manevră. Când privește relațiile cu România, U.R.S.S. a făcut tot ce i-a stat în putință să tergiverseze, prin formule juridico-diplomatice stufoase, eforturile acesteia de a-și asigura inviolabilitatea frontierelor. Garanțiile anglo-franceze erau interpretate de U.R.S.S. drept o întărire a Tratatului româno-polon, cu caracter antisovietic și, la fel, România și Polonia erau învinuite de faptul că torpilează realizarea unei înțelegeri militare sovieto – anglo - franceze, cu caracter antigerman, prin refuzul lor de a acorda trupelor sovietice dreptul de tranzitare spre zona de

---

¹⁵⁶ E. Campus, *Din politica externă a României...*, p. 463-477; Gr. Gafencu, *Les derniers jours de l'Europe. Un voyage diplomatique en 1939*. Egloff, Paris, 1946, p. 161; D.B. Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România (1938-1940)*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 104; I. Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei (1938-1940)*, Ed. Politică, București, 1980, p. 88-99; *Despre vizita la Berlin a lui Gr. Gafencu a se vedea: Andreas Hillgruber, Hitler, Koning Carol und Marschal Antonescu. Die deutsch-rumanischen Beziehungen (1938-1944)*, Wiesbaden, 1965; Idem, ed. rom.: *Hitler. Regele Carol și Mareșalul Antonescu – Relațiile germano-române (1938-1944)*, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 82-89: ("Eforturile lui Gafencu au fost zadarnice" – notează, în finalul capitolului, A. H.).

¹⁵⁷ R. V. Bossy, *Amintiri din viața diplomatică* (ed. rom.), 2 vols., Stelian Neagoe – editor, Ed. Humanitas, București, 1993, p. 493-496; I. Calafeteanu, *Revizionismul ungar și România*, Ed. Enciclopedică, București, 1995, p. 175-188.

¹⁵⁸ M. Mușat, *op. cit.*, p. 5.

¹⁵⁹ P. Renouvin, *Les crises du XX-ième siècle, II, De 1929 a 1945*, în: "*Histoire des relations internationales*", vol. VIII, Paris, 1958, p. 30.

contact cu inamicul¹⁶⁰. De fapt, problema tranzitării trupelor era un pretext pentru a masca apropierea de Germania a Uniunii Sovietice, întreruperea bruscă a tratativelor cu delegația militară franco-britanică și, apoi, semnarea, la 23 august 1939, a Pactului Ribbentrop-Molotov, care a schimbat cu totul raportul de forțe și a pecetluit destinul țărilor din zona-tampon dintre U.R.S.S. și Germania (Țările Baltice, Polonia, România).

Peste mai puțin de o lună, în septembrie, statul vecin și aliat al României, Polonia, avea să se prăbușească sub loviturile Wehrmacht-ului hitlerist și să fie reîmpărțit amical între vechii ei dușmani, Germania și Rusia Sovietică.

Iar în vara anului următor, 1940, România a fost și ea obligată să cedeze vecinilor săi revizioniști din est, sud și vest, aproape o treime din teritoriul național¹⁶¹: Basarabia și Bucovina de Nord - Uniunii Sovietice (în urma Ultimatumului stalinist din 26 iunie); Cadrilaterul – Bulgariei; Transilvania nord-vestică și estică (43.392 km²), inclusiv Maramureșul și Sătmarul - Ungariei, în urma pronunțării celui de-al II-lea Arbitraj (Diktat) de la Viena (30 august 1940), de către cei 2 arbitri autoimpuși, Germania hitleristă și Italia fascistă. Astfel, paradoxal, după 2 decenii, Maramureșul a fost "reîntregit" samavolnic, pentru o scurtă perioadă – 4 ani -, în granițele regatului istoric maghiar, reconstituit prin forță, cu sprijinul direct al celor 2 state fasciste revanșarde: Germania și Italia.

Bibliografie

1. Bodea, Gh. I., *O pagină dureroasă, puțin cunoscută din istoria Maramureșului*, în *Acta MN*, 26-30/II, 1994, pp. 390-391.
2. Bossy, R. V., *Amintiri din viața diplomatică* (ed. rom.), 2 vols., Stelian Neagoe – editor, Ed. Humanitas, București, 1993.
3. Buzatu, Gh., *Din istoria secretă a celui de al doilea război mondial*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
4. Idem, *Anglo-Romanian the eve of the Second World War: Tilea case some conclusions and sugestions*, în *AIIAI*, XXII/1, 1985, pp. 155-160.

---

¹⁶⁰ M. Mușat, *op. cit.*, p.6-7.

¹⁶¹ C. Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Institutul European, Iași, 1998, p.13-14; Idem, *Al II-lea Arbitraj de la Viena (30 aug. 1940). Poziția armatei române*, Ed. Limes, Zalău, p. 41-44; Idem, *Iunie-septembrie 1940: cea mai neagră vară a României din secolul XX*, în *Limes*, an III, nr. 1-2 (9-10), 2000, p. 7-45 (partea I); nr. 3-4 (11-12), 2000, p. 7-47 (partea a II-a).

5. Calafeteanu, I., *Diplomația românească în sud-estul Europei (1938-1940)*, Ed. Politică, București, 1980.
6. Idem, I., *Revizionismul ungar și România*, Ed. Enciclopedică, București, 1995.
7. E. Campus, *Din politica externă a României (1913-1947)*, Ed. Politică, București, 1980.
8. Dreyfus, F.-G., Jourcin, A., Thibault, P., Milza, P., *Istoria Universală (Larousse), vol. 3 – Evoluția lumii contemporane*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2006.
9. Duroselle, J-B., *Istoria relațiilor internaționale, 1919 - 1947*, vol. I, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2006.
10. *** *Erdely rövid története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
11. Funderburk, D.B., *Politica Marii Britanii față de România (1938-1940)*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
12. Gafencu, Gr., *Les derniers jours de l'Europe. Un voyage diplomatique en 1939*, Egloff, Paris, 1946.
13. Idem, *Préliminaires de la guerre à l'Est*, Fribourg, 1944.
14. Gheorghe, I., f.a., *Drumul României spre statul satelit*, mss. dactilo., Bibl. M.Ap.N., cota III/0340/1.
15. Gilbert, M., Gott, R., *Conciliatorii*, Ed. Politică, București, 1966.
16. Grad, C., *Al doilea arbitraj de la Viena*, Institutul European, Iași, 1998.
17. Idem, *Al II-lea Arbitraj de la Viena (30 aug. 1940). Poziția armatei române*, Ed. Limes, Zalău.,2000.
18. Idem, *Iunie-septembrie 1940: cea mai neagră vară a României din secolul XX*, în *Limes*, an III, nr. 1-2 (9-10), pp. 7-45, și nr. 3-4 (11-12), 2000, pp. 7-47.
19. Hillgruber, A., *Hitler, Koning Carol und Marschal Antonescu. Die deutsch-rumanischen Beziehungen (1938-1944)*, Wiesbaden, 1965.
20. Idem, ed. rom., *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu – Relațiile germano-române (1938-1944)*, Ed. Humanitas, București, 1994.
21. *** *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, Ed. Militară, București, 1989.
22. Moravec, E., *Istoricul crizei cehe*, București, 1940.
23. "Monitorul Oficial", nr. 132/12 iunie 1939.
24. Mușat, M., 1992, 1940. *Drama României Mari*, Ed. Fund. "România Mare", București.
25. Mușat, M., Ardeleanu, I., *România după Marea Unire*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
26. Prost, H., *Destin de la Roumanie (1918-1954)*, Ed. Berger-Levrault, Paris, 1954.
27. *** *Relațiile militare româno-germane (1939-1940) Documente*, vol. editat de A.M.R.- C.S.P.A.M.I.; coords: V.Fl. Dobrinescu, I. Pătroiu, Gh. Nicolescu, Ed. Nova, București, 2000.
28. Renouvin, P., *Les crises du XX-ieme siecle, II, De 1929 a 1945*, în: "Histoire des relations internationales", vol. VIII, Paris, 1958, pp. 30.
29. "Universul", an 56, nr. 79/22 martie 1939.
30. *** *23 August 1944. Documente*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

UNIUNEA EUROPEANĂ - CENTRU DE PUTERE MONDIALĂ EXCLUSIVĂ ÎN SECOLUL XXI?

Conf. univ. dr. Dumitru-Adrian Crăciunescu *
Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad
Telefon: 0722/ 206251
E-mail: cremonik@yahoo.com

ABSTRACT. *The sovereign states-nations of our modern era of European history succeeded through a real, democratic and altruistic will to achieve a united Europe, which is consolidated at the beginning of the XXIst century and the third millennium and will become one of the most powerful entities of the life of our Planet.*

The concept of "common internal market" represents the main element of the new economical identity of Europe, as well as the institutional reorganization represents the establishing of the process of consolidation, of the deepening of the continental organization, and the political agreement assures the future of the Union as a worldwide force.

The first decade of our present XXIst century, must solve the coming into force of the European Constitution which will have to answer totally the interests of all the countries, of all categories of people, living in this huge European space.

---

* autorul este membru al Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale (ADIRI); membru al Asociației Experților Europeni Atestați (AEXEA);

As far as 2009, before the European parliamentary election, we must discuss seriously the possibility of preparing, of drawing up many European arrangements, the first about the unifying of existing structures-CEE, EURATOM-and the substantiation of good machinery (mechanism) of co-operation, and the latter to assure the revaluation of European politics in all the fields.

Keywords: economic, military, world superpower; supranational organisms, new continentalism european identity, european politics, joint social security system, joint internal market, european institutional framework, international economic regions, world players.

Perioada modernă a prins Europa ca adevăratul centru de putere al lumii. Contextul istoric și politico-militar european din perioada 1945-1951 a determinat constituirea cortinei de fier ce a separat Europa de vest guvernată de regimuri politice democratice și, pe de altă parte, Europa de est guvernată de regimuri politice totalitare și aflată sub influența Uniunii Sovietice.

Pe plan politic, ideea unificării europene pe baze democratice s-a cristalizat tot mai mult după 1945, iar trei ani mai târziu a avut loc la Haga „Congresul Europei” ce a fost organizat de Comitetul Mișcărilor de Unificare Europeană. Ca rezoluție a congresului a fost adoptat „Mesajul adresat europenilor” al cărui conținut cuprindea ideea unei Charte a Drepturilor Omului precum și cea a instituirii unei Curți Europene de Justiție ce va putea asigura aplicarea acestor drepturi. Unul dintre obiectivele majore ale Congresului a fost constituirea unei Adunări Parlamentare Europene în care să fie reprezentate popoarele Europei. În mai 1949 s-a format Consiliul Europei-forum al democrațiilor europene-iar prin revizuirea generală a tratatelor comunitare a apărut în 1987 **Actul Unic European**. Prin **Tratatul de la Maastricht** din 1992 se instituie **Uniunea Europeană**.

Europa a fost continentul care a construit **prima regiune economică a lumii**. Din acest punct de vedere, prin experiența largă pe care a trăit-o în prima parte a secolului al XX-lea, Europa unită a inaugurat noul model de dezvoltare bazat pe potențialul unei întregi regiuni geografice. Acest edificiu economic a fost ridicat treptat, în spirit pragmatic și din această cauză **atractivitatea** sa a sporit în timp.

Este imperios necesar să luăm în calcul **modelele propriu-zise de integrare** îmbrățișate de regiunile economice care la începutul acestui secol XXI își cosolidează locul ca noii actori mondiali; în perioada imediat următoare, odată cu încheierea războiului rece putem vorbi de o **singură superputere militară și trei superputeri economice**.

După cum am afirmat mai sus, prima regiune economică a apărut pe continentul european și a fost reprezentată de Comunitatea Europeană, actuala Uniune Europeană, care în momentul de față numără 27 de state membre, cu o populație totală de **456.953.258** locuitori și o suprafață teritorială de **3.976.372** km² din întregul continent; deasemenea, chiar SUA împreună cu Canada și Mexicul au creat NAFTA (North American Free Trade Agreement). Semnificativ este faptul că aceste regiuni economice ca formă de evoluție a lumii contemporane, sfidează orice tipare conservatoare și abordează un nou gen de competiție. Astfel, pe lângă cele trei mari regiuni: Europa, Asia-Pacific, Nafta, au mai apărut și alte regiuni de integrare, respectiv Pactul Andin, Regiunea Mării-Negre, Mercosur (un acord comercial al Americii de Sud). Pe de altă parte, cele trei mari regiuni de integrare, dispun separat de câte un **lider**, de o „locomotivă: Uniunea Europeană de **Germania**, NAFTA de **SUA**, Asia-Pacific de **Japonia**. Aceste superputeri economice au îmbrățișat fiecare câte un **model propriu-zis de integrare**. Europa a mers pe modelul supranațional cu organisme **supranaționale**. Asia-Pacific a ținut seama de experiențele și eșecurile din timpul celei de-a doua conflagrație mondială când au eșuat tentativele de constituire a unor organisme cu „prerogative supranaționale”.

Cele trei mari regiuni de integrare au de rezolvat problema evoluției prin continuitate și de dezvoltare a comerțului și cooperării tehnico-științifice internaționale în contextul raporturilor dintre puterea economică a regiunilor respective și cea a structurilor de securitate de care dispar acestea. Întrebarea care se pune legată de procesele integrării și globalizării economiei implică multiple și complicate probleme juridice față de raporturile regiunilor economice și comerțul mondial; cu alte cuvinte comerțul internațional stimulează regiunile economice create sau aceste regiuni prefigurează un „gen de politică economică intraregională? Dintr-o analiză a acestei stări rezultă că circa 35% din comerțul său global.

În cea ce privește structurile de securitate ale regiunilor economice, putem afirma pe deplin că Europa dispune de o structură proprie (UEO-UNIUNEA Europei Occidentale), pe când Zona Asia-Pacific nu dispune

de astfel de structuri, ceea ce ar putea declanșa conflicte (deși surse de conflict latent în Asia de nord-est din peninsula coreană și Asia de sud-est Cambodgia și Indonezia-există, la care se adaugă zona de tensiune dintre India și Pakistan). Acum la început de secol și de mileniu este necesară ca pâinea și aerul „edificarea unui sistem de securitate” în regiunea Asia – Pacific, ținând cont de următoarele recomandări:

- a. includerea în acest sistem a SUA și precizarea pe termen mediu și lung a raporturilor dintre SUA și Japonia în sistemul de securitate bazat pe justiție și cooperare regională;
- b. includerea Chinei în noua structură, fundamentat pe clarificarea raporturilor pe termen mediu și lung dintre China și Japonia precum și cele dintre China și SUA;
- c. antrenarea și atragerea Rusiei la noul sistem de securitate determinat de poziția sa geografică(ea fiind aplicată zonei Pacificului), dar și în virtutea forței sale militare;

După ce regiunile precitate se vor întări prin noile structuri de securitate vom putea divaga despre „**noul continentalism**” care în mod real pretinde o „reformulare a strategiilor corporațiilor și chiar o redesenare a hărților mentale ale cetățenilor din fiecare țară „. În felul acesta vom putea avea o noua identitate economică bazată pe „o competiție globală”.

Cu timpul, dar în viitorul apropiat, în prim plan va apărea regiunea care reprezintă actorul economic principal și nu țara. Astfel, hărțile mentale ale oamenilor se vor forma în jurul noilor mărimi economice și vor opera cu măsurile recomandate de ele. Cu multă inteligență și perspicacitate, crearea comunităților europene a fost receptată ca o amenințare pentru politicieni, ceea ce poate explica succesul scontat. Considerăm că dacă proiectul de integrare ar fi fost formulat în termeni politici sau militari expliți, ideea și construcția europeană nu ar fi avut o pornire așa de rapidă și nu ar fi declanșat un proces de o asemenea importanță. Funcționarea celor trei comunități (CECO, CEE și CEEA) s-au bucurat de prerogative supranaționale, punându-se astfel bazele Europei comunitare.

În această Europă unită, cu 27 de state membre, trăiesc peste 456 milioane de cetățeni ce conferă un puternic spațiu economic și implicit una din cele mai puternice piețe ale lumii și una dintre cele mai prospere zone ale Planetei.

Pentru a fi un prim centru de putere a lumii secolului XXI- va trebui ca **extinderea/lărgirea** Uniunii Europene să fie „acompaniată„, de o restructurare instituțională iar acest proces de lărgire să fuzioneze prin contopire cu procesul de **consolidare/adâncire**. În **continuare** se pune probleme eficienței și consolidării Organizației prin integrarea fostelor țări socialiste; aceste state dețin un spațiu geografic care „prin întindere, bogății și poziție este extrem de important pentru Europa ca întreg”. Din această cauză noua și viitoarea lărgire a UE trebuie înțeles atât prin prisma modului de percepție a acestor state cât și din „perspectiva presiunii pe care o cunoaște organizația europeană (subl.ns.) în competiția economică cu alte centre de putere”-, mai ales cele două mari regiuni economice reprezentate de continentul nord-american și de zona Asia-Pacific.

Cu toată gândirea retrogradă a occidentului, țările socialiste reprezintă o mare tentație, dacă lucrurile sunt judecate pe termen lung și se ține seama că ele reprezintă o mare piață. Deasemenea populația acestor țări se ridică la peste 350 milioane locuitori care au fost bine instruiți în cultul muncii, disciplinei și cu poftă de viață. Cu toate neajunsurile epocii socialiste, să nu uităm că statele Europei socialiste au protejat din plin cetățenii lor prin măsuri legislative și acțiuni drastice împotriva consumului de droguri, a crimei organizate și inculturii. În toată perioada socialistă, statele europene și-au proteguit cetățenii prin mijloace și măsuri adecvate traiului sănătos, cu tineri educați în spiritul unei culturi generale eficiente și tradiționale și mai ales consolidării și unității familiale.

Trebuie menționat faptul că în societatea socialistă a unor țări europene învățământul a fost susținut de stat, fiind gratuit tot ciclul preuniversitar. La toate aceste beneficii se adaugă importante resurse naturale conjugate cu „poziții geopolitice importante”; iată de ce există un interes manifest al Uniunii pentru fosta zonă socialistă, materializată și de impetuoasa competiție globală.

În prezent există „o situație paradoxală” în care se află Uniunea Europeană, determinată de diferite constrângeri (îndeosebi economice) care” riscă să diminueze din propria viteză de înaintare”.

Pentru a câștiga cursa mondială în care este angajată Uniunea va trebui să lupte pentru performanțe îmbinând procesul de integrare cu

competiția dezvoltării economice care să răspundă necesităților actuale; unitatea politică și economică a Uniunii depinde de modul cum se vor rezolva temele privind prioritățile: asigurarea siguranței energetice și a creșterii durabile, redefinirea principiilor de drept internațional și relațiile internaționale, reglementări comune efective pe piața muncii pe baze nediscriminatorii etc.

Pentru a depăși criza energetică la nivelul global este necesară o politică novatoare care să ofere o piață comună pentru sectorul energetic. De altfel, Comisia Europeană are de îndeplinit cu prioritate un **Plan Strategic pentru Energie**, la care se adaugă, cea de-a treia artă verde „spre o strategie europeană a siguranței în alimentarea cu energie urmare a angajamentelor asumate prin Protocolul de la Kyoto. Raportul final asupra Cărții Verzi a Energiei a fost prezentat de Comisia Europeană la 27 iunie 2002 în urma unei dezbateri publice de o amploare fără precedent în ultimii 30 de ani. Un moment care a dat semnalul unei accelerări în dezvoltarea politicii de energie comună s-a petrecut la Consiliul European de la Barcelona (martie 2002) unde s-a decis liberalizarea, totală a pieței de energie electrică pentru consumatorii industriali și comercianți începând cu anul 2004.

Perspectivile majore cu care se confruntă viitorul Europei țin de două direcții fundamentale; prima direcție este definită de chiar Jean Monnet unul dintre părinții fondatori ai construcției europene: „ceea ce trebuie căutat în **unitatea și dezvoltarea Europei** (subl. ns.) este **fuziunea de interese** dintre popoarele Continentului și nu doar menținerea pur și simplu a echilibrului acestor interese”. Această filosofie duce la un tip de integrare supranațională, la ceea ce Monnet numea Statele Unite ale Europei”.

Pentru ca Uniunea Europeană să devină prima putere mondială ar trebui așa cum sublinia destul de limpede Jaques Delors, președintele Comisiei Uniunii Europene între 1985-1995, să constituie „**o comunitate bazată pe uniunea dintre popoare și pe asocierea dintre statele-națiuni care urmăresc obiective comune și dezvoltă o identitate europeană**”.

Fostul premier al Marii Britanii Margaret Thatcher, pleda la începutul ultimului deceniu al secolului XX (supranumit secolul extremelor) pentru „**o Europă a statelor-națiuni, o Europă** deschisă cât mai curând posibil participării acelor state care sunt în prezent în afara

Comunității Europene, respectiv statele în curs de democratizare din Europa răsăriteană postcomunistă”.

În prezent Europa trebuie să-și dezvolte și o politică de apărare proprie, un sistem de securitate care să îi definească o identitate de superputere mondială; însă trebuie precizat că în accepția noastră Uniunea Europeană nu va deveni un superstar european în dezacord cu interesele Americii ci Europa este de pe acum un actor cu puteri depline în arena internațională. Prin tot ce a făcut până acum Europa și-a construit mijloacele politice, instituționale și monetare necesare pentru o unitate statală redutabilă. Deși, Comunitatea Europeană a evoluat preponderent într-o direcție supranațională, prin acceptarea **Actului Unic European** aprobat în 1986 s-a stabilit crearea unei piețe comune autentice în Europa. Principalul obiectiv al Actului era realizarea liberei circulații a bunurilor, persoanelor, serviciilor, forței de muncă și a capitalului în interiorul organizației continentale. Măsurile adoptate în acest sens au determinat o creștere economică, sporirea volumului de investiții, concomitent cu reducerea șomajului ceea ce i-a permis Europei să devină un competitor puternic în relațiile cu Japonia și S.U.A.

La o analiză exhaustivă a stării internaționale la momentul actual considerăm că este nevoie de mare prudență. Europa unită are mare nevoie de un spațiu economic liber și liberalizat în care toți cetățenii săi să trăiască liniștiți în pace și prosperitate. Dacă Europa dorește să fie un superstat european, această situație ar genera interese și atitudini contrare cu cele ale S.U.A; astfel s-ar putea trece de la o ordine internațională stabilă la blocuri de putere și zone periculoase. Lumea ar putea ajunge în pragul unui război nuclear care involuntar ar pune capăt vieții pe Pământ.

După cum bine cunoaștem Tratatul de la Maastricht a marcat un nou stadiu în integrarea și unitatea Europei, stabilindu-se trei paliere pentru viitorul continental. Primul palier a semnat realizarea uniunii monetare și ca o consecință a fost înființată Banca Centrală Europeană cu sediul la Frankfurt.

Palierul al doilea este reprezentat de voința integrării politice și militare, al cărei conținut era elaborat unei politici externe și de securitate comune. În ceea ce privește conținutul acestui palier, au existat discuții și controverse, când a fost vorba avut loc, au existat puncte de vedere opuse care au culminat cu temerea că statul național era atins într-unul din centrii săi existențiali ce ar fi prejudiciat capacitatea de apărare proprie și „dreptul la decizii de sine stătătoare”.

Cât privește cel de-al treilea palier, s-a considerat că este imperios necesară elaborarea unei **politici interne și de securitate socială comune**; în dezbaterile privind realizarea acestui palier s-a pornit de la obiectivele conținute în Carta socială a Uniunii Europene care, manifestă intenția acordării mai multor drepturi claselor salariale, îmbunătățirea protecției copiilor, creșterea standardelor de siguranță și sănătate etc. Deasemenea în Cartă se prevăd politici mai liberale cu privire la „mobilitatea forței de muncă în cadrul Uniunii”.

Realizarea ultimelor două paliere ale procesului de integrare nu s-a putut îndeplini întrucât statele membre au dat prioritate propriului interes în defavoarea unui interes comun; o posibilă explicație a progreselor modeste făcute în aplicarea celor două paliere (al doilea și al treilea) este cea pe care o oferă George Soros anume că:” problemele circumscrise acestor două zone au fost lăsate pe mâna unor lideri cu vederi integuvernamentaliste”. Legat de rezolvarea practică a conținutului celor două paliere, considerăm că nu a existat o voință politică pentru îndeplinirea concretă a politicilor comune interne de securitate socială și integrare militară. S.U.A. și sateliții săi (mai ales Marea Britanie) nu vor sub nici un preț o Europă integrată militar și nici elaborarea unei politici externe și de securitate comune, întrucât realizarea acestora ar declanșa stigmatizarea Americii și coborârea sa de pe soclu ca prima putere mondială.

Ca o concluzie firească, extinderea Uniunii Europene către est a produs un ușor cutremur în problema raportului dintre lărgirea și adâncirea integrării întrucât realizarea acestui proces solicită din plin Uniunea din punct de vedere financiar. De aceea disputa lărgirea/adâncirea integrării capătă și în momentul de față semnificații geopolitice mai evidente.

După Summit-ul de la Helsinki (10-11 decembrie 1999) i-a sfârșit perioada de tranziție în viața Uniunii Europene, de la o organizație (regiune) integrată din punct de vedere economic cu o piață unică comună, la un organism politic care își propune să aibă „propriile inițiative de politică externă și de securitate”. Putem afirma fără putere de tăgadă că în prezent organizația europeană pe lângă rolul esențial avut în lărgirea regională a devenit **o forță reală în viața politică internațională**. Deciziile luate la Helsinki se referă la trei importante domenii: adâncirea Uniunii cu trei acceptate, integrarea Turciei și a unui nou grup de țări din fostul bloc socialist și a două republicii baltice; crearea forței de reacție

rapidă, independentă, pe lângă rolul esențial jucat în integrarea regională și restructurarea instituțională în vederea acceptării noilor membrii.

Dacă secolul extremelor –XX-, ne-a arătat că este nevoie de „o altă Europă”(o Europă care să fie în prima linie a competiției mondiale o putere cu adevărat globală, subiect real al politicii mondiale și nu un obiect al său, o Europă care să nu se mai sfâșie etc.) în secolul curent „avem nevoie de o Europă unită care să accelereze procesul de integrare și să accentueze caracterul supranațional al acestui proces.

Acum Uniunea Europeană trebuie să dobândească o poziție privilegiată în sectorul – cheie al înaltei tehnologii ceea ce va rezolva proiectele și ambițiile sale de putere globală.

Depășind obiectivul ambițios al adoptării Tratatului constituțional „Europa unită este condusă juridic prin tratatele fundamentale de la Paris, Roma, Maastricht, Amsterdam și Nisa, aceasta din urmă reglementând raporturile dintre țările membre ale Uniunii.

În cadrul Uniunii Europene au avut loc dezbateri la diferite nivele privind adoptarea legii fundamentale. Astfel, în cadrul unei prestigioase manifestări internaționale care a avut loc în Scheweningen (Olanda-care a refuzat ratificarea tratatului), între 12-16 octombrie 2004 intitulată „sugestiv: Constituția Europeană :cea mai bună cale spre înainte?, s-a vorbit despre apariția noțiunii de „criza a ratificării”; cu acest prilej s-a propus un „scenariu” al regenerării tratatului sau chiar al creerii unei noi Uniuni Europene limitată la un număr redus de state.

De fapt, existența unui”plan B” pentru Constituția Europeană se întemeie pe prevederile art.IV-442(protocele și anexe), care cuprindea o declarație politică în următorul sens:”în cazul în care la expirarea unui termen de doi ani de la semnarea Tratatului patru cincimi din statele membre au ratificat Tratatul menționat, iar unul sau mai multe state membre au întâmpinat dificultăți în ratificarea respectivă, problema va fi deferită Consiliului European”.

În consecință, se preconizau prin „variante B” două posibilități:

1. să se continue procesul de ratificare și să se ceară țării care a votat „NU” să voteze încă odată. Așa ceva s-a întâmplat de pildă cu Danemarca, în cazul Tratatului de la Maastrich, dar este mult mai greu de realizat în prezent așa ceva cu Franța sau Olanda, în cazul Constituției Europene, care presupune transferuri majore de competențe.

2. să fie stopat procesul de ratificare și statele membre să ajungă la înțelegerei neformale cu privire la posibilitatea punerii în aplicare a unora dintre formulările convenite.

Este de menționat că dacă șase state membre vor spune „nu” Constituției Europene, atunci articolul IV-442 devine caduc și nu se va putea pune nicidecum problema „revitalizării” Constituției Europene.

În **plan politic**, perioada care a urmat sistării ratificării Tratatului Constituțional a fost o perioadă de căutări, deoarece cancelariile și forțele politice europene s-au străduit să găsească soluții pentru a face Tratatul Constituțional mai acceptabil în ochii cetățenilor Europei, rezolvând totodată și problemele care au fost dezbătute în perioada ratificării. În această perioadă, atât la nivel european cât și la nivelul unor organisme guvernamentale, au fost întreprinse diverse sondaje de opinie care au fost studiate cu atenție de către factorii politici ai Uniunii Europene. Așa de pildă, un sondaj efectuat în Franța după referendum a demonstrat faptul că numai 12% din francezi considerau că este necesară abandonarea oricărei idei de Constituție Europeană, în timp ce 39% se pronunțau pentru negocieri în favoarea unei noi constituții, de la început, iar 35% ar fi dorit o orientare care să pornească de la textul existent.

Bibliografie

1. Brezinski B., *Europa Centrală și de Est în ciclul tranziției*, Editura Diogene București, 1995.
2. Bruno de Witte, *The process of Ratification and the Crisis Option: A Legal Perspective* în „The EU Constitution: The Best Way Forward?
3. Defarges P.M., *Organizațiile internaționale contemporane*, Institutul European Iași, 1998.
4. Dumitru-Adrian Crăciunescu, *Drept internațional public*, Editura Concordia, Arad, 2006- ediția a 2-a revizuită și completată.
5. Fontaine P., *Construcția Europeană din 1945 până în zilele noastre*, Institutul European Iași, 1998.
6. Henderson C.W., *International Relation. Conflict and Cooperation at the Turn of the 21 Century*, McGraw-Hill, Boston, 1998.

7. Ion M.Anghel, *Personalitatea Juridică și Competențele Comunităților Europene/Uniunii Europene*-edițiaa 2-a revazută și adăugită , Editura Lumina Lex, București, 2007.
8. Monnet .J., *Memories*, Fayard, Paris, 1976.
9. Soros G., *Can Europe Work?* În Foreign Affairs, March/Aprill, 1999.
10. Nicoleta Diaconu, *Dreptul Uniunii Europene, partea generală și partea specială: Politici Comunitare*, Editura Lumina Lex, București, 2007.
11. Victor Duculescu, *Mai este posibilă „relansarea” Tratatului Constituțional sau se impune un nou „angajament” instituțional?* în Revista de drept Comercial-serie nouă-nr.6/2007, pag. 61-81.

RELIGION AND ETHNICITY WITH S. P. HUNTINGTON

Conf. univ. dr. Nicolae IUGA
Universitatea de Vest “Vasile Goldiș” din Arad
Telefon: 0744/ 515942
E-mail: nicolaeiuga@yahoo.com

ABSTRACT. *In this article we analyse the relation between religion and ethnicity, as it is developed by S. P. Huntington in the Clash of Civilizations. We have particularly chosen this author because, in our view, Huntington is constantly referring to the religion - ethnicity relation, as it can be found all around the world nowadays. Religion becomes a factor of differentiation between civilizations and it will have a great/an amazing impact in a possible clash of civilizations. Huntington performs the most structured and complete analysis of the matter, which is relevant for the present moment and holds an obvious predictive dimension.*

Keywords: *religion, ethnicity, civilization, nationalism, Occident, Turkey, Japan, Christianity, Islamism.*

The one who best approached the question of the role religion plays today within the ensemble of national, civilizational value constellations as well as a factor of inter-civilizational impact seems to be Samuel P. Huntington. With this author everything started from a simple article in a magazine. In 1993, S.P. Huntington, an American publishes in the magazine "Foreign Affairs" an article rhetorically called 'The Clash of Civilizations?'. The article raised fiery discussions and controversies, restlessness and vehement clashes, even some political factors were involved. Huntington's chance was that in the middle of controversy he acted as a genuine scholar. Not taking into consideration political interests and the attitudinal side, even though these pleaded against him, he patiently wrote down each and every piece of criticism and argument against, documented himself assiduously with regard to all, sometimes renounced some formulas and nuanced his position, and thus, four years later he produced a impressive and famous book, 'The Clash of Civilizations' (1).

S. P. Huntington retakes into consideration a geo-political representation of the famous Henry Kissinger. The world immediately post WW II divided itself into an occidental, free, democratic and prosperous civilization (Western Europe, North America, Australia) and the Soviet block of the communist states from Eastern Europe, together with China Cuba and North Korea. It was a bi-polar world, antagonistic from a political point of view. The current philosophy was that the remaining globe, the poverty-stricken world in the Southern Hemisphere didn't even count, being generically and in differentially called the Third World. But, towards the end of the 20th century, as Kissinger observes, this geo-political structure is modified. In the geo-political perspective of the 21st century, at least six powers will have to be taken into account: the USA, the EU, China, Japan, Russia and India (2). Starting here, Huntington elaborates an own vision, evidently under the influence of Spengler and Toynbee. Today's world does not have as main actors on the international political stage nation-states, but a certain smaller number of civilizations, centered around some nucleus-states. These contemporary civilizations are: The Occidental, the Chinese, the Japanese, the Islamic, the Indian, the Latin-American and according to what the future holds in store, the African Civilization (3), of course the 184 national states existent today on the globe play another important role as international

law subjects, they administer the country from within, manage resources and external relationships, perceive exterior threats, etc. The nation-states define exterior threats according to other states' intentions, but these intentions are perceived according to some cultural blueprints and an historic memory culturally modeled within a civilization that most of the times transgresses the nation-state; these are questions of mentality in which religion plays an extremely important role.

The questions which arise here are: 'What role does Religion play in defining a civilization?' 'What is the essential relation between ethnicity and religious confession?' How does the duality ethnicity-religion act in modeling intra and inter-civilization conflicts?

Huntington's first thesis in unequivocally stated: '...the great civilizations in mankind history were strongly linked to the great world religions' (4). More precisely, four out the five 'global' religions thus enumerated by Max Weber: Christianity, Islam, Hinduism and Confucianism, constituted foundations for determined, homonymous civilizations. Exception makes Buddhism, which is a religion belonging to more than one culture, but on which no determined civilization was established. For the reciprocal affirmation there is no exception, there are no great civilizations not based on great religions. The European occidental civilization itself was formed having as its basis the Christian religion in its Roman variant and even European self-consciousness, the realizing of belonging to this civilization was born during religious wars, namely the Crusades (11th -13th centuries) (5) for a very short period of time compared to the historic scale, during the 20th century intra and inter-civilizational conflicts were motivated by ideologies, but by the end of that century ideologies entered a decline and inter-civilizational differentiation is realized again through the religious component. And it is not about an accidental, regional fact, limited to Europe, but the end of the 20th century meant a rebirth of religions all over the world (6).

The globalization phenomenon is sustained by objective processes, of universal character, but having their starting point in the occidental civilization: the generalized tendency to assimilate the technical progress, the activity of trans-national companies, the finance relationships, etc. One cannot speak about rejecting those influences, about auto-isolation, about autarchy, about self-closure on a national or civilization level. History proved that the rejection tendencies of globalization manifested by some isolated countries (North Korea, Cuba, some Islamic countries) are a

erroneous solution. The real problem that appears is whether the assimilation of these globalist influences, what Huntington calls modernization, can be realized without occidentalization or not. According to the answer to this question, one could estimate whether the values of the occidental civilization, such as democracy for example, will become effectively universal or not. This question is complex and asks for nuances and the analysis of some examples.

Out of all the non-occidental countries engaged, willingly or not, in the modernization race after the First World War, Turkey made the most major and most dramatic efforts towards this. This country tried not only to get modernized but also to get Occidentalized. Turkey got out of the war and from under the ruins of the Ottoman Empire deeply scarred. It constituted itself as a national state, on an occidental model and made, after hundreds of years, the most radical and most determined steps towards modernization. Modern European institutions were adopted, a lay state was founded based on the separation of religion and state, religious law courts were abolished, theological schools belonging to mosques were closed, and the Arab alphabet was replaced by the Latin one. The change of the alphabet meant in itself a radical transformation, because in this way the Turkish population of the 20th century was severed from the vast historic and theological tradition of its own civilization. Related to these, Huntington writes that: 'Mustafa Kemal Ataturk had the difficult task to destroy a culture that had existed for centuries and to set instead a new culture imported from another civilization'(7), namely from the occidental civilization. In only a few years, in Turkey everything was forcibly changed, from top to bottom, everything but the language and the religion. These two elements remained the only two identity determinations. Turkey got modernized forcibly and, at the same time got significantly occidentalized. Despite all this, we cannot be sure that we speak of a real success and of irreversible changes. Turkish merchandise cannot match European products in quality, and the Islamic political parties not only did not disappear, but grew in power all the time. If the army hadn't been invested here, by the constitution with the guaranteeing of a lay state, and if after the war the army hadn't entered politics actively, periodically organizing, about every ten years, a political coup against legitimate governments of Islamic orientation, it is probable that the occidentalization and especially the modernization of Turkey would have

known spectacular and violent reversals, as happened in the neighbouring Iran, after the chasing of the pro-occidental shah in 1979.

After 1990 Turkey initialized steps towards integration in the EU, but this integration is at the time being still uncertain. It is less known, though, that Turkey has a reserve plan, in the case of failing in joining the EU. In the case of failure in negotiations with the EU, Turkey is already actively acting towards increasing its influence in Central Asia, in the former Ottoman, Muslim and Soviet space. As a last minute research of this phenomenon points out (8), Turkey has an ever growing influence upon countries once formed of Turkish tribes, such as Turkmenistan, Uzbekistan, Kirghizstan, Bashkiria, Kazakhstan – countries with which Turkey has a religious identity and strong linguistic connections. It is a strategic zone, rich in oil, where Turkey interests will soon clash against those of more powerful states, Russia and the USA. It remains to be seen to which length the affinities of language and religion between these countries will determine these countries to meet Turkey's intentions and to establish privileged relations with it. On the other hand, if the EU will suddenly become interested in integrating Turkey, this will surely be also due to the USA's influence, as they want to free the Caspian Sea region of Turkish influence.

Another relevant example might be Japan's, in some respects asymmetrical compared to Turkey's. Unlike Turkey, Japan is certainly an industrial success and at the same time a non-occidental country that has strongly modernized, without occidentalization (as in Turkey's case). Japan has maintained, even in unfavorable conditions, its national specificity. An explanation for this might be found in the Shinto religion, a nationalist religion according some people (9) which, in 1868, once the Meiji dynasty was installed, was proclaimed as official religion of the Japanese state to the loss of less important religions such as Buddhism and Confucianism. In Shinto, patriotism is raised to the role of supreme religious virtue, together with other moral qualities, such as loyalty and a rigorous voluntary discipline, religious qualities which are real and which can undoubtedly be found at the basis of the Japanese worker's behavior, implicitly of the outstanding achievements of the Japanese economy.

And Japan's case is not singular. There are other countries too, for example Hong Kong, Taiwan or Saudi Arabia which succeeded in modernizing without Occidentalizing. It is hard to say to which extent the Occident is really interested to contribute to the effective modernization of

other civilizations because, in the long term, other civilization's modernization and their entering the orbit of economic competition would mean a relative decrease in power of the Occident.

The second Huntington Thesis is thus stated: nowadays a rebirth of the religious feeling can be observed, the religion practically overtaking the tasks of ideology, and religious nationalism tends to replace lay nationalism (10).

Lay nationalism, in its variants from the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, was based on a certain philosophy of the history, rational in itself. The nation was perceived as a growing organism, and the proper frame of development was the national state. Not to allow a nation to develop into its 'natural' frame, for as long as the nation was alive and its creative energies not entirely consumed, was the worst of crimes. Heroes of the day were fighters for national rights, especially there where nationalities were held forcibly within multinational states. Consequently, the tendency was towards the organization of nations in national states, where the frontiers would respect ethnic realities as accurately as possible. This was the forceful idea which led to the dismantling of multinational empires, at the end of the First World War. The main representative of this manifestation was the American president Woodrow Wilson, who was between 1913-1921, a fervent sustainer of the auto-determination principle for the nations. Lay nationalism was a nationalism also called enlightened, favorable to plebiscite consultations.

Towards the end of the 20th century, lay nationalism was gradually and surreptitiously replaced with a religious nationalism, an irrational one prone to acts of violence. There are still today armed conflicts between nations belonging to the same civilization and religion, but they are not the most important, they are local conflicts, not conflicts that could lead to major wars, to turn international. But there are also fringe zones, zones of cultural fraction, zones that separate religions and civilizations, where conflicts are more dangerous and can escalate to the dimensions of a war between confessions and civilizations. Huntington takes as an example the case of former Yugoslavia (11). It started with a local conflict, as an internal problem of a state, but one that could not be regulated with local means but gained proportions and determined foreign interventions. Russia did not enter the conflict directly but offered diplomatic support to the Serbians. Then Saudi Arabia, Turkey, Iran and Libya acquired funds and weapons for Muslim Bosnians, not for any economic reasons or any

ideological motivation, but because of their religious kinship. It resulted into a bloody conflict, a conflict that could have been prevented and solved through negotiations, if it had been about lay nationalism and not a religious one. It is highly probable that religious nationalism was the factor that led to the war. The former Czechoslovakia dismantled peacefully, both resulting countries, the Czech Republic and Slovakia, being Christian countries, belonging to the same civilization. The former Yugoslavia couldn't divide itself peacefully as there the fight was between the orthodox Serbians and the Muslim Bosnians and Albanians, as well as the catholic Croats.

The third Huntington thesis states that: major conflicts in the future will not take place between national states, but between civilizations and will have a religious dimension. These conflicts will take place along the cultural gaps which separate civilizations, on their geographic meeting point. According to F. Fukuyama, and also according to other scholars, modernization and globalization are processes that weaken the national state as an identity source (12), and thus religions, which transgress national frontiers, take up this role and become such an identity source. Different regions of the world try to define their cultural identities reported to the Occident using religion, because the cultural-religious appurtenance is less changing than political or economic appurtenance. Religion differences create political differences, and geographic proximity raises conflicting territorial pretences. At the end of the Cold War era there existed an euphoric moment which generated the illusion of a long-lasting international harmony. This illusion was immediately dissipated, ethnic conflicts broke out, ethnic purifications were operated religious fundamentalism intensified. In the same way it is an unhealthy illusion to imagine there will exist in the future a universal civilization, based on the unanimous share of occidental values, of economic productivity and of confessional plurality. A universal civilization is impossible for as long as a universal religion is impossible.

There are, for sure, several ethical and religious principles universally shared, virtually present in all the religions in the world, such as homicide prohibition or the affirmation of the mutuality principle, etc, but they do not exhaust and do not annul the cultural specificity of a given civilization, and they do not automatically render the occidental civilization universal or at least dominant. Any given civilization is

defined through several traits, through language(s), history, religion, customs, spiritual creations, etc., but also through the subjected auto-identification of their people, through their conscious appurtenance to a given religion and civilization. Then, modernization does not necessarily imply occidentalization. More than that, we can notice a contrary reaction: non-occidental civilizations get modernized and use the technical potential modernization offers to create values and promote attitudes which are non-occidental and anti-occidental. It is the case for Islamic fundamentalists who promote terrorism via the Internet, etc.

There are cases where the inter -civilizational gaps pass through the interior of some states, called by Huntington 'torn-states'. For example, the limes between Occidental Europe Catholic or Protestant and East Europe, ex-Soviet and Orthodox, could imply such a demarcation. This famous demarcation line of Huntington's starts from the Adriatic Sea, passes through the former Yugoslavia approximately on the border between Bosnia and Croatia on the one hand and Serbia on the other hand, then it traverses Romania on the Carpathian arc, appointing Transylvania to the Catholic Europe, and Walachia and Moldavia to the Orthodox civilization space, then it crosses Ukraine, separating the Western Greek-Catholic part of this country of the central and Eastern Orthodox part, then it mounts to the Baltic Sea, on the frontiers between Poland and the Baltic countries on the one hand and Russia and Byelorussia on the other hand. It isn't relevant for the purpose of this article, if this line imagined by Huntington more than a decade ago, can be considered as erroneous in some matters of detail, or that it can be rejected, on several segments, on political reasons. It is a fact that the former Yugoslavia dismantled through war exactly on this line of inter - civilizational demarcation. Romania has succeeded in overcoming the problem through a satisfactory ethnical policy and through the successful adhering to the NATO and the EU. For Ukraine, which Huntington called 'torn country' in the winter of 2003-2004, in the tense context of presidential elections, it was really put forward the eventuality of federalizing the country, meaning its rupture between the pro-European, Catholic and Unitarian West, and the pro-Russian Orthodox East, following approximately the Huntington demarcation line.

The conclusion pointedly reiterated by Huntington is that for the time being and for the foreseeable future civilization identity will be

offered most strongly by religion, more than anything else: class ideology, cultural ideals, etc.(13) that, in case of war, the religious identity and auto-identification become dominant reported to the other identity features, overcoming even the nationalist feelings. That the Occident should give up its efforts to reform other civilizations and to impose its own civilization to other cultural areas. And those political leaders can avoid an inter - civilizational war by accepting the multi-civilizational multi-religious and multi-polar character of the world we live in.

Notes

1. S.P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor*, Ed. Antet, București, 1999.
2. Henry Kissinger, în: „România liberă” nr. 5410/17.12.2007.
3. S.P. Huntington, op. cit., p. 63 sq.
4. Ibidem, p. 59.
5. Andrei Marga, *Filosofia unificării europene*, Ed. EFES, Cluj, 2006, p. 11.
6. S.P. Huntington, op. cit., p. 93.
7. Ibidem, p. 108.
8. Adrian Mac Liman, *Turquia – un pais entre dos mundos*, Ed. Flor del Viento, Barcelona, 2004, p. 93.
9. Emilian Vasilescu, *Istoria religiilor*, Ed. BOR, București, 1982, p. 84.
10. S.P. Huntington, op. cit., p. 145.
11. Ibidem, p. 36.
12. Andrei Marga, *Religia în era globalizării*, Ed. EFES, Cluj, 2003, p. 99.
13. S.P. Huntington, op. cit., p. 398.

DIN ISTORIA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE. ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ A ORAȘELOR MEDIEVALE ÎN TRANSILVANIA

Lector univ. dr. Sorin BULBOACĂ
Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" Arad
Telefon: 0727/455952
E-mail: sorin_bulboaca@yahoo.com

ABSTRACT. *The social, profesional and economic structure also determined the social and judicial structure of medieval towns. The upper class – the urban elite- was represented by the rich artisans and merchants that formed a new urban patriciate, dominating the town by virtue of its economic position and the prominent part held in the administration (judices, jurati, magister civicum, Burgermeister). They were the best men and from their ranks 50 members of the council of one hundred men (centumviri) were elected.*

The town middle social category, the most important and numerous of all, was made up of ordinary artisans, smaller merchants, and the town intelligentsia. The otherr 50 members of the town council were elected from among them. The lowest town social category was represented by people deprived of any means of existence (plebs) who earned their living the rich and middle town – dwellers, doing permanent or part –time jobs.

Keywords: *town, structure, the urban elite, council, administration.*

Structurile administrative ale orașului medieval sunt complexe și s-au conturat în decursul unei lungi perioade de timp, de regulă câteva secole. În Occidentul Europei, orașele se bucură de autonomie comunală, fiind emancipate de sub autoritatea administrativă a seniorilor feudali, a conților, baronilor etc. Orașul este o excepție în societatea feudală,

deoarece se bucură de dreptul de autoguvernare, recunoscut de regalitate.¹⁶² Orașul depinde doar de rege, care acordă charte de privilegii comunităților urbane, care se bucură de largi atribuții administrative, având însă obligația de a plăti impozitele și de a oferi un anumit număr de soldați (în funcție de mărimea orașului) pentru armata regală.¹⁶³

La conducerea orașelor medievale europene se afla un consiliu sau sfat orășenesc, compus dintr-un număr variabil de jurați (de obicei 10-12), care aveau în frunte un burgmeister sau jude primar.

În orașele mediteraneene începând cu sec. al XII-lea, guvernarea era încredințată, pe o perioadă de un an sau de doi ani, unui podesta, totdeauna o persoană străină de oraș.¹⁶⁴

Organizarea administrativă și judecătorească urbană este legată de dezvoltarea economică și socială, atât cea proprie, cât și a unității teritorial-politice din care fac parte (comitat, scaun, district). Orașele beneficiază de o oarecare autonomie, recunoscută de puterea centrală, prin privilegii scrise, similare chartelor comunale din orașele apusene. Ele au dreptul de auto-cârmuire, putând să-și aleagă liber organismele de conducere care exercită atribuții administrative, judiciare, fiscale și militare.¹⁶⁵

Orașele din Transilvania, spre deosebire de cele din Țara Românească și Moldova, se bucurau de mult mai multă autonomie și libertate de mișcare. Domnii din Țara Românească și Moldova controlau îndeaproape modul de funcționare al organelor urbane, prin intermediul pârcălabului sau vornicului, care era reprezentantul puterii centrale în orașul respectiv, trimițând periodic rapoarte detaliate voievodului, putând propune chiar destituirea sau arestarea judeului primar sau a unor membri ai consiliului orășenesc vinovați de anumite abuzuri.¹⁶⁶

Ocoalele târgurilor și orașelor din Țara Românească și Moldova erau considerate proprietate a domnului, a puterii centrale, care dispunea de proprietățile respective după bunul plac. De altfel, *orașele erau proprietate domnească* spre deosebire de Ardeal unde majoritatea orașelor săsești dispuneau de largi privilegii, având statutul *de orașe libere regești*.

---

¹⁶² Henri Pirenne, *Orașele Evului Mediu*, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 2000, p. 78-84.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 99.

¹⁶⁴ Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. II, București, 1987, p. 342-344.

¹⁶⁵ ****Istoria României. Transilvania*, vol. I, Cluj – Napoca, 1997, p. 358.

¹⁶⁶ Petre P. Panaitescu, *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, ediția a II-a, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 77-78.

Impozitul orașelor către domn era după sistemul cislei, adică o sumă globală asupra întregii comunități, care era repartizată apoi de autoritățile orașenești după puterile fiecăruia.¹⁶⁷

a) *Sfatul orașului*, numit ulterior și magistrat, alcătuit din jurați (*jurați*) și condus de un jude (*judex*), constituie, timp de secole, principala autoritate publică. El reprezintă localitatea, ca persoană juridică, în relațiile cu exteriorul și, în același timp, activează cu eficiența spre binele comunității.¹⁶⁸

Încă din prima jumătate a veacului al XN-lea, în așezările meșteșugărești și comerciale, sfatul orașenesc apare ca reprezentant al auto-administrării și ca purtător/exponent al suveranității comunității urbane libere. Denumirea de *iurati*, pentru membrii acestuia, poate fi un indiciu pentru libera asociere a orașenilor, sub forma unei confederații, așa cum apare confirmată pentru orașele din Franconia Inferioară, încă din secolul XI.¹⁶⁹

Conjuratio, ca asociație constituită de orașeni pe baza unui jurământ și care joacă un rol deosebit în mișcarea comunală din Europa apuseană, nu a avut o relevanță deosebită în Transilvania. Majoritatea orașelor sunt fondate pe pământ regal (*fundus regius*), monarhul, în calitate de stăpân al acestora, având interesul de a sprijini dezvoltarea urbană prin inițierea unor concepții și strategii economice proprii.¹⁷⁰

Sfatul orașenesc, împreună cu judele, ce ține de acesta, este un organ reprezentativ al tuturor orașenilor liberi, care, prin numărul său de membri, precis determinat, (de obicei 12) asigură deciziile și capacitatea de acțiune a comunității. Este un organ executiv, în primul rând, prin faptul că își asuma sarcini fiscale, administrative, juridice în cadrul orașului și pentru că îl reprezintă în relațiile cu exteriorul. De asemenea, poate exercita și funcții legislative pentru comunitatea supusă jurisdicției proprii, având dreptul de a stabili, în mod autonom, regulile vieții obștești.¹⁷¹

Membrii sfatului (*iurati cives*, *iurati consules*, *coniurati*,) sunt aleși, cel puțin teoretic, de *communitas civium*, comunitatea locuitorilor orașului egal îndreptățiți, în fiecare an, de obicei, a doua zi de Crăciun sau în prima

---

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 86.

¹⁶⁸ ****Istoria României. Transilvania*, vol. I, p. 362.

¹⁶⁹ *Ibidem*, p. 367.

¹⁷⁰ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 321.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 323.

duminică a noului an, după modalități ce variază de la oraș la oraș. În opinia lui G. E. Muller, dreptul de a-i alege/vota pe aceștia îl au *cives et hospites*, în rândul cărora îi include doar pe posesorii de case. Împotriva acestei teze enunțate, pledează reglementarea foarte precisă a dreptului electiv, stabilită pentru Cluj, în anul 1405.¹⁷²

Astfel, în acest document se face distincția între totalitatea/ansamblul comunității orășenești, care are dreptul de a alege, din mijlocul sau 12 jurați, și “bărbații bătrâni și înstăriți”, care împreună cu jurații, îl desemnează pe jude. Atribuțiile judeului și ale sfatului se deosebesc cu greu de cele ale oficialilor omonimi din orașele Imperiului German.¹⁷³

Sfatul, împreună cu judele local (sau cu magistrul orașului/Burgermeister), exercita dreptul comunității la auto-administrare și aplicare proprie a justiției, astfel: percepe impozitele, supraveghează piețele/târgurile, beneficiază de dreptul de patronaj în localitate, administrează justiția, reglementează relațiile dintre diferitele asociații profesionale/bresle, întăresc afacerile de cumpărare-vânzare, veghează asupra ordinii publice în urbe.¹⁷⁴

b) Pe la mijlocul veacului XV, sub presiunea meșteșugarilor, apare o nouă instituție în conducerea orșlor, și anume, centumviratul (*centum viri*, Hundertmannschaft). Atestat pentru prima dată la Cluj (1458), apoi, la Sibiu (1459), Brașov și în alte centre urbane, acesta este un sfat (consiliu) mai larg, format din 100 de bărbați, aleși din rândul orășenilor înstăriți., de către jude (și sfatul orășenesc, în preajma expirării mandatului acestora. Centumvirii desemnează, la rândul lor, sfatul și judele comunității pentru anul următor, și, exercită diferite funcții în administrarea localității.¹⁷⁵

Pentru a aplana conflictele dintre germani și maghiari, la Cluj se recurge (în 1458) la un partaj al participării ambelor părți la conducerea orașului: fiecare parte alege un număr de 50 de reprezentanți, care alcătuiesc împreună sfatul lărgit (*centum electi*), și care, alege, anual, persoana judeului (maghiar/german, în alternanță) și câte șase jurați. Acordarea privilegiului orașului Buda, de către Mathia Corvinul, în avantajul locuitorilor din Cluj (1486), determină evoluția acestei instituții

---

¹⁷² *Ibidem*, p. 172.

¹⁷³ Lidia Gross, *op. cit.*, p. 329.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 301-302.

¹⁷⁵ Ioan Aurel Pop, *Istoria Transilvaniei medievale până la Mihai Viteazul*, Presa Universitară Clujeană, Cluj – Napoca, 1996, p. 167.

în favoarea meșteșugarilor. Prerogativa menționată stabilește o modalitate nouă/ modernă de numire a reprezentanților fiecărei bresle, în centumvirat, și lărgeste, totodată, competențele acestei instituții, prin atribuții de supraveghere și control.¹⁷⁶

c) *Judele (iudex civitatis)* este cel mai de seamă reprezentant al orașului. Printre cele mai importante competente ce îi revin se numără *miudicium*; sfera autorității sale acoperă doar cazurile minore, căci pricinile de crimă, hoție, incendiu, vătămare corporală, se decid în prezența judeului regal (*iudex regius*), numit de rege.¹⁷⁷

Judele orașului, care este superior sfatului, negociază cu domnitorii Țării Românești și Moldovei în domeniul politicii comerciale, este răspunzător pentru administrarea finanțelor orașului, iar în caz de război, îi revin anumite sarcini militare.

d) *Oficiul de magistru al orașului/primar (magister civium, Burgermeister)* este mai rar întâlnit în orașele regatului maghiar. În Transilvania, apariții sporadice în documente se întâlnesc pentru Brașov și Sebeș, iar ca instituție cu oarecare durată, pentru Sibiu și Sighișoara.¹⁷⁸

Constituirea acestui organism, atestat pentru prima dată în 1366, la Sibiu, este pusă în relație cu influența crescândă a noilor forțe economice asupra vieții politice și sociale a orașului. Magistrul orașului convoacă sfatul și îl prezidează, ține evidența socotelilor urbei și îl reprezintă în exterior. Concomitent, el este și cel mai de seamă funcționar al celor Șapte Scaune (așa numita *provincia Cibiniensis*), având un loc dominant în adunarea acestui corp administrativ, superior administrației și legilor fiecărui scaun în parte. În această calitate, de "magistru provincial", el are în administrație, începând cu 1486, veniturile și cheltuielile provinciei, fiind și custodele sigiliului acesteia. După constituirea "Universității săsești", magistrul local preia și administrarea finanțelor.¹⁷⁹

e) Între funcționarii aleși în orașele transilvane, se află și *vilicul* sau hanul (*villicus civitatis*, Hann) comunității urbane. Este o instituție care se regăsește și în satele săsești, unde acesta îndeplinește atribuții juridice și economice. În orașe, îi revin, cu precădere, sarcini economice și administrative. Prima mențiune a hanului, în mediul urban, este în 1345, pentru Sebeș, iar în anul următor, pentru Sibiu. Acestuia îi revine

---

¹⁷⁶ *Ibidem, op. cit.*, p. 188.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 192.

¹⁷⁸ ****Istoria României. Transilvania*, I, p. 432.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 435.

jurisdicția asupra piețelor, supravegherea măsurilor și greutateților, și, în special, controlul cântarelor.¹⁸⁰

La Brașov, hanul/ vilicul gestionează veniturile și cheltuielile orașului și ale districtului, preluând din competențele deținute, la Sibiu, de magistrul orașului. Sunt aleși anual, la Sibiu însă, la un interval de doi ani.

f) *Judele regal (iudex regius)*, în calitate de exponent al puterii centrale, joacă un rol important în conducerea orașului.¹⁸¹ De obicei, el este un reprezentant de seamă al localității, ale cărui interese le susține la curtea regală, însă, deoarece, este receptat ca un funcționar al stăpânului orașului, localnicii încearcă să-i îngrădească competențele juridice.

În anii 1464, 1469 și 1477, regele Matia Corvinul acorda orașelor săsești permisiunea de a alege judele regal, rezervându-și doar dreptul de confirmare. Acest privilegiu exprimă recunoașterea definitivă a autonomiei comunale.¹⁸²

Societatea urbană

Comunitatea orșului apare desemnată, frecvent, în diploma transilvană, sub forma *cives et hospites*, sintagma care reflectă o scindare socială a populației, instituită, deja, în timpul devenirii urbane. Cu termenul de *cives* (Burger) sunt numiți cei ce dețin proprietăți imobiliare (pământ, locuri de case, case), și care au, în virtutea acestora, drepturi electiv complete, și, în consecință, asigură conducerea orașului.¹⁸³

Hospites sunt simpli locuitori ai urbei, care, în principiu, dispun de aceleași drepturi ca cetățenii deplin (cives), în spiritul privilegiului acordat de Andrei al II-lea, în 1224, dar se diferențiază de aceștia printr-o stare materială mai precară (nu au posesiuni, lucrează drept salariați). Meșteșugari și negustori, mai ales, acești *hospites* sunt oameni liberi, care au anumite obligații față de proprietarii locului de casa pe care s-au stabilit și se deosebesc de *cives*, prin faptul că nu pot năzui la participarea în conducerea orașului.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 437.

¹⁸¹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 311.

¹⁸² Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene(1440-1653)*, Timișoara, 1981, p. 218.

¹⁸³ Șerban Papacostea, *Evul mediu românesc.Studii.*,Editura Corint, București, 2001,p. 327.

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 299.

Alături de aceste două categorii sociale urbane mai există încă una, mai rar evidențiată documentar, denumită, de obicei, *populus*, care îi încorporează pe săracii orașelor.

Ne vom opri, în cele ce urmează, la populația orașului Brașov, despre care, datorită cercetării efectuate de Maja Philippi, avem o imagine de ansamblu/globală asupra structurilor sociale atestate documentar pentru veacurile XIV-XV.¹⁸⁵

Documentele și Registrele de socoteli ale localității releva, pentru această perioadă, existența a trei categorii distincte: *eives*, *ineolae* și *populus* (Burger, Einwohner, Volk).

a) Termenul de *cives*, este folosit în aceste secole, întotdeauna cu același sens, respectiv cel de locuitor / cetățean cu drepturi depline, *universitas civium*, reprezentând pătura conducătoare (patriciatul), care are capacitatea de a pătrunde în sfatul orașului (Ratsfahigkeit). Baza socială a acestei categorii este asigurată, în veacul XIV, de mica nobilime (cea de funcții a comitatului Brașov și gravii din Țara Bârsei), pentru ca, în secolele următoare, acestea să i se asocieze reprezentanții marelui comerț și meșteșugurilor. Exponenții categoriei de *cives*, din rândul căreia se recrutează patriciatul orașului (cu drept de conducere), dețin funcțiile supreme locale, respectiv, oficiile de 1) jude (*iudex*) și 2) han (*villieus*), precum și calitatea de membri ai sfatului orașenesc (*iurati cives*, *eonsules*).¹⁸⁶

Judele, a cărui autoritate este îngădită, până în prima jumătate a veacului al XV-lea, de comitele regal al Brașovului, are dreptul de jurisdicție supremă în urbe și de conducere a administrației. Principala atribuție a hanului consta în dirijarea economiei orașului, lui fiindu-i subordonată și jurisdicția piețelor. Sfatul orașului este alcătuit din 16 membri, respectiv, câte patru reprezentanți pentru fiecare din cele patru Quartale (Portica, Corpus Christi, Petri și Elisabetha). Sub influența Umanismului, la cumpăna veacurilor XV-XVI, membrii sfatului apar în documente cu denumirea de *senatores*.¹⁸⁷

Reprezentanții patriciatului local achita o taxă anuală, pe casă, mai mare de 2 florini. Conform celui mai vechi Registru de impozite pe locuințe al orașului (1489), ce s-a păstrat, doar un procent de 8,10 % din populația totală (circa 4.600 de persoane), plătește această sumă, ceea ce

---

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 303.

¹⁸⁶ Lidia Gross, *op. cit.*, p. 288.

¹⁸⁷ *Ibidem*, p. 289.

demonstrează că baza socială a acestei pături conducătoare este destul de îngustă.¹⁸⁸

În această categorie diriguitoare în localitate, trebuie inclusă și pătura clericală superioară, respectiv parohii/ plebanii bisericii parohiale Sf. Maria, proveniți, în mare parte, din rândul marilor familii brașovene. Aceștia sunt membrii capitlului Țării Bârsei, care, de pe vremea Ordinului Teuton, si-a câștigat un statut privilegiat, în 1288 împreună cu capitlul de Sibiu, fiind direct subordonat arhiepiscopului de Strigoniu.¹⁸⁹

b) *Incolae sau inhabitatores*, apar în documentele secolului XIV, fiind tot mai des pomeniți, începând cu domnia lui Sigismund de Luxemburg. Ei constituie pătura de mijloc a orașului, fiind posesori de case (locuințe) și plătitori de taxe, impozitul lor anual situându-se între 1 și 2 florini. Potrivit aceluiași Registru menționat (1489), ei însumează 53,17 % din totalul populației urbane.¹⁹⁰

În această categorie intră micii negustori, care se ocupă cu comerțul mărunț (*mereatores*) și meșteșugarii (*meehanici*), în listele de impozite pe anii 1475-1500 fiind incluse 51 de meșteșuguri. Trebuie semnalat faptul că, în Brașov, primele mărturii despre existența breslelor datează de la începutul veacului XV, emanciparea din punct de vedere economic și social a meșteșugurilor având loc abia la mijlocul acestui secol.¹⁹¹

Cele mai importante bresle din Brașov sunt cea a blănarilor, (primele statute, 1424) ai cărei meșteri sunt și mari negustori, și cea a aurarilor, ai cărei membri sunt cei mai bogați oameni din oraș. Se ajunge, treptat, ca în cadrul aceluiași meșteșug să apară diferențieri din punct de vedere al averii, așa cum reflectă Registrele de impozite: astfel, sunt unii meșteșugari care achită un impozit foarte mare, de 4 florini, suma care indică o stare considerabilă, ce le permite achiziționarea de case în Inneren Stadt (centrul orașului) și, în consecință, ascensiunea în rândurile patriciatului; iar alții care plătesc 1 aspru, o contribuție minoră, aceștia din urmă fiind locuitori ai periferiilor urbei. Încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, meșteșugarii celor două bresle amintite acced în pătura conducătoare, fiind membri în sfatul orașului.¹⁹²

---

¹⁸⁸ *Ibidem*, p. 297.

¹⁸⁹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 344.

¹⁹⁰ *Ibidem*, p. 348.

¹⁹¹ *Ibidem*, p. 349.

¹⁹² Ioan Aurel Pop, *Instituții medievale românești*, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1991, p. 218.

Termenul de *incola* nu este sinonim cu cel de *inquilinus* (Sedler), care apare în documentele Braşovului la începutul veacului XVI, desemnând populația săracă ce nu poseda case (locuințe).

c) **Pauperii oraşului** însumează aproximativ 40-60 % din totalul locuitorilor (la sfârşitul secolului XV), fiind inserați în izvoarele scrise sub forma *income plebesani* și, mai frecvent, *populus*.¹⁹³

Această categorie socială urbană este alcătuită din 1) cei ce se întrețin prin munca proprie, dar a căror venituri de-abia le asigură existența (persoane care au o meserie și plătesc un impozit care variază între 10 aspri și 1 florin, și, de asemenea, cei care se auto-întrețin: servitori, slujitori, calfe ale meşteşugarilor și ajutoare ale negustorilor, care nu achită nici un impozit); 2) cei ce nu se pot auto-susține (bolnavi, ologi, orbi, "locuitori" ai spitalelor), aflați în grija oraşului; 3) cei ce sunt în trecere prin localitate (nu locuiesc deloc aici).¹⁹⁴

Gruparea urbană, ce a lăsat cele mai numeroase mărturii documentare este, fără îndoială, patriciatul, care apare definit în istoriografia problemei, drept pătura conducătoare a orşului medieval.¹⁹⁵

În evoluția patriciatului săsesc din Transilvania medievală, istoricul Konrad G. Gundisch distinge două faze: 1) patriciatul grebial (das Grafenpatriziat), și, 2) patriciatul întreprinzător (das Untemehmerpatriziat).

1) Patriciatul grebial se impune drept clasa diriguitoare a oraşelor săseşti în primele secole ale dezvoltării acestora (XIII-XIV).¹⁹⁶

Greavii sunt atestați documentar, pentru prima dată, în veacul XIII, originea lor putând fi depistată în rândul "locatorilor". În calitate de reprezentanți ai coloniștilor și mijlocitori între aceștia și puterea centrală, "locatorii" joacă un rol important în procesul colonizării din estul Europei (supraveghează împărțirea pământurilor și ridicarea așezărilor). Ei provin din așa numita categorie a "ministerialilor" (*ministeriales*, care sunt funcționari / slujitori regali sau imperiali), specifică Europei centrale (Germania, Boemia, Ungaria), din secolele IX-XI, unde se afirmă puternic în dezvoltarea societății.¹⁹⁷

---

¹⁹³ *Ibidem*, p. 223.

¹⁹⁴ Engel Pal, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2006, p. 303-306.

¹⁹⁵ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 355.

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 362.

¹⁹⁷ Engel Pal, *op. cit.*, p. 344.

În documentele emise în Transilvania sunt denumiți cu termenul de comite/ greav (*comes vulgo greb*) și apar, adesea, ca juzi în comunitățile rurale și, mai târziu, ca juzi și jurați în orașe.

a) În mediul sătesc reușesc să-și asigure ereditatea funcției, și, profitând de *jus grebiatus* (acordarea unui teren mai mare și mai bun din hotarul satului, scutirea de obligații în muncă și bani, dreptul de a ține moara), se îmbogățesc, cumpără pământuri din afara celui regesc (*fundus regius*), devenind proprietari funciari cu veleități nobiliare.¹⁹⁸

Împreună cu elemente ale nobilimii de funcții, de origine maghiară (în Țara Bârsei, de exemplu) și ale iobăgimii din cetap/ *iobagiones castri* (în Cluj, de pilda), greavii formează deja în veacul al XIII-lea o pătură, care, din punct de vedere al statutului juridic, este asemănătoare celei nobiliare. Ascensiunea reală a unor familii grebiale în rândul nobilimii are loc însă în secolul următor. Evoluția acestor greavi; *more nobilium se gerentes*, este marcată de cea a nobililor, cu a căror interese similare se identifică.¹⁹⁹ Astfel, în 1467, când are loc răzvrătirea transilvănenilor împotriva regelui Mathia Corvinul, determinată de politica centralizatoare promovată de acesta, greavii susțin tabăra antimonarhică a nobilimii. Implicarea în acest episod reprezintă ultima afirmare pe plan politic a greavilor, care, în anii următori, decad și dispar până la sfârșitul secolului, asimilați fiind de nobilimea maghiară sau reduși la simpla funcție de juzi sătești.²⁰⁰

b) În așezările urbane, situația socială a greavilor este identică celei a "ministerialilor" din orașele Imperiului German, unde aceștia contribuie, alături de negustori și meșteșugari, la fundamentarea administrației autonome orășenești și la constituirea unei paturi conducătoare, fiind desemnați drept *cives*. Chiar și în Transilvania, cea dintâi clasă diriguitoare a orașelor (patriciatul primar) are o componentă "nobiliară".²⁰¹

Pentru Bistrița apare foarte limpede, în lumina documentelor, ca unele familii de greavi, dispunând de o avere considerabilă, au în veacurile XIII-XIV, o oarecare influență în localitate. Este, în schimb, greu de precizat, dacă, și cât timp au activat acestea în conducerea orașului, și, dacă au exercitat o dominație dinastică patriciană reală, cum

---

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 326.

¹⁹⁹ Lidia Gross, *op. cit.*, p. 211.

²⁰⁰ *Ibidem*, p. 214.

²⁰¹ *Ibidem*, p. 228.

s-a întâmpat, de exemplu, la Cluj.²⁰²

Clujul este un oraș în care familiile de greavi formează pătura conducătoare timp de mai bine de un secol (1316-1403), Stark și Szekely, fiind cele mai reprezentative.

În cazul Brașovului, patriciatul din primele veacuri ale dezvoltării urbane îl formează mica nobilime de funcții (de origine maghiară) și greavii din Țara Bârsei, care, începând din veacul XV, se implică tot mai mult în dezvoltarea comercială locală²⁰³.

Exponenții patriciatului din Sibiu (de aceeași origine grebială), numiți, în documentele secolului XIII, *potentes, potiores*, sunt foarte activi în apărarea Prepoziturii de Sibiu, ca instituție eclesiastică proprie și autonomă, împotriva pretențiilor de subordonare a acesteia, emise de episcopul Transilvaniei.²⁰⁴

De-a lungul veacurilor XIV-XV, numeroase familii din patridatul grebial se contopesc (prin căsătorie) cu altele nobiliare maghiare, dispar (din lipsa urmașilor) ori sunt absorbite de noua pătura conducătoare, care, în acest interval de timp, își consolidează poziția în structurile de putere urbane.

2) Politica favorabilă dezvoltării orașelor, susținută de regii Ungariei (Carol Robert I, Ludovic I, din dinastia angevină, și Sigismund de Luxemburg) furnizează condiții propice afirmării meșteșugarilor, organizați în bresle, și negustorilor, ca inițiatori dinamici, în economia locală²⁰⁵.

Un rol aparte în dinamizarea economică a orașelor îl au întreprinzătorii externi, italieni și germani.

În a doua jumătate a secolului al XIV - lea, influența bancherilor și negustorilor florentini este în plină ascensiune, familia Bardi fiind cea mai activă în regatul maghiar. În Transilvania sunt atestate documentar cele ale lui Mathaus Baldi și Italicus de Florenția, la Sibiu, și Angelus Italicus de Florenția, la Cluj. Florentinii sunt întreprinzători energici în domeniul camarilor monetare, exploatărilor miniere și comerțului²⁰⁶.

Începând cu secolul XV, noua orientare a circulației mărfurilor spre nordul Imperiului German, determina stabilirea de legături economice cu

---

²⁰² ****Istoria Românilor*, V, p. 446.

²⁰³ *Ibidem*, p. 452.

²⁰⁴ *Ibidem*, p. 457.

²⁰⁵ Engel Pal, *op. cit.*, p. 377.

²⁰⁶ Lidia Gross, *op. cit.*, p. 243.

negustorii și bancherii locali. La fel de interesați în minerit, baterea monedelor și comerț aceștia, prin legături matrimoniale, se contopesc cu patriciatul săsesc, cele mai reprezentative familii fiind Trautenberg (Sebes și Sibiu), Lemmel și Stomer (Sibiu)²⁰⁷.

Aceste elemente externe/străine se caracterizează printr-o mare mobilitate, prezenta lor în orașe fiind dependentă de autoritatea regală și conjunctura economică, de aceea nu reușesc să formeze dinastii conducătoare. Chiar dacă, ajung uneori în forurile diriguitoare ale orașului, datul constant în administrația urbană îl constituie cel autohton.²⁰⁸

La Brașov, un rol important îl au marii negustori, prezenți în sfatul orașului și în calitate de juri, ca, de exemplu, Johannes Seidenschwanz (între 1391-1412) 47, pe când, la Bistrița, autoritatea revine vechilor familii active în comerț și exploatarea miniere: Kretschmer, Eiben și Forster.

Și la Cluj, către sfârșitul veacului XIV și începutul celui următor, reprezentanții meșteșugarilor și negustorilor se impun în conducerea orașului, în defavoarea familiilor de greavi, conferind o nouă componentă patriciatului, din rândul căruia se afirmă, în această perioadă, îndeosebi două familii: Bulkescher și Mun.

Istoria orașului Sighisoara, în secolul al XV-lea, este marcată de existența familiei Polner, care, timp de trei generații, formează o adevărată "dinastie patriciană". Fie că îmbrățișează o carieră politică sau una eclesiastică, membrii acesteia își fac simțită prezența în localitate, ca juri și participanți la sfatul orașenesc sau prin autoritatea pe care le-o atribuie funcția clericală²⁰⁹.

Registrele de impozite ale orșlor releva diferențierea economică a societății urbane, respectiv, detașarea unei anume păтури sociale, cu un venit foarte mare, care este supusă, în mod corespunzător, unui impozit ridicat, și, care reprezintă 2,2 % din totalul populației, la Cluj, 8,1 % la Brașov, 3 % la Bistrița și 4,8 % la Sibiu²¹⁰.

Cea mai importantă realizare politică a acestei clase diriguitoare, numită patriciat întreprinzător, este încorporarea orașelor în sistemul de stări al Transilvaniei, prin constituirea "Universității săsești", care reușește

---

²⁰⁷ *Ibidem*, p. 247.

²⁰⁸ *Ibidem*, p. 249.

²⁰⁹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 388.

²¹⁰ *Ibidem*, p. 387.

să supraviețuiască prăbușirii regatului maghiar (1526).

Prestigiul social al acestor orășeni bogați, având capacitatea de a accede la conducerea urbei, se reflectă în documente prin calificativele care li se atribuie: *circumspectus, egregius, dominus* sau "Herr".

Ei au un stil de viață caracteristic, ilustrat de locuințele frumoase, ornate cu blazoane, ridicate, de obicei, în piața centrală a orașului, care mai pot fi admirate și astăzi; de pietrele funerare amplasate în bisericile parohiale, care mai poartă amintirea lor, sau de vestimentația elegantă și podoabele de calitate, menționate în unele testamente ori păstrate în custodia muzeelor²¹¹.

Bibliografie:

1. Drimba, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, vol. II, București, 1987.
2. Feneșan, Costin, *Documente medievale bănățene(1440-1653)*, Timișoara, 1981.
3. Gross, Lidia, *Confreriile medievale în Transilvania (sec. XIV – XVI)*, Editura Grinta și Presa Universitară Clujeană, Cluj – Napoca, 2004.
4. ****Istoria României. Transilvania*, vol. I, Cluj – Napoca, 1997.
5. ****Istoria Românilor*, vol. V, Editura Enciclopedică, Cluj – Napoca, 2003.
6. Pal, Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale*, Editura Mega, Cluj – Napoca, 2006.
7. Panaïtescu, Petre P., *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, ediția a II-a, Editura Enciclopedică, București, 1994.
8. Papacostea, Șerban, *Evul mediu românesc. Studii*, Editura Corint, București, 2001.
9. Pascu, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. III, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1986.
10. Pirenne, Henri, *Orașele Evului Mediu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000.
11. Pop, Ioan Aurel, *Instituții medievale românești*, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1991.
12. Pop, Ioan Aurel, *Istoria Transilvaniei medievale până la Mihai Viteazul*, Presa Universitară Clujeană, Cluj- Napoca, 1996.

---

²¹¹ *Ibidem*, p. 376.

COMUNITĂȚI MINORITARE CA PROMOTOARE ALE CULTURII EUROPENE: DESTINE EVREIEȘTI ÎN BÉKÉSCSABA

Prof. univ.dr. Micheller MAGDOLNA

Prof. univ.dr. Ilona MÁTHÉ

Colegiul "Tessedik Sámuel" din Békéscsaba

Telefon: 0036/ 304290877

E-mail: mathecs@hotmail.com

ABSTRACT. *The current study aims at presenting the life and destiny of two famous Jewish families in Békéscsaba (Tevan and Iczkovits) along with other well-known personalities, like Iván Engel pianist, Tibor Jankay and Csaba Vilmos Perlrott artists, dr. Miksa Reisz MD, dr. Fülöp Révész MD, Adolf and Ignác Rosenthal mill owners, as well as dr. Dezső Tardos and dr. Bernát Weisz attorneys at law. The authors want to document the hypothesis that without their activity within this community, life in this town and region would have been poorer and the development of a modern society and middle class would not have reached these levels. Their life and activity was hindered and even destroyed by the Holocaust. We still feel their absence in the community.*

Keywords: *middle-class development, holocaust, Jewish intellectuality.*

Resüme

A békéscsabai zsidó életutak című tanulmány két neves család (Tevan és az Iczkovits) és számos hírnevet szerzett személyiség, mint Engel Iván zongoraművész, Jankay Tibor festőművész, Perlrott-Csaba Vilmos festő, dr. Reisz Miksa orvos, dr. Révész Fülöp főorvos, Rosenthal

Adolf és Ignác malomtulajdonosok és dr. Tardos Dezső és dr. Weisz Bernát ügyvédek, - életútjának vázlatos bemutatására vállalkozott. Azt kívánják a szerzők dokumentálni, hogy a polgári fejlődés békéscsabai vonulata nélkülük sokkal szegényebb lett volna. Tevékenységüket, életüket a holocaust törte meg vagy tette a semmivel egyenlővé. Ma is érződik hiányuk.

Napjaink érték-válságos világában akaratlanul is fogódzókat, mintákat, példákat keresünk. Megítélésünk szerint érték-ként jelenhet meg azon békéscsabai zsidó családok mintája is, ahol a nagypapa még kékfestő és házaló kereskedő, a fiú villanytelepet tervez és nyomdát alapít, az unoka pedig már Bécsben tanulja a nyomdász szakmát. A nyomda országos hírnevet szerez városának és alapítójának is. A hírneves nyomdász a deportálást Bécsben élte végig, ahol az ő szavaival élve „nyomorúságos páriaként” legszűkebb rendű napszámos munkát végzett. Nagyobbik fiát a nyilasok ölték meg Budapesten, 1944-ben. Testvérei, sógorai, távoli rokonsága csaknem kivétel nélkül a holocaust áldozatává lettek. Ez egy magyar zsidó család rövid története. Talán végre, hat évtized múltán, okolunk belőle.

A továbbiakban néhány család²¹², neves pénzember, híres értelmiségi élet példáján azt kívánjuk érzékeltetni, hogy a fajelmélet örülete nyomán elpusztított életek nemcsak a felhalmozott tőkéjét, vagyonát, hanem a tudatosan felépített szakmai karriereket, s ezáltal Békéscsaba városának a 19-20. században oly szépen *megindult polgári fejlődését*²¹³ is hosszú-hosszú időre megszakították. Nem rajtuk múlt.

1. A Tevan család

A Tevan család története maga az európaiság története. A zsidó kereskedőcsalád a mai Szlovákia területéről települt Csabára. A vonatkozó adatok alapján III. Károly 1718-ban telepítette át a szlovákokat Békéscsabára, a telepítendőek között volt a Tevan és a Reis (később Révész) család is.

---

²¹² Korniss Géza: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Körösvidék nyomdája, 1930. Békéscsaba 423-448. oldal

²¹³ Micheller Magdolna-Máthé Ilona: Zsidó családok szerepe a polgári fejlődésben a Dél-Alföldön 1867-1944 között. Studia Iudaica Aradiensis 2006./II. 40-43. oldal

A Tevan-család Árva-megyéből Dolny-Kubinból érkezett, kékfestők voltak. Tevan József házaló kereskedő volt, aki feleségül vette Einer Rozáliát. Tíz gyermekük közül a legidősebb volt *Tevan Adolf* (1854-1921), aki 1884-ben kötött házasságot a békéscsabai neológ izraelita templomban Fischer Teréziával (1868-1944). A feleség tíz gyermeket szült; 1944-ben elvitték Auschwitzba több gyermekével együtt.

Tevan Adolf tulajdonosa volt a *Tevan-Reisz közös cégnek*, amely a Petrozsényi bányaigazgatóság széntermékeinek csabai főügynöksége volt, majd az irodagép- és villamos berendezések bizományos árusítója, dolgozott, mint könyvelő a Biener-féle könyvkereskedésben is. Tevan Adolf dolgozta ki Csaba elektromos közvilágításának tervét. Részletes kivitelezésének és megvalósításának szerződésben garantált javaslatát 1893-ban terjesztette a képviselő-testület elé. A közgyűlés évekig tárgyalta az ügyet, de nem Tevan kapta a megbízást. A villanytelep építése az általa javasolt helyen valósult meg 10 év múlva, így 1904-ben lett villanyvilágítás Békéscsabán.

Tevan Adolf rendkívüli munkakedvvel és kimeríthetetlen energiával fogott elképzelései megvalósításához. A könyv iránti szeretete és rajongása vette rá maradandó értékű vállalkozása indítására. 1903 áprilisában átvette Lepage Lajostól a főutcán, az akkori Járásbíróság épületében lévő könyv- és papírkereskedéssel összekapcsolt nyomdáját, ahol megnyitotta szatócs üzletét, és megalapította a *Tevan-nyomdát*. Gyertyák, lámpaüvegek, petróleum és kocsikenőcs, ostornyelvek és más hasonló portékák között a bolt hátsó részében egy lábban taposó kéziszajtó dolgozott. Kezelője, egy alkalmazott nyomdász, meghívókat és többféle apró nyomtatványt készített.

Tevan Adolf a 14 éves fiát, Tevan Andort, 1907-ben a bécsi nyomdászati szakiskolába küldte. Visszatérése után *Tevan Andor* átvette a cég vezetését, és negyedszázad alatt országos hírnevet szerzett a Tevan-nyomdának. 1909 őszén önálló, független hetilapot indított *Békéscsaba és Vidéke* címen. Az újság neve később Csabai Napló lett. Tevanék könyvsorozatot adtak ki, kultúrát adtak az emberek kezébe, és olyan személyiségeket nyertek meg, mint Krúdy Gyula, Kosztolányi Dezső vagy Karinthy Frigyes. 1944-ben, a zsidó törvények idején, az üzemet a kereskedelem és az ipari tevékenység mentette meg. 1949-ben államosították Tevan cégét. A Békési Nyomda néven tovább működő, csomagolóanyagokat nyomtató üzemet 1964-ben egyesítették a gyomai Kner nyomdával.

Tevan Gizella (1886-1963) dr. Südy Ernő gyógyszerész felesége lett. Mind a ketten részt vettek a város kulturális és politikai életében. Mindkét gyermekük (Erzsébet, Ernő) kiváló gyógyszerész lett és megbecsült közéleti személyiség. Ismert kultúraszervező volt Tevan Flóra (1888-1944), dr. Révész Sándor fogorvos felesége. Auschwitzban ölték meg őket. Tevan Ferenc (1891-1944) építészmérnök lett. 1944-ben ismeretlen helyen halt meg. Tevan Rezső (1893-1944) is építészmérnök volt. Két gyereke (Zsófia, György) Domokos Máriával (1892-1981) kötött házasságából született, akik szintén mérnökök lettek. Tevan Rezső Bergen-Belsenben halt meg. Tevan Ilona (1896-1944) Iparművészeti Főiskolát végzett. Kolozsváry Sándor (1898-1944) festőművész volt a férje, aki a nyilasok áldozata lett. Gyermekük (György, Pál) grafikusművészek lettek. Tevan Erzsébet (1899-1945) dr. Böhm József ügyvédhez ment férjhez, aki munkaszolgálatosként pusztult el. Tevan Margit (1901-1978) önálló iparművésszé vált. Férjét, Engel Miklós vegyészmérnököt, a haláltáborban ölték meg. Engel-Tevan István, a fia, grafikusművész lett. Tevan László (1903-1943) filozófus volt és a háború alatt tűnt el, mint munkaszolgálatos. László fia mérnök, János technikusnak tanult.

Tevan Andor (1889-1955) kiskereskedő, a békéscsabai Tevan-nyomda megalapítója, aki, ezáltal a 20. század magyar művelődéstörténet egyik szép fejezetének elindítója volt. Feleségétől, Fischer Clarissa-tól, három gyermekük született.

Tevan Pál (1916-1944) Bécsben szakiskolát végzett, az apja a '30-as években bízta rá az üzem irányítását. 1944-ben a nyilasok ölték meg Budapesten. Tevan Zsuzsa (1919-1989) még jelen volt Békéscsabán azon az ünnepségen, melyet édesapja 100. születésnapján szerveztek.

Tevan Gábor (1923-) az USA-ban él; saját nyomdája van.

2. Az Iczkovits család

Békéscsaba és a környék leggazdagabb és legnagyobb családja az Iczkovits család volt. A dél-magyarországi megyék településein több gépkereskedésük, fatelepük és benzinkútjuk volt.

Iczkovits Lipót 1860 körül született az Ungvár közelében található Komarócson. Családjával Makóra települtek, majd 1884-ben Tótkomlóásra költöztek. *Iczkovits Lipót* vegyeskereskedést nyitott a Fő utca főtér felőli

telken, majd a századfordulón megkezdte a Singer varrógépek árusítását. Az 1910-es években létrehozta az ország első vidéki gépkereskedését. Fiókokat nyitott Békéscsabán, Orosházán és Szegeden. Fatelepet működtetett Orosházán és Pitvaroson. Feleségül vette Weber Ferenc komlói kereskedő lányát, Weber Zsuzsannát. Békéscsabán, az Andrássy úton vett modern lakást. Gyermekük: Ferenc (1882), Julcsa (1884), Fanny (1886), Teréz (1888), Jenő (1890) és Sándor (1893).

1942-ben, amikor megkezdődtek a zsidóellenes intézkedések, özv. Iczkovits Sándorné, Ferenc, Jenő és Sándor a családjakkal beköltöztek Békéscsabára. Tótkomlóson, Szegeden, Pitvaroson és Orosházán eladták kereskedéseiket és a házaikat. Az 1942-ben meghalt Iczkovits Jenő Békéscsabán, az orthodox temetőben nyugszik. A deportálás alatt néhányan bujkáltak, a többieket Makóról, Tótkomlósról, Budapestről, Békéscsabáról és Szegedről hurcolták el. A család nagyobb része Strasshofba került, ahol túléltek a holocaustot. A háború után a túlélők többsége Izraelbe vándorolt ki, néhányan pedig Angliában és Svájcban telepedtek le²¹⁴.

3. Más csabai zsidó híres személyiségek

Csillag Ignác Cegléden született 1864-ben. 1887-ben költözött Békéscsabára, ahol bor, sör és szesz nagykereskedő lett. E mellett élénk közéleti tevékenységet fejtett ki, tagja volt a következő szervezeteknek: Békés vármegye törvényhatósági bizottsága, Békéscsaba város képviselőtestülete, Békés megyei Általános Takarékpénztár Részvénytársaság, Békéscsabai Sertéshizláló Részvénytársaság felügyelő-bizottsága, Kereskedelmi Csarnok társelnöke, Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara, Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés Budapesti Központi Választmánya, Békéscsabai Fürdő R.T, a békéscsabai izraelita hitközség kultusz elnöke, az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület békéscsabai fiókja igazgatótanácsának tagja, a szegedi zsidó hitközség községkerületi képviselő tagja, a Békéscsabai Chevra Kadishának választmányi tagja. Őfelsége kitüntette közéleti tevékenységéért a Ferenc József rend lovagkeresztjével.

---

²¹⁴ Ifj. Balogh István: A Tótkomlói Zsidók Története, Yes-Pess 2001 Bt. Tótkomlós

Ellmann Adolf 1874-ben született Madarászon. Nagyszalontán végezte a középiskolai tanulmányait. 1888-ban lett férfi szabó. Békéscsabán 1903-ban nyitott üzletet. A városban az Ipartestület elöljárósági tagja, a férfi szabó iparosok szakosztályának és a tanonc vizsgáztató bizottság elnöke. Ezeken kívül tagja volt Békéscsaba város képviselőtestületének, a Magyar Általános Takarékpénztár R.T. békéscsabai fiókja igazgató tanácsának, az izraelita hitközség választmányi testületének s végül a Szent Egylet gondnoka is ő volt.

Engel Iván (Békéscsaba, 1899 – Svájc: Basel, 1985) zongoraművész. A budapesti Zeneakadémián Thomán István (zongora), Kodály Zoltán és Weiner Leó (zeneszerzés) tanítványa volt. Már a Thomán-mesteriskolai növendék-hangversenyen feltűnést keltett Beethoven-, Brahms-, Liszt- és Dohnányi-művek előadásával. Bartók és Kodály baráti köréhez tartozott. Két évig a kairói zeneakadémia tanára, utána évekig Berlinben élt és Európa-szerte sokat hangversenyezett. 1945-56 között a budapesti Zeneművészeti Főiskolán tanított, majd Svájcban folytatta előadóművészi és zenepedagógiai tevékenységét. Ott élt haláláig.

Dr. Hollander Lipót ügyvéd, Arad megyében született 1872-ben. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, 1910-ben költözött Békéscsabára. Tagja volt Békéscsaba város képviselőtestületének, a színügyi bizottságnak és Békés vármegye törvényhatósági bizottságának, igazgatósági tagja a városi villamos műveknek és a Fürdő Rt.-nek. A Békéscsabai Takarékpénztár Egyesület, az Auróra Kör, több közgazdasági vállalat és 1912-től a vármegye ügyésze volt. Részt vett az első világháborúban, szolgálataiért több érdemrenddel tüntették ki.

Jankay Tibor festőművész Békéscsabán született 1899-ben, hatgyerekes családban. Iskoláit szülővárosában kezdte; a négy elemi az Irányi utcában, a polgári a Petőfi utcai Polgári Fiúiskolában végezte. Hatéves korától kezdve rendszeresen rajzolgatott, festegetett, már gyerekkorában elhatározta, hogy művész lesz. Budapesten az Iparművészeti Főiskolán, majd a Képzőművészeti Főiskolán végezte művészeti tanulmányait. Tanulmányútjai során találkozott Szinyei Merse Pállal és P. Picassóval is. Békéscsabán 1926-ban nyílt meg az első önálló kiállítása a Munkácsy Mihály Múzeumban. 1934-ben műtermet kapott a várostól, szintén a múzeumban.

Az 1939-1945 közötti évek rendkívül nehéz időszakát jelentették életének, a munkatáborok borzalmai, a nagyváradai gettó, a Németországba induló vagonok, ahonnan a cseh-német határnál sikerült megszöknie, így

életben maradt. A világháború alatt a művészet volt élete megmentője. Mindig kellett valamit rajzolni, festeni, például térképet, a parancsnokok arcképét. Ez a tudás segítette át a legkritikusabb pillanatokban. Felesége, Alexander Irén, is hazakerült 1945 januárjában a német koncentrációs táborból. Békéscsabán a Teleki utcában emeletes lakást utaltak ki számukra. 1948 novemberében, Jankay édesanyjának inspirálására – aki már kint volt Los Angelesben – kivándoroltak Amerikába.

Jankay Tibor 1949 márciusában már tanárként dolgozott Los Angelesben a Pepperdine Egyetemen, ahol később a képzőművészeti tanszék egyik vezetője volt, és 1977-ig tanított. Műveiből az Egyesült Államokban több önálló kiállítást rendeztek, így New Yorkban, Clevelandben, Santa Barbarában, San Franciscóban, Denverben, Los Angelesben. 1970-ben Magyarországon a Műcsarnokban csoportos tárlaton szerepeltek munkái, valamint a békéscsabai Munkácsy Múzeum rendezett kiállítást összegyűjtött alkotásaiból.

Kivándorlása után háromszor látogatott haza Békéscsabára: először 1969-ben, majd 1976-ban és 1979-ben. Látogatásai alkalmával s a leveleiben mindig azt nyilatkozta, hogy szülővárosára hagyja életművét. Ezt teljesítette végrendeletében, melyet 1990-ben fogalmazott meg, és letétbe helyezett. 1994-ben, 95 éves korában hunyt el Los Angelesben. Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata elfogadta a hagyatékot és a végrendeletben foglaltakat; miszerint a város a művészeti alkotások bemutatására egy állandó kiállítóhelyet biztosít, mely a Jankay Tibor Múzeum nevet viseli. A gazdag örökség 1997 júliusában érkezett haza. A Jankay Múzeum jelenleg Békéscsaba városának egyik művészeti kiállító- és találkozóhelye a Csaba Center III. emeletén. A névadó állandó kiállítása mellett a mai kortárs művészek alkotásait láthatjuk. A képzőművészethez jól kapcsolódik a zene, az irodalom s újabban az Arcok emberközeli sorozat is. Utóbbiban – a szervezők szándéka szerint – azokat a személyiségeket hallhatjuk, akik meghatározóak a város szakmai, kulturális életében. Mindez Jankay Tibor hagyatékának, szellemének közelében. Talán azt is érdemes felidézni, hogy a már idézett bevásárlóközpont földszintjén üzemelő elegáns és ugyanakkor népszerű kávézó is Jankay nevét viseli. A múlt így is tovább él(het).

Dr. Kerényi Soma Szarvason született 1854-ben. Budapesten végzett jogot és itt kapott ügyvédi oklevelet is. Békéscsabán 1881-ben nyitott ügyvédi irodát. 18 éven át volt az izraelita hitközség elnöke, ezen

kívül tagja volt a vármegyei törvényhatósági bizottságnak, alelnöke volt a békéscsabai Kaszinó Egyletnek, valamint a Békéscsabai Takarékpénztár jogtanácsosa volt.

Perlrott-Csaba Vilmos (Békéscsaba, 1880 – Budapest, 1955) festő. Tanulmányait az Iparrajz iskolában kezdte Budapesten, majd Koszta Józsefnél Nagybányán tanult. Párizsban egy ideig a Julian Akadémiára járt, ahol J. P. Laurens volt a mestere, majd 1906-ban H. Matisse tanítványa lett. A Salon d'Automne 1907-es tárlatán több képével szerepelt a Fauve-ok termében. Ettől kezdve rendszeresen részt vett kiállításokon. 1909-ben a párizsi Galerie Veilben Metzingerrel és A. Derainnel rendezett kollektív kiállítást. 1911-ben ösztöndíjjal Spanyolországban járt. 1914-ben jött vissza Budapestre. Számos kiállítása volt Európa különböző nagyvárosaiban (1920: Prága, 1921: Drezda, 1922, 1924, 1926: Hamburg, 1927: Zürich stb.); több díjat nyert. Budapesten 1919-ben, 1925-ben, valamint 1931-ben az Ernst Múzeumban Gráber Margittal és Szobotka Tiborral volt közös kiállítása.

Korai munkái, pl. *Cigányok a csűrben* (1904) a nagybányai iskola stílusában készültek, majd L. Greco, a Fauve-ok és főleg a kubizmus hatott rá. A két világháború között biblikus témájú kompozíciókat festett. Egyes rajzaiban analitikus, formabontó kísérletek mutatkoznak (Lócsei templom belseje). Tájképein P. Cézanne, csendéletein néha G. Braque hatása érződik. Később visszatért a posztimpresszionizmushoz. A harmincas években festett aktos kompozíciói P. Gauguin hatását mutatják. Litográfiái külön albumban jelentek meg. Önarckép c. munkáját az Akadémia Kislexikon (Bp. 1990) is lehozta.

Dr. Prónai Ernő 1886-ban Budapesten született, jogi tanulmányait Budapesten és Kolozsvárott végezte, Marosvásárhelyen nyert ügyvédi oklevelet. Részt vett a vidék egyik legnagyobb pénzintézetének, a Békés megyei Kereskedelmi Bank Részvénytársaság, alapításában, melynek jogtanácsosa volt. Tagja volt Békéscsaba város képviselőtestületének és iskolaszékének, valamint Békés vármegye törvényhatósági bizottságának. Ő volt a békéscsabai izraelita hitközség iskolaszékének az elnöke is.

Reisz Hermann 1868-ban született Békéscsabán. Ő volt a Generál Biztosító Társulat helyi vezetője, alapító tagja és később igazgatósági tagja is a Békés megyei Általános Takarékpénztár Rt.-nek, a Békéscsabai Fürdő Rt.-nek és a Békés megyei Sertéshízlaló Rt.-nek. Továbbá az Excelsior harisnyagyárnál és a békéscsabai városi villamos műveknél igazgatósági tag volt.

Dr. Reisz József 1883-ban született. Jogi tanulmányait Budapesten és Kolozsvárott végezte, Marosvásárhelyen szerzett ügyvédi diplomát. Az első világháborúban való részvételéért több kitüntetést kapott. A Békés megyei Kereskedelmi Bank Rt. ügyésze volt, ezen kívül tagja volt a Békés vármegye törvényhatósági bizottságának és Békés város képviselőtestületének.

Dr. Reisz Miksa 1853-ban született Békéscsabán. 1879-ben Bécsben avatták orvossá. 1888-tól 1928-ig állt a város szolgálatában: 29 évig kerületi, később ügyvezető közösségi, majd tíz éven át városi tiszti főorvos volt. Nevéhez fűződik a *békéscsabai kórház bővítése*, melynek egy ideig *igazgatója* is volt. Öfelsége a koronás arany érdemkereszttel tüntette ki a közpályán végzett tevékenységéért. A Békés megyei Közlöny 1907 júliusi számában megemlékeztek munkájáról²¹⁵. A kitüntetést Fábry Sándor főispán adta át. A főispán többek között elmondta, hogy Reisz Miksát már gyerekkora óta ismeri és nagyra becsüli benne az öntudatos munkaképességet és a lankadatlan szorgalmat. A Magyar Vörös Kereszt Egylet helyi fiókjának vezető főorvosa volt, ezen kívül alelnöke a békéscsabai Múzeum Egyesületnek, majd alapító elnöke a békéscsabai Auróra zenei, irodalmi és képzőművészeti körnek. 1928-ban hunyt el.

Dr. Révész Fülöp vármegyei, tiszti főorvos 1852-ben született Dobrórn. Orvosi gyakorlatát 1878-ban kezdte meg Békéscsabán. 1927-ben ünnepelte doktorrá avatásának ötven éves évfordulóját, mely alkalommal a Pázmány Péter egyetem arany diplomával tüntette ki, plakettet kapott a békéscsabai orvostársaktól, a budapesti magyar fogorvosok egyesülete tiszteletbeli tagjává választotta. Iskolaszéki elnöke volt a békéscsabai neológ izraelita hitközségnek²¹⁶.

Dr. Révész Sándor 1889-ben született Bácsfeketehegyén. Békéscsabán végezte középiskolai tanulmányait, és Budapesten, illetve Münchenben az egyetemet. 1912-ben avatták doktorrá, mint fogorvos praktizált. Részt vett az első világháborúban, érdemei elismeréseként több kitüntetést kapott. 1920-ban az Auróra Kör titkára lett. Sokat tett azért, hogy Békéscsabán magas színvonalú zenei és művészeti élet alakult ki.

---

²¹⁵ Lásd részletesebben: Mészárosné Serédi Anikó: Zsidók Békéscsabán. A békéscsabai zsidó hitközség története. Szt. Pál Akadémia, Bp. 2006. szakdolgozat

²¹⁶ Részletesebben lásd: Gergely Gábor Dávid szerkesztésében: Békésmegyei Fejek. Corvina Könyvnyomda, Békéscsaba, 1929.

Rosenthal Adolf Gyulán született 1863-ban. Békéscsabán végezte a gimnázium négy osztályát, Budapesten a Kereskedelmi Akadémiát, míg szaktudását Németország egyik molnár iskolájában szerezte meg. Ebben az időben az ország egyik legképzettebb malom szakembere volt. Édesapjától, Rosenthal Mártontól, vett át egy kis vámórló malmot, melyet az évek folyamán elsőrangú, modernül berendezett malommá fejlesztett, mely külföldön is hírnévre tett szert; a *Rosenthal-liszt* fogalommá vált. Rosenthal Adolf lett az 1914-ben részvénytársasággá alakult malom alelnöke. A közélet terén a következőkben vett részt: a vármegyei törvényhatósági bizottság és a város képviselőtestületének a tagja, a Magyar Nemzeti Bank békéscsabai fiókjának censora, a Központi Statisztikai Hivatal értékmegállapító bizottságának tagja, a Hazai Bank Rt., a Békés megyei Általános Takarékpénztár Rt. és a Borsod-Miskolci és Debreceni István gőzmalom Rt., valamint a Békéscsabai Villamos Művek Rt. igazgatósági tagja, a Csabai Gőztéglagyár Társaság, Suk, Wagner és Társai Rt. elnöke. Az első világháborúban hősi halált halt Andor fia emlékére hadiárva-házat alapított, támogatót minden jótékonyági akciót.

Testvére, *Rosenthal Ignác*, 1905-ben jelentős összeget ajánlott fel a csabai munkásházak létesítésére. Cégvezető társa volt a Rosenthal malomnak, melyet virágzóvá fejlesztett és előkelő összeköttetéseket biztosított számára külföldön is. Fáradhatatlan munkásságot fejtett ki, mint képviselőtestületi, megyebizottsági, közigazgatási bizottsági és sok más szakbizottság és választmány tagja, mint pénzügyi igazgató, kaszinó tag, iskolaszéki és színügyi bizottsági elnök és lelkes vezetője számos kulturális és nemzetgazdasági ügynek. Egyik alapítója volt a Műbútorgyár részvénytársaságnak, alapítója a hitelszövetkezetnek, mely később Békéscsaba-városi takarékpénztár részvénytársasággá alakult át.

Dr. Rosenthal József orvos 1891-ben született Békéscsabán. Több éven át volt városi képviselőtestületi tag és kórházi bizottsági tag. Ezen kívül részt vett az Auróra Kör zenei szakosztályában, ügyvezető elnöke volt a Békéscsabai Sakk-körnek és tagja a Magyarországi Sakkszövetség és Délkerületi Sakkszövetség tanácsának.

Roth József Gyomán született 1873-ban. Középiskoláit Hódmezővásárhelyen, a felsőkereskedelmi iskolát Budapesten végezte. 1912-ben a Békés-Csabai takarékpénztár egyesület vezérigazgatójává választotta. Működése alatt ez az egyesület országos hírnévre tett szert. Részt vett pénzügyi intézetek és ipari vállalatok alapításában. Vezető szerepet játszott a helyi társadalmi és kulturális egyesületekben.

Dr. Silberfeld Jakab főrabbi 1878-ban született Gyöngyösön, Budapesten végezte tanulmányait a Rabbiképző Intézetben. 1903-ban teológiai doktorrá avatták, majd a következő évben pappá. 1912 szeptemberétől hosszú évekig békéscsabai főrabbiaként szolgálta közösségét.

Steinberger Imre 1887-ben született Békéscsabán. 1911-ben alapította Stern Samuval a Stern és Steinberger céget. Az első világháborúban való részvételéért több kitüntetést kapott. 1920-ban megalapította a Kereskedelmi Bank és Váltóüzletet, melyből 1922-ben alakult meg a Békés megyei Kereskedelmi Bank Rt. Ezen kívül társelnöke a Békéscsabai Kereskedelmi Csarnoknak és a Vidéki Gabonakereskedők Országos Szövetségének. Tagja továbbá a békéscsabai Izraelita Hitközség iskolája felügyelő-bizottságnak és Békéscsaba megyei város képviselőtestületének, elnöke a Békéscsaba város Villamos Művének és a Békéscsabai Áruforgalmi Rt.-nek.

Dr. Tardos Dezső ügyvéd Nagyszalontán született 1875-ben. Budapesten, 1902-ben tett ügyvédi vizsgát, ugyanebben az évben telepedett le Békéscsabán. 1903-tól tagja volt Békéscsaba képviselőtestületének és Békés vármegye törvényhatóságának. Elnöke a Békéscsabai Izraelita Hitközségnek, a Békéscsabai Kereskedelmi Csarnoknak, igazgatósági tagja a Békés-Csabai Takarékpénztár Egyesületnek és titkára a Békéscsabai Izraelita Nőegyletnek.

Dr. Weisz Bernát 1850-ben született Békéscsabán. Miután befejezte iskolai tanulmányait, önálló birtokos lett. Részt vett a Sertéshizláló Rt. alapításában. Az Izraelita Hitközség gazdasági elnöke volt, ezen kívül tagja a vármegye törvényhatósági bizottságának és Békéscsaba város képviselőtestületének. A földművelésügyi miniszter díjjal tüntette ki a lótenyésztés terén elért sikereiért.

A fentiekben bemutatott személyiségeket jobb esetben díszes síremlékük őrzi a békéscsabai ortodox zsidó temetőben. Egy-egy emléktábla (pl. a Tevan nyomdáé) csak alig jelez valamit a gazdag életútból. Legtöbb esetben nem maradt a városban családtag, utód sem. Mindezek alapján úgy ítéljük meg, hogy a társadalmi, városi emlékezet kötelessége az emlékezés, az emlékeztetés.

Irodalom

1. Arendt, Hannah: *A totalizmus gyökerei*. Európa K., Budapest 1992.
2. Braham, Randolph, L: *A magyar Holokauszt*. Gondolat K., Budapest 1990.
3. Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon*. Oziris, Budapest 2001
4. Iaac Bazhevis Singer: *A rabbi előtt. Elbeszélések*. Novell K., Budapest 2006.
5. Karsai László: *Holokauszt*. Pannonica, Budapest 2001.
6. Micheller Magdolna – Máthé Ilona: *The role of Jewish Families in Enlarging Employment in the Southern Hungarian Plain between 1867-1944* - Studia Universitatis „Vasile Goldiș” Arad: Seria științe economice. – Arad: „Vasile Goldiș” University Press, 2006. – 40-43. p. (társszerzővel).
7. Micheller Magdolna: *Életmentés vagyonért, valutáért a vészorszakban. Recenzió Szita Szabolcs: Aki egy embert megment – a világot menti meg*. Mentőbizottság: Kasztner Rezső, SS embervásár 1944-1945. Corvina, Bp. 2005. c. könyvéről. Múltunk, 2006. 2. sz. 282-285. old.

FENOMENUL WORKAHOLISM-ULUI ÎN INSTITUȚIILE SOCIALE TIMIȘORENE

Dr. Loredana Marcela SIMEREA
Universitatea de Vest din Timișoara
Telefon: 0745/ 687429
E-mail: loredanasimerea@yahoo.com

ABSTRACT. *The present paper approaches in a synthetic manner the problems of workaholism and tries to present concisely the results of a study made in 2008 with the purpose to identify the presence of work addiction among the managers and social workers form the social institutions in Timișoara.*

The aspects we shall turn our attention to regard the following: the identification of any type of employees who are predisposed to being workaholic, the managers or the other employees; the identification of the people (men or women) who are predisposed to addiction to work; determination of the education level which characterizes the people who are addicted to work; identification of the people vulnerable to become workaholics, according to the income they acquire; determination of those vulnerable to become workaholics, according to their age.

Keywords: *workaholism, managers, social workers, work, social institutions, Timișoara.*

„Cel mai bun prieten al nostru este tot munca”.
(Collin d’Harleville)

De-a lungul timpului, ceea ce a dus la estomparea granițelor dintre muncă și timpul liber au fost nevoia de bunăstare a oamenilor, nevoia de productivitate crescută, prejudecăți conform cărora cu cât muncesc mai mult, cu atât productivitatea este mai mare, îmbunătățirea tehnologiilor comunicaționale ce au diversificat accesul transmițerii și recepționării mesajelor făcând posibilă reacționarea noastră la orice solicitare legată de serviciu oriunde ne-am afla și oricând.

În societatea actuală există o preocupare susținută pentru realizarea sarcinilor profesionale în detrimentul timpului liber, majoritatea persoanelor încercând a găsi justificări și pretexte pentru aceasta, renunțând astfel la a ieși cu prietenii, la timpul dedicat familiei sau la a face ceva care îi place foarte mult. Fiecare dintre noi dorim să ne dezvoltăm din punct de vedere profesional, să ne construim o carieră solidă, să avansăm, să ne remarcăm, să fim apreciați pentru eforturile pe care le depunem (în special cele suplimentare), să avem rezultate vizibile în urma muncii pe care o prestăm.

Se vorbește din ce în ce mai mult despre workaholism sau dependența de muncă. În general, la fel ca și celelalte adicții, este privită ca un lucru negativ, dar pe de altă parte este singura dependență acceptată de societate, religie sau educație. Navigând pe internet cu ajutorul motorului de căutare Google, vom obține tastând termenul „workaholism” aproximativ 144.000 de rezultate, pentru termenul „workaholic” vom obține cu aproximație 2.540.000 de rezultate, pentru „dependența de muncă” rezultatele sunt de aproximativ 41.300, pentru „dependent de muncă” 12.300 de rezultate. Toate aceste rezultate împreună cu alte publicații referitoare la dependența de muncă, alături de ediții speciale publicate de către *International Journal of Stress Management* (2001, Vol. 8 No. 2), de *Journal of Organizational Change Management* (2004, Vol. 17 No. 5) dovedesc creșterea interesului față de această problemă.

Ceea ce mi-a atras atenția asupra acestui subiect de cercetare - workaholism-ul - au fost câteva articole pe care le-am citit în presă despre tineri care au murit în companiile unde erau angajați. În afară de Raluca Stroescu, a cărei moarte a făcut, anul trecut, înconjurul României, a mai existat, chiar înainte de Paște, cazul unui editor de montaj ce avea doar 29 de ani și lucra la o televiziune din București, mort de epuizare profesională. Pe lângă aceste două cazuri foarte mediatizate, presa internațională a adus în fața opiniei publice foarte multe cazuri. Putem menționa și alte exemple din cotidian, precum: o femeie într-o barcă pe un lac împreună cu cei doi copii ai ei nu se poate relaxa deoarece ea vorbește la telefon cu șeful ei; un agent aflat în luna de miere pe o insulă tropicală trimite faxuri la birou cu rezumatele legale; directorul unei companii îl ceartă pe unul dintre ingineri pentru că și-a închis telefonul în timpul petrecerii fiului său dintr-o duminică, și lista poate continua.

Termenul „workaholism” inițial era folosit ca o analogie cu alcoolismul deoarece se credea despre cele două dependențe că sunt similare în etiologie și simptomatologie. În ciuda acestei analogii, conotația termenului a minimalizat până la un anumit grad deficiența și a perpetuat negarea societății. Între sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990 workaholism-ul a început să fie observat ca și o deficiență compulsivă legitimă care era înrudită cu disfuncția familială. (Pietropinto, 1986; Robinson, 1989; Spruell, 1987, citat de Snir, Raphael; Harpaz, Itzhak; Burke, Ronald, 2006). Wayne Oates a introdus pentru prima dată acest termen în literatura de specialitate în 1971. El definește workaholic-ul ca fiind persoana care simte „nevoia incontrollabilă de a munci” sau cel a „cărui nevoie de a munci a devenit excesivă, astfel încât creează puternice perturbații sau interferențe pe planul sănătății fizice, pentru liniștea și fericirea personală în relațiile și în cadrul funcționării lor sociale” (Zlate M., 2007, p.618). La distanță de 15 ani, Diane Fossey definește dependența de muncă drept „cea mai curată dintre toate dependențele”, în lucrarea „Working ourselves to death” (Dicționar Wikipedia).

Deși nu este recunoscut de Biblia Asociației Americane de Psihiatrie - Manualul de Diagnostic și Statistică - ca și adicție, workaholism- ul este considerat ca un simptom privind o varietate de probleme emoționale incluzând anxietatea și depresia. Datorită efectelor devastatoare, fenomenul este mascat ca cea mai bine îmbrăcată problemă a sănătății mentale și a familiei secolului XXI (Robbinson, 1998 citat de Snir, Raphael; Harpaz, Itzhak; Burke, Ronald, 2006). Chiar dacă termenul de workaholic definește o persoană dependentă, care nu se poate abține, care nu deține controlul și echilibrul vieții sale, totuși este adesea folosit ca un compliment, ca un cuvânt de admirație față de dedicarea persoanei pentru profesie. Astfel, chiar dacă nu se deosebește de alte adicții - din punctul de vedere al simptomelor și efectelor negative, precum cea de tutun, cafea, alcool - este considerată o adicție respectabilă.

Principalele caracteristici conform literaturii de specialitate americane sunt: preocuparea pentru muncă (workaholicii se simt inconfortabil atunci când nu merg la serviciu, indiferent că este vorba de o boală sau de o vacanță), disconfort în a delega atribuțiile (deoarece simt o nevoie acută de a ține totul sub control, considerând totodată că sunt sigurii care pot să realizeze obligațiile profesionale), neglijarea altor aspecte ale vieții (subestimează viața personală și familia), implicarea altor

părți ale vieții personale în cea profesională (încearcă să își creeze afaceri bazate pe hobby-urile lor), „tăinuirea muncii” (încearcă să își ascundă faptele când este confruntat cu ele). O caracteristică importantă a workaholicului este aceea că îi este foarte greu să se relaxeze (Burke, R., 1999). Adesea, dacă nu întotdeauna, cei dependenți de muncă simt nevoia să mai facă câteva lucruri, să-și mai asume câteva sarcini înainte de a se simți împăcați cu ce au făcut, înainte de a se relaxa. După ce termină ce au mai adăugat pe listă, realizează că mai au încă ceva de completat cu sarcini de făcut, acest comportament perpetuându-se. Această dorință necontrolată de a face mereu mai mult, transformă munca într-un comportament compulsiv, un comportament care se repetă la infinit, iar cel în cauză simte că nu poate controla acest pattern.

Cauzele workaholism-ului sunt cel puțin contextuale și personale, cele contextuale referindu-se la exagerarea accentării performanței în organizații, promovarea unei culturi organizaționale bazată pe competiție și deloc pe autodezvoltare, în care se valorizează excesiv promovarea pe scara ierarhică. În acest sens, HR România a realizat un studiu în urma căruia a reieșit că tendința de „workaholism” pe care o au angajații crește pe măsură ce numărul salariaților dintr-o companie este mai mare, justificarea constând în dorința inițială a acestora de a se remarca și de a încerca, pe baza muncii lor și a rezultatelor obținute, să se diferențieze de ceilalți și să urce pe scara ierarhică a companiilor din care fac parte (www.hr-romania.ro).

Potrivit acestui studiu intitulat „Balanța Work-Life” cei care obișnuiesc să lucreze peste program - 60,44% - au ca justificare principală volumul prea mare de muncă pe care îl au de realizat. Acest lucru se produce din cauza încărcării excesive a fișei de post, lucru ce ar trebui monitorizat de către cei care lucrează în departamentele de resurse umane. În plus, 56,59% din cei chestionați petrec foarte mult timp la birou din cauza unei proaste organizări a timpului. „Depășirea numărului de ore reglementat se justifică și printr-un management al timpului deficitar, din cauza căruia foarte multe activități sunt lăsate spre sfârșitul perioadei de lucru, împingându-se astfel la maximum deadline-urile”, se arată în studiul realizat de echipa HR România. Un procent mai mic de 2,2% își justifică orele prelungite la locul de muncă prin faptul că primesc comision la vânzare sau pentru că este vorba de propria firmă. Principalele motive invocate în depășirea programului sunt: nu am de ales, mi se impune în mod „neoficial” de către manager, din cauza volumului prea mare de

muncă, pentru că îmi place ceea ce fac, pentru plata orelor suplimentare, de teamă să nu îmi pierd locul de muncă, munca suplimentară face parte din cultura organizației, în felul acesta mă pot face remarcat și am șanse de promovare, pentru a putea duce la bun sfârșit deadline-urile stabilite.

Pe de altă parte, cauzele personale conform literaturii de specialitate pot fi stima de sine scăzută, nevoia permanentă de a face cât mai mult și cât mai bine pentru a-și demonstra că este o persoană de valoare, teama de eșec, teama că oricând cineva mai bun îi poate lua locul. S-ar putea spune că dependența de muncă apare ca o dorință de satisfacere a unor nevoi din categoria celor superioare în ierarhia lui Maslow: pe de-o parte nevoia de stimă, dorința de recunoaștere din partea celorlalți, inserarea în comunitate; iar pe de altă parte, nevoia de autorealizare, autoafirmarea individului care încearcă să-și realizeze aspirațiile în contextual relațiilor în care își desfășoară viața.

Potrivit unui studiu realizat de către Organisation for Economic CoOperation and Development (OECD) în 2008, Coreea de Sud este țara unde se lucrează cel mai mult, un angajat obișnuit muncind 2.357 de ore pe an. Grecia este a doua în clasamentul OECD, cu 2.052 de ore lucrate pe an, fiind urmată de Cehia, Ungaria și Polonia. Americanii sunt pe poziția a noua cu 1.797 de ore lucrate pe an. La finele listei OECD se află olandezii, care lucrează în medie 1.391 de ore pe an, precedați de norvegieni și germani (www.oecd.org).

În cartea sa „Naturalis Historia”, Plinius cel Bătrân, gânditorul Romei Antice, amintește cum își începea ziua de muncă la miezul nopții, iar în timpul meselor cerea să i se citească ceva, astfel încât să nu piardă timpul. Asemenea filosofiei lui despre muncă s-a păstrat dictonul: „Nulla dies sine linea” („Nici o zi pierdută fără rost”). Ideea de a nu face risipă de timp a evoluat de-a lungul timpului. Mulți gânditori, artiști, personalități strălucite au pus în evidență necesitatea de a munci din greu pentru a obține rezultate remarcabile. În studiul efectuat vom încerca să verificăm dacă această idee se aplică în rândul managerilor și al asistenților sociali din Timișoara.

Partea a doua a lucrării de față prezintă implicațiile metodologice ale unui studiu cantitativ realizat în 2008 cu scopul de a verifica prezența workaholism-ului în rândul managerilor și al asistenților sociali din instituțiile sociale timișorene.

În acest studiu am plecat de la următoarele premise:

1. Există diferențe semnificative din punct de vedere statistic între manageri și persoanele de specialitate în ceea ce privește nivelul de workaholism.

2. Personalul din sectorul privat obține scoruri mai înalte în ceea ce privește nivelul de workaholism în comparație cu personalul din sectorul public.

3. Subiecții de gen feminin obțin scoruri mai mari la dimensiunea de workaholism în comparație cu subiecții de gen masculin.

4. Persoanele cu un nivel de școlarizare mai ridicat obțin scoruri mai înalte la dimensiunea workaholism față de persoanele cu un nivel de școlarizare mai scăzut.

5. Persoanele cu venit mai ridicat obțin scoruri mai înalte la dimensiunea workaholism în comparație cu persoanele cu venituri mai scăzute.

În concordanță cu premisele menționate mai sus, precizăm că prin workaholism înțelegem dependența de muncă, care se referă la oamenii a căror nevoie de a lucra a devenit atât de excesivă, încât ar putea constitui un pericol sănătății, fericirii, relațiilor interpersonale și a funcționării lor sociale. Instituțiile sociale sunt reprezentate atât de instituțiile publice, cât și private, cu activități în protecția copilului, a vârstnicilor, a persoanelor cu dizabilități, a adulților, a șomerilor, a persoanelor traficate, a refugiaților, a persoanelor dependente de substanțe, a delincvenților. Prin manageri înțelegem persoane cu funcții de conducere: directori, șefi de centre, coordonatori de programe, iar angajați de specialitate se referă la asistenți sociali, psihologi, pedagogi, psihopedagogi, consilieri.

Cercetarea de față a fost realizată pe 82 de subiecți, participanți voluntari, dintre care 17 manageri (20,73%) și 65 de angajați de specialitate (79,27%). Toți aceștia lucrează în Timișoara în instituții sociale publice și private din domenii precum: protecția copilului, a vârstnicilor, a persoanelor cu dizabilități, a adulților, a șomerilor, a persoanelor traficate, a refugiaților, a persoanelor dependente de substanțe, a delincvenților, etc. Au fost chestionate atât femei - 79,27%, cât și bărbați - 20,73%, căsătoriți și/sau necăsătoriți cu vârsta cuprinsă între 18 și 50 de ani. În ceea ce privește distribuția în funcție de nivelul de școlarizare al acestora, se poate observa în figura 4 că 28,05 % au absolvit studii postuniversitare de specialitate, și 71,95 % au absolvit studii universitare de specialitate. În figura 5 este prezentată distribuția după venitul personal

lunar al celor chestionați. Avem astfel, 54,8 % persoane care obțin venituri lunare de peste 1000 lei și 45,12 % persoane care obțin venituri de sub 1000 lei lunar.

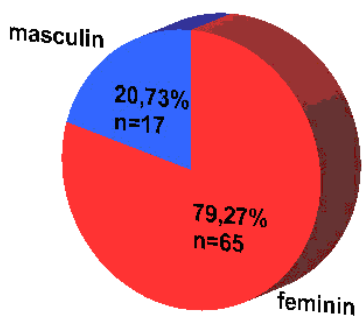

Fig. 1

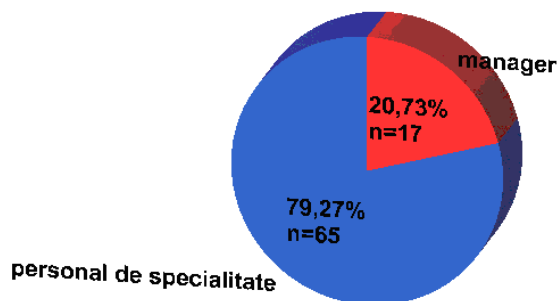

Fig. 2

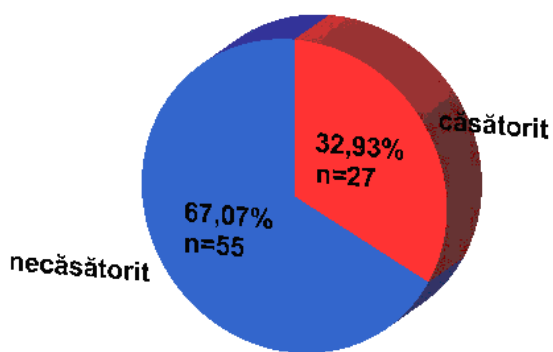

Fig. 3

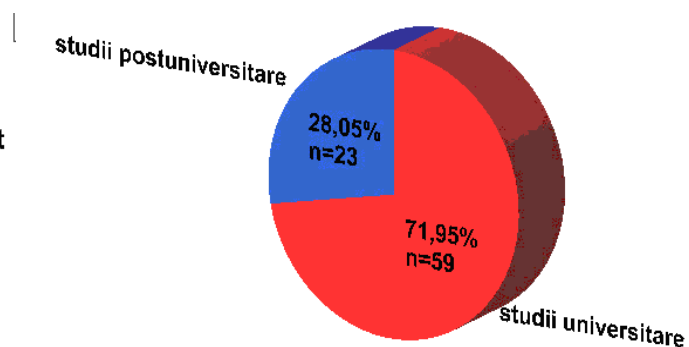

Fig. 4

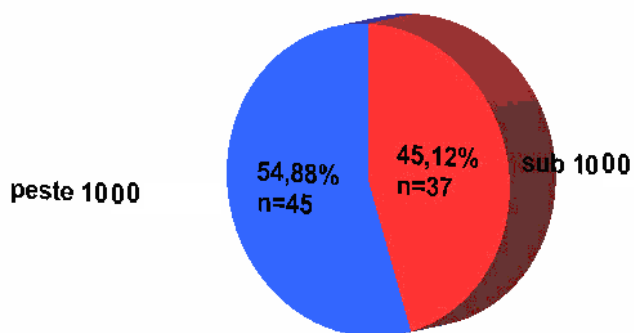

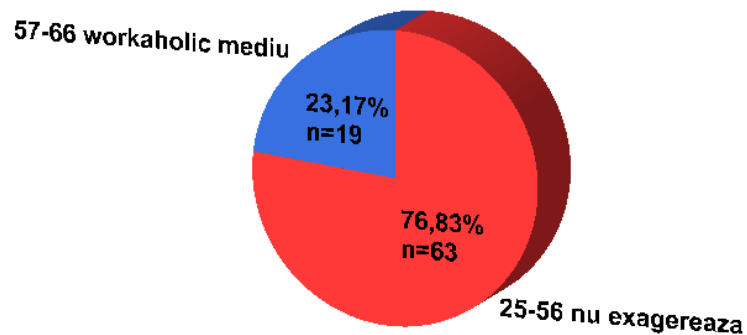
Fig. 5

În prezentul studiu am utilizat ca instrument de cercetare Testul de risc față de dependența de muncă, realizat de Bryan E. Robinson, și publicat în: „Chained to the Desk: A Guidebook for Workaholics, Their Partners and Children, and the Clinicians Who Treat Them” (New York University Press, 1998), pp. 52-54. Acest chestionar cuprinde 25 de întrebări închise a căror variante de răspuns sunt: „niciodată”, „câteodata”, „adesea” și „întotdeauna”. Codificând aceste variante de răspuns cu puncte precum: 1, 2, 3 și 4, am adunat punctele și am obținut un scor final cuprins între 25 și 100. Un punctaj între 25 și 56 reprezintă o persoană care nu exagerează cu munca, un punctaj între 57 și 66 caracterizează o persoană care este considerată un workaholic mediu, iar un punctaj între 67 și 100 reprezintă un workaholic care exagerează. La acest chestionar am adăugat variabile în funcție de care am verificat ipotezele pe care le-am stabilit inițial, și aume: genul subiecților, vârsta, statutul marital, nivelul de școlarizare, domeniul de activitate, experiența de lucru, funcția, responsabilități de conducere, tipul de contract, venitul, numărul real de ore lucrate pe săptămână. În prezentarea rezultatelor ne vom îndrepta atenția doar asupra anumitor aspecte dintre cele de mai sus.

Chestionarul a fost testat în cadrul etapei de pretestare, înaintea distribuirii către respondenți pe un număr de 12 persoane. În studiul de față s-au aplicat chestionare celor 82 de subiecți atât în format online, cât și completate în prezența mea în cadrul instituțiilor de asistență socială din Timișoara.

Prelucrarea cantitativă a datelor s-a realizat cu ajutorul programului Statistical Package for Social Science (SPSS), iar analizarea și interpretarea rezultatelor chestionarului a fost realizată prin aplicarea *testului t* răspunsurilor la întrebările referitoare la variabilele din ipoteze.

În urma calculării scorului final la întrebările din testul de risc față de dependența de muncă s-au obținut următoarele rezultate ce pot fi observate și în figura nr. 6: 76,83 % dintre asistenții sociali chestionați nu exagerează cu munca; 23,17 % dintre subiecții chestionați sunt workaholici medii și nici o persoană nu este un workaholic care exagerează.

Fig. 6

Pentru verificarea ipotezei „Există diferențe semnificative din punct de vedere statistic între manageri și persoanele de specialitate în ceea ce privește nivelul de workaholism.” am aplicat Testul T, care este în esență o procedură de testare a semnificației diferenței dintre două medii și am comparat variabila dependentă - nivelul de workaholism cu variabila independentă - funcția respondenților (manageri sau angajați de specialitate).

Tabelul nr. 1

		N	Media	Abaterea standard
Scor total	manager	17	54,94	6,057
	personal de specialitate	65	48,78	7,783

Tabelul nr. 2

		Testul Levene de comparare varianțelor			
		F	Sig.	t	Sig. (2-tailed)
Scor total	Varianțe egale acceptate	,838	,363	3,026	,003
	Varianțe egale neacceptate			3,502	,001

În primul tabel avem statistica descriptivă a celor două grupuri de subiecți chestionați, manageri și personal de specialitate.

În tabelul al doilea s-a calculat testul t de semnificație între medii pentru ipoteza în cauză. Am obținut un t semnificativ statistic cu valoarea 3,026 la un $p < .05$, ceea ce înseamnă că ipoteza întâi se confirmă, cu alte cuvinte, există diferențe semnificative din punct de vedere statistic între manageri și persoanele de specialitate în ceea ce privește nivelul de workaholism, iar direcția acestei diferențe o putem desprinde din tabelul 1, observându-se că managerii obțin scoruri mai înalte în ceea ce privește nivelul de workaholism spre deosebire de personalul de specialitate.

În cazul acestei ipoteze am pornit de la premisa că managerii sunt mai workaholici, deoarece în practica de specialitate pe care am desfășurat-o pe parcursul a șase ani de zile am observat că managerii își petrec mult mai mult timp la serviciu decât cu familia sau prietenii, iar angajații de specialitate rămân doar atunci când sunt solicitați de către manager peste orele de program.

Managerii, aflați în poziții ierarhice superioare pot deveni periculoși în sensul că obsesia lor pentru muncă poate deveni contagioasă. Putem spune că adesea excepția devine regulă: dacă șeful stă peste program, subordonaților le este jenă să plece. Echilibrul viață personală / viață profesională este compromis la nivel de organizație - nu întâmplător bolile și divorțurile sunt frecvente printre oamenii workaholici. În timp, poate lua naștere o cultură organizațională în care a munci din greu este mai important decât a munci inteligent; în care oamenii sunt preocupați de sarcini rutiniere, de atingerea obiectivelor imediate și pierd perspectiva de ansamblu; o cultură care ignoră considerațiile etice și sociale.

Pentru verificarea ipotezei „Personalul din sectorul privat obține scoruri mai înalte în ceea ce privește nivelul de workaholism în comparație cu personalul din sectorul public” am aplicat din nou testul t și am comparat nivelul de workaholism al respondenților cu variabila independentă, domeniul de proveniență al subiecților chestionați (sector privat și sector public).

Tabelul nr. 3

		N	Media	Abaterea standard
Scor total	Sectorul privat	41	50,78	7,611
	Sectorul public	41	49,34	8,086

Tabelul nr. 4

		Testul Levene de comparare varianțelor			
		F	Sig.	t	Sig. (2-tailed)
Scor total	Varianțe egale acceptate	,006	,939	,830	,409
	Varianțe egale neacceptate			,830	,409

În tabelul 3 se poate observa statistica descriptivă a celor două domenii de proveniență, mediul privat și mediul public.

În tabelul 4 s-a calculat testul t de semnificație între medii pentru ipoteza în discuție. Am obținut un t nesemnificativ statistic cu valoarea .409 la un $p > .05$, ceea ce înseamnă că rezultatele testului t nu permit acceptarea ipotezei cercetării, conform căreia personalul din sectorul privat obține scoruri mai înalte în ceea ce privește nivelul de workaholism în comparație cu personalul din sectorul public, cu alte cuvinte, nu există diferențe semnificative din punct de vedere statistic între persoanele care provin din sectorul privat și persoanele care provin din mediul public în

cea ce privește nivelul de workaholism. Această diferență ne semnificativă poate fi observată în tabelul 3, care arată că diferența dintre medii este de doar 1,439 %.

În formularea acestei ipoteze am considerat că datorită timpului petrecut la serviciu până la ora fixă în marea majoritate a cazurilor, personalul din sectorul public este mai puțin predispus în a deveni workaholic, iar personalul din sectorul nonguvernamental are o mai mare predispoziție spre workaholism datorită dinamicii care se întâlnește în acest mediu, datorită spontaneității și a proiectelor mereu inovative, care solicită la mai mult, pierzându-se astfel umbra plafonării în activitatea desfășurată.

Pentru verificarea ipotezei „Subiecții de gen feminin obțin scoruri mai mari la dimensiunea de workaholism în comparație cu subiecții de gen masculin” am aplicat testul t și am comparat variabila dependentă - nivelul de workaholism cu variabila independentă – genul subiecților chestionați.

Tabelul nr. 5

		N	Media	Abaterea standard
Scor total	Feminin	65	50,18	7,726
	Masculin	17	49,54	8,478

Tabelul nr. 6

		Testul Levene de comparare varianțelor			
		F	Sig.	t	Sig. (2-tailed)
Scor total	Varianțe egale acceptate	,057	,812	,278	,782
	Varianțe egale neacceptate			,263	,795

În tabelul 5 se poate observa statistica descriptivă a celor două variabile independente, genul feminin și genul masculin al respondenților.

În tabelul 6 s-a calculat testul t de semnificație între medii pentru ipoteza actuală. Am obținut un t ne semnificativ statistic cu valoarea .795 la un $p > .05$, ceea ce înseamnă că rezultatele testului t nu permit acceptarea ipotezei cercetării, conform căreia subiecții de gen feminin obțin scoruri mai mari la dimensiunea de workaholism în comparație cu subiecții de gen masculin, cu alte cuvinte, nu diferă semnificativ din punct de vedere statistic între persoanele de gen feminin și persoanele de gen masculin în ceea ce privește nivelul de workaholism. Această diferență ne semnificativă poate fi observată în tabelul 5, care arată că diferența dintre medii este de doar ,64.

Trăim într-o lume a vitezei, în care femeile doresc să domine într-un fel sau altul lumea, așa că acestea au tendința să devină dependente de muncă în dorința lor de a demonstra lumii că sunt mai bune decât bărbații.

Am aplicat testul t pentru a verifica dacă există o diferență semnificativă în asocierea nivelului de școlarizare cu variabila workaholism.

Tabelul nr. 7

		N	Media	Abaterea standard
Scor total	Studii universitare	59	49,71	8,200
	Studii postuniversitare	23	50,96	6,905

Tabelul nr. 8

		Testul Levene de comparare varianțelor			
		F	Sig.	t	Sig. (2-tailed)
Scor total	Varianțe egale acceptate	,543	,463	,644	,522
	Varianțe egale neacceptate			,694	,491

Astfel, se poate observa în tabelul 7 statistica descriptivă a celor două niveluri de școlarizare, și anume: absolvenți de studii universitare și absolvenți de studii postuniversitare.

Din tabelul 8 se poate observa că am obținut un t ne semnificativ statistic cu valoarea .491 la un $p > .05$, ceea ce înseamnă că rezultatele testului t nu permit acceptarea ipotezei cercetării, conform căreia persoanele cu un nivel de școlarizare mai ridicat obțin scoruri mai înalte la dimensiunea workaholism față de persoanele cu un nivel de școlarizare mai scăzut, cu alte cuvinte, nu există diferențe semnificative din punct de vedere statistic între persoanele cu studii universitare și persoanele cu studii postuniversitare în ceea ce privește nivelul de workaholism. Această diferență ne semnificativă poate fi observată în tabelul 7, care arată că diferența dintre medii este de doar 1, 25.

Acest lucru este explicat printr-o mai mare responsabilitate și un nivel al stresului mai ridicat, în acord cu nivelul din ierarhia organizației.

Am aplicat testul t pentru a verifica dacă există o diferență între scorurile obținute de către persoanele cu venituri mai ridicate, față de persoanele cu venituri mai scăzute.

Tabelul nr. 9

		N	Media	Abaterea standard
Scor total	Sub 1000 lei	37	48,43	7,610
	Peste 1000 lei	45	51,40	7,849

Tabelul nr. 10

		Testul Levene de comparare varianțelor			
		F	Sig.	t	Sig. (2-tailed)
Scor total	Variante egale acceptate	,183	,670	1,727 -	,088
	Variante egale neacceptate			1,732 -	,087

În primul tabel se poate observa statistica descriptivă a celor două niveluri de venituri, și anume: sub 1000 de lei și peste 1000.

În tabelul al doilea s-a calculat testul t de semnificație între medii pentru ipoteza în cauză. Am obținut un t semnificativ statistic cu valoarea ,088 la un $p < .05$, prin împărțirea la 2-tailed, ceea ce înseamnă că ipoteza conform căreia persoanele cu venit mai ridicat obțin scoruri mai înalte la dimensiunea workaholism în comparație cu persoanele cu venituri mai scăzute se confirmă, cu alte cuvinte, există diferențe semnificative din punct de vedere statistic între persoanele cu venituri mai bune față de cele cu venituri mai scăzute în ceea ce privește nivelul de workaholism, iar direcția acestei diferențe o putem desprinde din tabelul 9, observându-se că persoanele cu venituri de peste 1000 lei obțin scoruri mai înalte în ceea ce privește nivelul de workaholism spre deosebire de personalul care obține sub 1000 lei lunar. Această ipoteză a fost confirmată din punct de vedere statistic. Prin ipoteza 5 am dorit să arătăm că persoanele care sunt remunerate mai bine față de cele care primesc un salariu mai mic sunt mai înclinate spre a deveni workaholici.

În ceea ce privește această temă pe care am studiat-o, și anume fenomenul dependenței de muncă, perspectivele de continuare a studiului se pot concretiza prin implementarea unor proiecte, care să aibă ca scop reducerea acestui fenomen. Un astfel de proiect care s-ar putea realiza este cel al creării unui centru Workaholicii Anonimi la nivelul orașului Timișoara, după modelul celui din SUA. Programul Dependenței de Muncă Anonimi se bazează pe cei 12 pași și 12 tradiții a Alcolicilor Anonimi. Acești pași prevăd următoarele:

1. Nu suntem obsedați de muncă.
2. Adrenalina căutării se pierde din noi. Anxietatea și îngrijorarea excesivă sunt de domeniul trecutului.
3. Avem un plan zilnic de lucru care corespunde cu realitatea timpului, al priorităților, al sănătății și al relațiilor personale.
4. Starea de frică neajunsurilor financiare, timpului său dragostei ne părăsește.
5. Învățăm să ne jucăm și să ne distrăm împreună.
6. Îndreptăm relațiile stricate și formăm altele noi.
7. Sănătatea și autonutritia revin.

8. Pierdem interesul în lucrurile egocentrice și ndreptam interesul spre compasiune, spre parteneri noștri, coechipieri, prieteni și familie.
9. Experimentam cât de mult ne ajută aceste reguli din program ca să rezolvăm problemele care de obicei ne induceau în eroare și ne învingeau.
10. Cerem ajutor și dăm ajutor altora.
11. Ne dăm seama că această putere supremă ne ajută într-un fel în care încrederea în sine nu reușește niciodată.
12. Credem că liderul nostru ne ajută pentru a ne baza pe noi înșine.

Bibliografie

1. Băban A., *Stres și personalitate*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998.
2. Bogathy Z. (coord.), *Manual de psihologia muncii și organizațională*, Editura Polirom, Iași, 2004.
3. Burke, R., *Workaholism in Organizations: Gender Differences*, Sex Roles: A Journal of Research, September, 1999.
4. Burke, R., *Research Companion to Working Time and Work Addiction*, Edward Elgar Publishing Limited, 2006.
5. Coomles, R., *Handbook of Addictive Disorders: A Practical Guide to Diagnosis and Treatment*, Wiley, 2004.
6. Douglas, E., *Workaholic, or Just Hard Worker?*, în Career Development International, 2006.
7. Gilles, F. et al., *Dicționar de sociologie*, Editura Polirom, Iași, 1998.
8. Karila, L., *Les addictions*, Le Cavalier Bleu Edition, Paris, 2008.
9. Popa, M., *Introducere în psihologia muncii*, Editura Polirom, Iași, 2008.
10. Robinson, B., *Chained to the Desk. A guidebook for Workaholics*, New York University Press, New York, 2007.
11. Robinson, B., Flowers C., *The Relationship Between Workaholism and Marital Disaffection: Husbands' Perspective*, The Family Journal, 2006, (14; 213).
12. Robinson, B., *Depression and Parentification among Adults as Related to Parental Workaholism and Alcoholism*, The Family Journal, 2000, (8; 360).
13. Saunier, E., *Să muncim fără stres*, Editura Curtea Veche, București, 2008.
14. Snir, R.; Harpaz, I; Burke, R., *Workaholism in organizations: new research directions*, în Career Development International, Vol. 11, No. 5, 2006.
15. Snir, R.; Harpaz, I; *Workaholism: Its definition and nature*, SAGE Publications, London, 2003.
16. Snir, R., *Workaholism in organizations: New research directions*, Career Development International, Vol. 11, No. 5, 2006.

17. Zamfir, C., *Muncă (Sociologia muncii)*, în C. Zamfir și L. Vlăsceanu, *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998.
18. Zlate M., *Tratat de psihologie organizațional-managerială*, Volumul al II-lea, Editura Polirom, Iași, 2007.
19. Zohar, D., *On the vicissitudes of the study of workaholism: a construct at a crossroad*, în *Career Development International*, Vol.11, 2006.
20. *** *Muncă, Sociologia muncii*, în *Enciclopedia De Agostini de Filosofie și Științe umane*, Editura ALL, București, 2004.
21. www.workaholics-anonymous.org

IMITAȚIA – PUNCT DE PLECARE ÎN MENTORING ȘI COACHING

Lect. univ. drd. Roxana MAIER

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Telefon: 0743 / 008539

E-mail: xamalian67@yahoo.com

ABSTRACT. *Mentoring and coaching as psychological interventions, have as starting point imitatio and learning which, can be considered as social phenomena. The article particularizes the problems of those two types of interventions in organisational environment although they could be used in any domain in which a person is looking to adapt, integrate or in all kind of domains in which this one is interested in personal optimisation and skills developing.*

Keywords: *imitation, mentoring, coaching, personal optimisation.*

„Imitația este una din modalitățile cele mai însemnate de transmitere a valorilor, a pattern-urilor de gândire și comportament. Este ea o formă de influență socială?” (Boncu, 2002, pag. 23).

Poate nu putem răspunde cu exactitate la această întrebare dar, pornind tocmai din acest punct și ținând cont că întemeietorii psihologiei sociale au făcut din imitație una dintre temele importante ale acestei discipline, putem evidenția existența cel puțin a unui demers psihologic ce este bazat tocmai din acest fenomen și anume mentoring-ul. Înafară de acesta mai putem aminti și coaching-ul ca intervenție psihologică ce își are punctul de plecare în același fenomen al imitației. Cele două intervenții sunt utilizate în mediul organizațional dar și în cel educațional și nu numai pentru a eficientiza adaptarea, pentru optimizare personală, pentru deprinderea unor abilități.

Unul dintre cei care studiază fenomenul de învățare socială prin imitație este Bandura care pune în evidență acest demers uimit de faptul că până la el nu se acorda importanță acestui fenomen de imitație prin care se transmit și se modifică, se reglează comportamente.

Mentoring-ul și chiar și coaching-ul sunt clădite pe acest principiu al imitației. Acestea sunt procese de învățare în care mentorul este un model – etalează anumite răspunsuri (anumite comportamente ale lui funcționale în situațiile date), utilizează anumiți stimuli verbali (ce descriu comportamente adecvate și fixează ordinea executării lor) și apoi cer „elevului”, „învățăcelului” și reproducă acele comportamente.

Această activitate nu este însă construită doar pe imitare parțială sau totală pentru că modelarea nu are drept consecințe numai comportamente mimetice ci permite apariția și a comportamentelor inovatoare. Copierea de către subiect a unui comportament original oferă garanția imitării, a preluării lui prin imitație de unde rezultă emiterea de răspunsuri a căror probabilitate de apariție la subiect era zero dar care prin acest proces îi sunt sau defapt devin în timp proprii.

Bandura redefinește învățarea vicariantă ca fiind „tipul de învățare prin care sunt achiziționate noi răspunsuri sau sunt modificate caracteristici ale repertoriilor existente de răspunsuri ca urmare a observării comportamentelor, fără ca răspunsurile modelate să fie realizate în mod deschis în timpul perioadei de expunere” (Boncu, 2002, pag. 37). Același autor precizează că efectele comportamentale ale unui astfel de proces sunt:

- Achiziționarea de noi răspunsuri, care nu există anterior în repertoriul comportamental al subiectului
- Expunerea la comportamentul altora poate să slăbească/întărească inhibițiile subiectului asupra răspunsurilor comportamentale deja elaborate cu referire la faptul că efectele de inhibare devin evidente atunci când este urmărit un comportament al modelului care are efecte negative
- Influențele modelatoare pot produce efecte de facilitare a răspunsurilor.

Potrivit lui Bandura (după Boncu, 2002) „imitația” cuprinde următoarele subprocesse:

1. procesele atenționale – se referă la activitatea de orientare și la activitatea perceptivă a observatorului atunci când înregistrează comportamentul modelului
2. procesele de fixare – procesarea și memorarea comportamentelor modelului pentru a putea fi reproduse ulterior (pentru a putea fi reproduse trebuie stocate anterior într-o formă simbolică)
3. procesele de reproducere motorie – utilizarea reprezentărilor simbolice în ghidarea performanței imitative (pentru a reproduce un comportament, un anumit conținut stocat în memorie persoana trebuie să posede abilități motorii de a transpune în practică aceasta)
4. procesele motivaționale – reproducerea unui comportament al modelului se află în controlul factorilor motivaționali și al întăririlor externe.

Factorii ce influențează performanța imitativă pot fi de natură socială sau nonsocială ca de exemplu: influența stimulative a statusului social al modelului, influența competenței modelului, atracția interpersonală, valorizarea socială sau dimpotrivă a comportamentului imitativ, reacțiile anticipative ale celorlalți, recompensele financiare, contextul de competiție. La aceștia se adaugă un altul și anume similaritatea dintre observator și model. Oamenii au tendința de a împărtăși preferințe celor ce manifestă aceleași preferințe ca și ale lor sau aceleași valori ca și ale lor. În general imitarea cuiva are valențe benefice pentru ambele părți însă există situații când aceasta poate produce frustrare, de exemplu atunci când este vorba despre competiție. Este greu să îți întreci mentorul, modelul însă este posibil și atunci când se întâmplă aceasta reușita este și mai mare. Similaritatea dintre model și „învățăcel” duce la identificarea cu modelul. Aceasta este un răspuns cognitiv al subiectului ce implică faptul că unele atribute, motive, caracteristici ale modelului vor deveni parte a organizării psihologice a subiectului. (după Boncu, 2002).

Identificarea este mecanismul psihologic aflat la baza fenomenului de imitație și aceasta înseamnă reproducerea pattern-urilor de comportament al modelului, adică preluarea de către subiect a unor caracteristici ale modelului cum ar fi motivații, atitudini, valori, etc.

Imitația dorința de identificare cu modelul reprezintă un punct de plecare în două dintre intervențiile psihologice ce capătă tot mai mare importanță și în țara noastră și anume mentoring-ul și coaching-ul.

Mentoring-ul este definit ca o "relație dinamică dintre o persoană care dorește să învețe și o alta dornică să o ajute" (Bogathy, 2007, pag.144).

Una dintre principalele preocupări ale organizațiilor este aceea de a integra personalul angajat în organizație și de a face în așa fel încât între obiectivele organizației și cele ale individului să existe o suprapunere. Cele două tipuri de intervenții se pot utiliza ca sprijin pentru cei ce vor să se formeze într-o meserie, ce vor să atingă un nivel al competenței personale pe post dar totodată și să se adapteze mediului de muncă. Există autori care privesc coaching-ul ca și formă de mentoring legat mai ales de sarcinile specifice postului, de deprinderi și capacități necesare desfășurării meseriei respective. Mentoring-ul poate fi privit pe două dimensiuni și anume pe una ocupațională ce este orientată spre progresul în carieră și pe una a dezvoltării funcțiilor psiho-sociale care face referire la dezvoltarea simțului identității, competenței și eficienței personale. Se pot enumera câteva tipuri de mentoring (după Bogathy, 2007):

1. mentoring clasic, tradițional – aduce în prim plan o relație de tip "bătrân înțelept", „tânăr studios", relație în care primul îl ia pe cel de-al doilea și îi dezvăluie tainele meseriei;
2. mentoring între egali (peer mentoring) – stabilit între persoane de același nivel care au de învățat multe unul de la celălalt; acest gen de relație permite intersarjabilitatea rolurilor în funcție de talentele fiecăruia;
3. sistemul amical de mentoring – oferă posibilitatea învățării împreună cu cineva care ocupă responsabilități similare;
4. mentoring în echipă, sau în grup – dă posibilitatea angajaților de a lucra cu mai mulți mentori sau mentorului de a învăța mai mulți tineri;
5. mentorul consultant – utilizat doar ca o completare la mentoring – ul în interiorul organizației;
6. mentoring răsturnat – presupune valorizarea experienței tinerilor ce pot furniza astfel o perspectivă actuală asupra noilor apariții în domeniul de interes al organizației;

7. mentoring virtual sau on line – presupune utilizarea mail-ului sau chat-ului.

Succesul relației mentorale este determinat de gradul de satisfacere a nevoilor de formare și învățare ale persoanei mentorizate și de atingerea obiectivelor stabilite de către mentor pe parcursul formării. Nu este suficient să fii mentor ci trebuie să fii un bun mentor iar principalele rezultate se văd atunci când cel care a participat la mentoring are primele victorii sau mai precis își confirmă valoarea la locul de muncă pentru care s-a pregătit. Procesul mentorat este o relație dinamică ce evoluează în timp de la faza de inițiere la cea de separare și care oferă progrese ambelor părți participante. Mentoring-ul și coaching-ul favorizează prin natura lor, dezvoltarea de abilități, deprinderi, dar și de relații prin care sunt oferite persoanei sprijin și suport, la nivel de carieră, dar și la nivel psihosocial.

Un al doilea tip de intervenție psihologică ce are la bază fenomenul de imitație este coaching-ul.

„Coaching-ul este o cheie universală de acces la resursele oamenilor și organizațiilor.” (Murgu H., președinte Coaching Institute, din Hardingham, Brearley, Moorhouse, Venter, pe copertă)

Peterson susține că intervenția numită coaching „este un proces continuu și focalizat, cu potențial de învățare neîntreruptă prin suportul și feedback-ul permanent” (Bogathy, 2007, pag.147). Există trei categorii de coaching: țintit (targetat), intensiv și executiv. Descrierea acestor tipuri de coaching este preluată din Bogathy (după Bogathy, 2007):

- coaching țintit (targeted coachig) – este o abordare bazată pe deprinderi bine precizate, ceea ce presupune un anumit grad de focalizare, orientare a programului oferit
- coaching intensiv (intensive coachig) – este utilizat în cazul persoanelor care se confruntă cu provocări majore la locul de muncă și cărora trebuie să le facă față în mod adecvat
- coachig executiv (executive coachig) – centrat pe dezvoltarea managerilor executivi și eficientizarea lor într-un mediu competitiv și plin de provocări.

În faza inițială sunt adunate cât mai multe date despre participanții la coaching – prin teste, ghiduri de interviu, dar și discuții în grupul de lucru. Odată datele adunate sunt prezentate grupului după care urmează înțelegerea datelor – aceasta este faza de planificare și consolidare. Pe baza acestei etape se stabilește planul de dezvoltare și implementarea

acestui. Coaching-ul urmărește formarea de depinderi individuale ce încep cu stabilirea de obiective, alegerea strategiei de atingere a lor, fixarea unui interval de timp până la care se ating acestea, accesarea cu ușurință a resurselor personale, ventilația emoțiilor, stabilirea unei strategii de succes, replicarea acesteia în diferite contexte de viață. Ținând cont că în timpul coaching-ului aspectele profesionale sunt influențate de cele personale se mai poate admite și existența unei alte clasificări a tipurilor de coaching (după Bogathy, 2007):

- focalizat pe aspectele personale – aici intră de exemplu o relaționare mai bună cu familia sau prietenii, o organizare mai eficientă a timpului și mai ales a activităților din timpul liber, căutarea grupului de suport, căutarea metodelor adecvate de accesare a propriilor resurse, generarea de soluții proprii (după Hudson, 1999).
- focalizat pe aspecte profesionale – cu accent pe schimbările de la serviciu, o relaționare mai bună cu colegii de tură, căutarea metodelor adecvate de management al stresului, accesul la reușita profesională.
- executiv – cu referire la funcțiile de conducere și la eficientizarea acestora, la obținerea performanței
- corporativ – destinat angajaților dintr-o organizație pentru a atinge obiectivele acesteia cu beneficii pentru întreaga organizație. O formă a acestui tip de coaching este și coaching-ul strategic (după Maisons, 2003).

Dintre tehnicile cele mai cunoscute de coaching se pot enumera tehnica 3D și modelul Grow. Tehnica 3D are aplicabilitate în situațiile ce necesită o rezolvare rapidă și impune o analiză tridimensională a problemei din perspectiva – obstacolelor ivite, opțiunilor existente, acțiunilor corespunzătoare rezolvării acesteia. Modelul Grow se bazează pe formularea întrebărilor eficiente și parcurge etapele – fixarea unui obiectiv, evaluarea situației actuale, stabilirea unei strategii (generarea de opțiuni), elaborarea unui plan de acțiune. (după Maier, 2007). Coaching-ul este un proces proiectat să ajute angajații să dobândească acele competențe necesare pentru a depăși obstacolele ivite, conducând la creșterea performanței pe când training-ul presupune o abordare structurată pentru a oferi angajaților cunoștințele și deprinderile de a realiza anumite sarcini. Câteva din beneficiile coaching-ului (după Bogathy, 2007) - dezvoltarea unor relații prin intermediul cărora sunt oferite

persoanei asistență, feed back și suport, atât la nivel de carieră cât și psihosocial, de asemenea este sprijinită în efortul de integrare în cultura organizației și este totodată un câștig pentru organizație care primește indivizi organizaționali performanți, crește productivitatea, se găsesc soluții pentru problematicile ivite, își promovează cultura specifică. De asemenea coaching-ul oferă înțelegerea propriilor acte, propriilor pași pentru a atinge un obiectiv, cum se pot accesa resursele personale și cum se utilizează acestea în strategiile utilizate. (după Mumford, 2007).

Coaching-ul poate fi privit ca o „oglindă suportivă” pentru că funcționează prin descoperirea propriilor posibilități de a face, este un proces ce se realizează prin a fi întrebat și nu prin a ți se spune, este transparent, încurajează schimbările subiecților prin autoexplorare, autodescoperire, autodeterminare, face apel la creativitatea fiecăruia, la curiozitatea și dorința de a se lăsa surprins de descoperiri despre propria persoană și mai ales succesul este asigurat nu de ceea ce spune subiectul că va face ci chiar de ceea ce face. (după McDermott, Jago, 2006). Fiecare moment al vieții noastre este o alegere - alegem un comportament sau altul, alegem să acționăm sau, dimpotrivă, să ne retragem, alegem să învățăm sau să ne distrăm, să mergem la plimbare chiar dacă trebuia să predăm o lucrare în ziua următoare, alegem o meserie sau alta.

Acțiunile noastre pot fi încununate de succes sau pot fi marcate de eșecuri. Uneori, succesul ne îndeamnă să mergem mai departe, alteori ne este teamă să nu pierdem ceea ce am câștigat. Paradoxal, eșecul ne poate motiva într-atât încât să depășim amărăciunea momentului și barierele care ne păreau de netrecut să devină ușor de înlăturat. alteori, renunțăm la orice fel de încercare de a obține ceea ce ne-am dorit.

Comportamentul nostru, activitatea, reacțiile, sunt declanșate deopotrivă de factori interni și externi, al căror ansamblu creează o stare de disociație și de tensiune care pune organismul în mișcare până se ajunge la reducerea tensiunii și la regăsirea integralității sale. Acest ansamblu de factori, care declanșează activitatea individului, o orientează către anumite scopuri și o susține energetic, reprezintă motivația. Conduita noastră este un răspuns la o motivație, punând în joc componente motorii, fiziologice, dar mai ales psihologice. Fiecare act comportamental este bazat pe o anumită incitare și are o anumită direcție și un anumit scop. (după Miller, Rollnick, 2002).

Atitudinea generală față de muncă are o importanță deosebită asupra modului în care munca este realizată în mod efectiv în organizațiile economice. Plecând de la atitudinea față de muncă o resimțim pe aceasta în plan personal capabilă să ne motiveze sau dimpotrivă pentru a realiza munca respectivă și la sfârșit pentru a regăsi sau nu satisfacție față de munca depusă. Atitudinea față de muncă poate fi evaluată cu ajutorul stilului de muncă. Stilul de muncă se consideră a fi drept „o dimensiune psihologică ce potențiază și modulează activitatea profesională, dimensiune compusă dintr-o constelație de factori eterogeni de natură motivațională afectivă, cognitivă, aptitudinală, atitudinală, psihosocială care, prin combinația lor, determină modalitatea unică a individului de a se raporta la munca sa și de a-și utiliza resursele pentru a atinge scopurile profesionale” (Constantin, 2004, pag.181).

O mare parte din viața noastră este dedicată muncii și tocmai din această cauză satisfacția în muncă devine un aspect important al activității noastre profesionale.

Pentru adult, ocupația lui reprezintă partea centrală a identității sale. Trebuie făcută "distincția dintre munca înțeleasă ca necesitate socială și munca înțeleasă ca împlinire personală" (Neculau, 2000, p. 273). În afară de bani, munca oferă și alte întăriri - statut, relații pozitive cu ceilalți, ocazia de a face față provocărilor - un loc de muncă adecvat oferă oportunitatea utilizării propriei minți și a unei gândiri independente.

Locurile de muncă mai puțin provocatoare influențează negativ atât gândirea, care tinde să devină inefficientă, cât și relaționarea, care se caracterizează prin conformism iar față de propria persoană apar atitudini negative însoțite de distres psihologic.

O dimensiune psihologică legată de cea de satisfacție în muncă este și cea de identificare cu firma adică obiectivele firmei să coincidă cu cele personale pe planul muncii. Acest lucru este legat de randamentul personal și de performanța organizațională. Imaginile despre propria organizație sunt importante pentru angajații acesteia pentru că dacă sunt susținute și validate de realitatea obiectivă atunci ele devin factori motivatori în activitatea indivizilor organizaționali. (după Halic, Chiciudean, 2004). Viața și activitatea oricărui individ sunt călăuzite de anumite valori, pe care persoana le asimilează în dezvoltarea sa ontologică. Oamenii trăiesc într-o lume a valorilor, într-un univers axiologic și reacționează mereu în funcție de aceasta chiar dacă nu conștientizează constant acest lucru. Sprijinirea și raportarea permanentă a oamenilor la sistemul propriu de

valori, este considerat drept criteriu fundamental în orientarea și realizarea acțiunilor și faptelor lor, lucru care le conferă sentimentul autorealizării, autoîmplinirii și al valorizării sociale.(după Pai, 2001)

Tocmai de aceea cele două intervenții psihologice oferă posibilități de optimizare personală a angajaților pentru o mai bună integrare, pentru afirmare personală, pentru eficientizarea muncii și implicit pentru dezvoltarea organizației. Dar toate acestea nu ar fi posibile fără a avea ca punct de pornire motivația pentru muncă, dorința de afirmare care suprapuse peste posibilitățile de învățare și de adaptare ale individului organizațional duc la o strategie pe termen lung de îmbunătățire a performanței și dezvoltare a unui traseu al succesului personal și profesional.

Bibliografie

1. Bogathy, Z. (2007). volum coordonat *Manual de tehnici și metode în psihologia muncii și organizațională*, Editura Polirom. București
2. Bonchiș, Secui (2004) – *Psihologia vârstelor*, Editura Universității din Oradea
3. Bonchiș, Secui (2004) – *Psihologia vârstelor*, Editura Universității din Oradea
4. Boncu, Ș. (2002). *Psihologia influenței sociale*. Editura Polirom. Iași,
5. Constantin, T. (2004). *Evaluarea psihologică a personalului*. Editura Polirom. București
6. Constantin, T. (2004). *Evaluarea psihologică a personalului*. Editura Polirom. București
7. Hudson, F., M. (1999). *Handbook of coaching. A comprehensive resource guide for managers, executives, consultants, and human resource professionals*. Josey - Bass A Wiley Imprint. USA
8. Maier. R, V, (2007) Dimensiuni ale satisfacției in munca Revista Studii de știință si cultură, anul III, septembrie 2007 Editura University Press, Arad
9. Maier. R, V, (2007) Forme de interventie adaptativa in problematica stresului – coaching-ul. Revista Studii de știință si cultură, anul III, decembrie 2007 Editura University Press, Arad
10. Maisons, C. (2003). *Coaching strategique. Pilotage et transformation des entreprises et des organisations*. Editeur Laurent du Mesnil. Maxima. Paris
11. Mcdermott, I., Jago, W. (2006). *The coaching bible. The essential handbook*. Piatkus Books Ltd. London. UK
12. Miller, W., R., Rollnick, S. (2002). *Motivational Interviewing. Preparing people for change*. The Guilford Press. A division of Guilford Publication. New York,
13. Mumford, J. (2007). *Life coaching*, John Wiley&Sons. Ltd, West Sussex. England
14. Neculau, A. (1996). volum coordonat. *Psihologie socială. Aspecte contemporane*. Editura Polirom. Iași,
15. Neculau, A., 1999. *Psihologie socială*. Editura Polirom. Iași

16. Pai, A. (2001). *Succesul copilului nostru*. Editura Alex-Alex 2001 & Leti Pres. București
17. Paloș, R. (2007). *Învățarea la vârsta adultă*. Editura Didactică și Pedagogică. București,

FACILITAREA COMUNITARĂ ÎN LOCALITĂȚILE RURALE INTERETNICE

Lector univ. drd. Mariana POPA

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Telefon: 0746/ 053438

E-mail: popamarianastan@yahoo.com

ABSTRACT. *The article is an overview of the experiences gained, methodology applied and results achieved by the Opre Roma team, coordinated by the Resource Center for Roma Communities (RCRC) following the implementation of the program and to facilitate community development in rural communities of multiethnic Satu Mare county, trying to involve the communities and reducing the lack of communication between different ethnic groups.*

Community facilitators help but do not create dependency. Meetings with community members lead to solving problems and finding resources necessary to resolve the designation of community leaders and the groups of initiative and influence.

Effective Stages of the program to facilitate community and the benefits are materialized in a case study on the village Stâna with the population majority of 72% Roma.

Keywords: *ethnic groups, Roma communities, influence, population.*

I.1. Provocările facilitării comunitare

Asociația „Opre Roma” coordonată de Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi – Cluj-Napoca (CRCR), au făcut posibilă, în perioada 2007-2008, conceperea și implementarea unui program de facilitare și de dezvoltare comunitară în localitățile rurale, multietnice, din județul Satu Mare, vizând următoarele obiective majore:

- reducerea marginalizării și automarginalizării comunităților de romi;

- activarea și organizarea comunităților;
- creșterea spiritului civic;
- punerea în valoare a resurselor umane și materiale din comunități.

Aceste obiective răspundeau problemelor cu care se confruntă mediul rural din județul Satu Mare:

- un nivel scăzut de participare civică la viața comunității;
- slaba reprezentare a societății civile, foarte puține organizații nonguvernamentale active;
- lipsa cooperării interetnice, neconștientizarea valorii diversității culturale și etnice (români, romi, maghiari);
- lipsa conștientizării potențialului local;
- slabă punere în valoare a resurselor materiale și umane din comunități.

Manageri, oameni de teren, facilitatori și traineri, în majoritate tineri cu diferite ocupații, au încercat vreme de 2 ani să clădească o nouă abordare a comunităților interetnice din județ, care să sprijine și nu să ajute, care să faciliteze și nu să impună, care să dezvolte și nu să transforme realitățile rurale în cauză.

Membrii echipei au fost de etnii și condiții sociale diferite, facilitatoarea programului fiind studentă în ultimul an la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, filiala Satu Mare, asemenea a trei dintre liderii comunitari.

Cea mai mare provocare a unei astfel de activități constă în modul prin care agenții săi reușesc să intervină într-o comunitate astfel încât să ajute dar să nu creeze dependență, să descătușeze energiile latente ale comunității și să unească oamenii dând șanse de autorealizare tuturor.

I.2. Delimitări conceptuale

Facilitarea comunitară ca o metodă de dezvoltare socială, poate fi utilizată la diferite nivele. Este dificil să facilitezi o comunitate dar pot fi identificate grupurile de interese și/sau grupurile de inițiativă din care ulterior vor fi selectați sau se vor impune liderii.

Interesul, nevoia comună, poate acoperi un spectru larg:

- înființarea unor organisme comunitare;
- activități cultural-sportive;

- activități pentru reabilitarea infrastructurii;
- lucrări de amenajare;
- derularea unor acțiuni de voluntari;
- organizarea unor servicii sociale.

Toate aceste nevoi comunitare au fost inventariate prin metoda anchetei la implementarea programului comunitar exemplificator.

I.2.1. Fazele procesului de facilitare comunitară

Procesul de facilitare comunitară înseamnă derularea succesivă a unor etape interdependente. Aceste etape sunt: evaluarea receptivității comunității cu ajutorul anchetei, interviului, a focus grupului, pentru identificarea problemelor, mentalităților, realităților localității, a nivelului educațional și cultural al cetățenilor. O altă etapă se referă la identificarea rețelei de relații comunitare, de capital social constituit de către comunitatea locală, care trebuie sprijinită și conștientizată de acesta, de către liderii comunitari. Realizarea profilului comunității face trecerea de la analiza nevoilor și resurselor comunității la capacitatea grupului, transferul de cunoștințe și abilități oferite colaboratorilor. Planificarea comunitară îmbină facilitarea, instruirea și mentoringul. Acum, facilitatorul transferă grupului de inițiativă cunoștințe și abilități fiind, în continuare, mentor al acestui grup. Acțiunea comunitară ajută membrii grupului să fie inițiați în managementul de proiect, lucrul în echipă, comunicare, coordonare. Planificarea strategică este o etapă în care grupul comunitar este bine încheșat și are competențele necesare derulării activităților specifice. Implementarea planului strategic presupune consultanța, menită să sprijine grupul. Evaluarea rezultatelor programului înseamnă o nouă anchetă, inventarierea și prelucrarea statistică a datelor obținute.

Facilitatorul comunitar este „agent comunitar cu rol secundar, în sensul că ajută, dar nu dă soluții, lansează dar nu duce până la capăt procese de dezvoltare sau organizare comunitară” (Sandu D., 2005, p. 216). După Buckley și Caple (2004), facilitarea îl plasează pe trainer sau formator în rolul de a oferi participanților doar mijloacele necesare pentru ca aceștia să învețe singuri.

Participantul și formatorul sunt legați printr-o relație de interdependență, se inspiră reciproc din abilitățile și cunoștințele pe care le

posedă, pentru a se atinge obiectivele de învățare. Dimensiunile de sursă de informație, cunoștințe și know-how, ale facilitatorului, duc la eficientizarea activităților sale.

„Cea mai mare provocare nu este să-i poți face pe oameni să se potrivească unor metode ci să folosești acele metode care li se potrivesc oamenilor” (Rae L., 2001, p. 15). Așadar facilitatorul ajută indirect oamenii, fără a cădea în accese de paternalism, ceea ce în sociologie se numește inducție pe baza evaluării interesului celorlalți (other benefit induction). F. J. Boster (1995) consideră că există o tendință ca persoanele să fie mai agresive și mai insistente în încercările de obținere a complianței, atunci când încearcă să influențeze un subiect pentru binele, beneficiul lui/ei.

Facilitatorul este dator să înțeleagă rolul lui de factor extern implicat doar în căutarea de soluții, împreună cu comunitatea.

Fișa postului pentru facilitatorii organizaționali elaborată de Clarke (2004) cuprinde caracteristici de personalitate transferabile în fișa facilitatorului comunitar: răbdător, tolerant și capabil să suporte frustrarea, empatic, înțelegător, prietenos, abordabil și demn de încredere, pregătit să tolereze dezordinea în viața privată, abilitatea de a trece repede de la o sarcină la alta sau de la o persoană la alta, pregătit să accepte întreruperi pentru a folosi metode care nu țin de facilitare, prelegeri, etc.

I.2.2. Procedura - formarea facilitatorilor comunitari

Asociația „Opre Roma” și CRCR au selectat dintre membrii asociației un număr de 5 tineri, dintre care 3 de etnie romă, pentru a participa la un program de formare de facilitatori comunitari. Subiectele din cadrul instruirii au fost: dezvoltare comunitară, participare, metode de consultare a comunității, analiza problemelor, comunicarea, construirea și menținerea relațiilor, întâlnirile, procesul de luarea a deciziilor, grupul de inițiativă comunitară. Instruirea liderilor a avut loc în două sesiuni: prima, „Dezvoltare comunitară și leadership” și a doua, „Scrierea propunerilor de finanțare”.

I.2.3. Mentoratul

Facilitatorii, pe toată perioada derulării programului, au beneficiat de expertiza unui consultant din partea CRCR și a unui mentor din partea asociației „Opre Roma”. Rolul lor a fost de a sprijini moral și cu informații de specialitate, grupul de facilitatori în cadrul întâlnirilor de mentoring și în comunitate.

II.1. Studiu de caz: Facilitarea comunitară în comuna Socond, satul Stâna din județul Satu Mare

Situată în zona Dealurilor și Culmea Codrului, comuna Socond are în componență localitățile: Socond, reședința administrativ-teritorială, Cuta, Hodișa, Socorzel și Stâna.

La ultimul recensământ, din 2002, populația comunei era de 2576 locuitori, în prezent este de 3060 locuitori.

Structura demografică a populației din comună se prezintă astfel:

Localitate	Total	M	F	Naționalități		Grupe de vârstă		Locuințe
Socond	448	235	213	Români	303	0-15	54	132
				Maghiari	30	16-59	321	
				Romi	115	>60	73	
Hodișa	438	207	231	Români		0-15	8	162
						16-59	174	
						>60	256	

Cuta	571	304	267	Români	571	0-15	38	159	
						16-59	31		
						>60	22		
Soconzel	533	258	275	Români	533	0-15	26	153	
						16-59	30		
						>60	187		
Stâna	1070	561	509	Romi	807	0-15	282	310	
				Români		263	16-59		587
							>60		201
Total	3060	1583	1477	Români	2108	0-15	369	916	
				Maghiari		30	16-59		1713
				Romi		922	>60		939

Primul obiectiv al programului a fost satul Stâna cu 1070 locuitori dintre care 807 de etnie romă și 263 de etnie română. În urma unei analize SWOT făcută cu ajutorul unor experți în colaborare cu angajații primăriei și ai autorităților publice locale, cu sprijinul școlii și a comunității reies următoarele rezultate:

Puncte tari	Puncte slabe
<p>forță de muncă tânără mediu natural adecvat teren pentru fânețe (pășunat) creștere demografică turism / zonă de agrement, pescuit luciu de apă la Hodiș, 17 ha ansamblu/trupă de lăutari meserii tradiționale (tinichigerie) șoferi, comercianți oameni sănătoși nu sunt înregistrate epidemii campaniile derulate de informare asigurarea strictului necesar: accesul la serviciile administrative este angajat un expert local pe HG 522/2006 cuprindere școlară 100% lipsă abandon școlară condiții igienice și facilități prin PIR cabinet de informatică 100 % sunt cuprinși în sistemul de asigurări sociale lipsă copii străzii actele sunt la zi cu protecția socială 7 biserici și una în construcție Infraționalitatea in zonă este controlată existența SAM</p>	<p>lipsa locurilor de muncă lipsa calificărilor lipsa fondurilor pentru ajutor social lipsa încă a unui medic; farmacii încă un lucrător de poliție sprijin slab din partea familiei în procesul instructiv-educational interes scăzut părinți nu a fost solicitat un prof. de lb. romani lipsa mediator școlar lipsa de model lipsă studii de fezabilitate pentru infrastructură și locuințe lipsa investitorilor distanța mare față de oraș lipsa drumurilor de acces, drumuri interioare 40% dependenți de ajutor social, 100% la romi 30 de locuințe și 100 în Stâna - lipsă curent electric lipsă telefon public, semnal prost la telefoane mobile analfabetism neplata ajutorului social determină slaba relație cu comunitate lipsa resurselor umane calificată rețeaua de apă este insuficientă:</p>

<p>există un centru de zi pentru copiii din ciclu în zonă au fost derulate proiecte pe infrastructură extinderea rețelei de apă teren gratuit pentru investitori Surse de informare insuficiente Implicarea autorităților locale existența unui Grup de Lucru Mixt hărnicia comunității de romi Infrațiuni nu sunt grave nu există discriminare derularea proiectului Phare 2005 - „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate” finanțarea unui proiect de reabilitare rețea de apă și de înființare a unui Centru Multicultural de către FRDS</p>	<p>aprox 300 familii de beneficiari; lipsa locurilor de casă pentru tinerii căsătoriți lipsa de cursuri pe fonduri structurale nivel de trai scăzut al comunității de romi și, în general 30% nu au cărți de identitate 20 % titluri de proprietate</p>
<p>Oportunități</p>	<p>Amenințări</p>
<p>calitatea terapeutică a apei din Socond 200 ha plantație de vie cursuri de calificare pentru romi sală multimedia bibliotecă multimedia două biserici monumente zonă agro-turistică lac de acumulare la Hodiș existența liceului SAM există posibilitatea unei cantine sociale existența unui izvor la 50 de metri pentru extinderea rețelei</p>	<p>lipsa finanțării pentru proiecte de infrastructură alte preocupări, lipsa de motivație salariu nemotivant lipsa de modele dependența de ajutor social creșterea infraționalității în cazul împrumutării, nu au resurse de a lucra pământul</p>

Populația roma este majoritară în satul Stâna, 70%. Oamenii trăiesc dispersat, în tot satul, dar majoritatea locuiesc pe Dealul Boghiului.

În urma primelor întâlniri ale facilitatorului cu reprezentanții comunității s-a adus la cunoștința celor prezenți intenția implementării

programului de facilitare comunitară, s-au explicat avantajele unui astfel de program și au fost aleși de către cetățeni 3 lideri din etnia romă.

Prima întâlnire a grupului de inițiativă a avut loc după aproape 3 luni la dorința liderilor. Facilitatorul și-a asumat rolul de moderator. S-au punctat problemele particulare ale comunității satului, resursele necesare rezolvării lor și s-a planificat următoarea întâlnire. La a doua întâlnire 2 dintre liderii comunitari au fost desemnați pentru o instruire la Cluj-Napoca.

La următoarele întâlniri ale grupului de inițiativă, alcătuit la început din 15 cetățeni, în majoritatea tineri, de etnie română și romă, s-au pregătit două acțiuni comunitare care au fost duse la bun sfârșit: renovarea și curățirea sălilor de clasă pentru începerea noului an școlar la care au participat peste 30 de cetățeni, în majoritate femei și construirea unui grup social pentru copiii de la grădiniță cu materiale donate de către părinți și altele sponsorizate cu munca localnicilor.

Prima întâlnire comunitară a avut loc după 2 luni de la prima întâlnire a grupului de inițiativă. Ea a avut rol de informare, schimbare internă, învingerea rezistenței la schimbare, luarea unor decizii privind problemele comune ale satului, dezvoltarea spiritului civic și responsabilizarea cetățenilor pentru prezentul și viitorul satului, dezvoltarea spiritului de echipă. La întâlnire au participat 70 de membri ai comunității (38,7%) dintre adulții comunității.

La sfârșitul perioadei de facilitare, actorii principali, liderii comunitari, în număr de 12, formau o echipă: au acumulat cunoștințe și abilități noi, au câștigat încredere în forțele proprii și unii în alții, au învățat să lucreze împreună.

A avut loc, în final, o sesiunea de instruire privind scrierea propunerilor de finanțare cu ajutorul a 2 instructori din Cluj-Napoca. S-a lucrat pe două grupe, fiecare grup a identificat o problemă din comunitate, s-a învățat modul de formulare a scopului unei cereri de finanțare, s-au formulat obiective, activități specifice, s-au identificat metode de monitorizare, evaluare și întocmire a bugetului necesar, s-a învățat ce trebuie să cuprindă justificarea unui proiect, rezumatul, scrisoarea de intenție și anexele acestuia. Una dintre schițele de proiect a fost dezvoltată și depusă la Centru de Resurse pentru Comunitățile de Romi, având tema: „Copiii noștri, o cale spre dezvoltare multietnică”.

În Stâna s-a constituit Asociația Interetnică „Drumul voinicilor” care a continuat munca de mentorat pentru sat și pentru celelalte comunități rurale.

Asociația „Opre Roma” a selectat 15 familii din sat, cu venituri foarte mici pe membru de familie, care puteau asigura hrană și adăpost unor animale care le-au fost donate pentru creștere.

În vara anului 2008 Asociația Interetnică „Drumul voinicilor”, Stâna, a mai depus alte două proiecte generatoare de venit și infrastructură la fondul Phare, în parteneriat cu administrația publică locală, care nu au primit finanțare, apoi în toamna acestui an au depus un proiect la Fondul Român de Dezvoltare Socială, care urmează să fie implementat.

II.2. Interpretări și concluzii

Din compararea rezultatelor (a răspunsurilor) date de către populația comunei, la începutul facilitării comunitare și spre sfârșitul ei reiese că în privința implicării în problemele satului și în dorința de a lucra împreună pentru rezolvarea lor, valoarea calculată a criteriului χ^2 este de 9,32, mai mare decât valoarea teoretică a lui χ^2 la $p=0,01$. Putem concluziona că diferența frecvențială dintre cetățenii cu mentalitate pozitivă la începutul programului de facilitare comunitară și cei de la sfârșitul acestui program este net semnificativă, diferența se datorează programului de facilitare comunitară. La întrebările legate de nevoile materiale și de muncă, rezultatele comparate ne arată că mare parte a acestora au rămas nerezolvate, urmează ca prin efortul comun al autorităților publice locale, al societății civile, a grupului de investitori, progresul și schimbarea să-și arate rezultatele.

Programul comunitar a fost un bun început pentru problemele unei comunități rurale multietnice în care cetățenii coabitau dar nu cooperau și nici nu erau responsabilizați în privința problemelor comune. Participarea și motivarea, mai ales a tinerilor și a mamelor, ne dau speranța unei schimbări de mentalitate în satul stâna. Izolată, cu puține căi de acces către oraș, localitatea a deschis o poartă către toți cei care doresc să o ajute și să integreze minoritatea romă.

Asumarea identității etnice, cultivarea tradițiilor meșteșugărești și culturale ale romilor, creșterea nivelului de educație și cultură, reducerea infraționalității, calificarea profesională, buna vecinătate cu celelalte etnii sunt tot atâtea obiective ale unui plan social de dezvoltare comunitară.

Bibliografie

1. Boster, F.J., *Commentary on Compliance Gaining Message Behaviour Research*, în volumul: *Communication and Social Influence Processes*, Michigan State University Press, East Lansing, Michigan, 1995.
2. Buckley, R., Kaple, J., „*The Theory and Practice of Trening*”, Kogan Page, London, 2004.
3. Feuerstein, M.T. „*Finding the Methods to fit the People: Training for Participatory Evaluation*”, *Community Development Journal*, vol. 23, nr. 1, 1988, pp. 17-25.
4. Figueroa, M. E.; Kincaid, D. L.; Rani, M.; Lewis, G, *Communication for Social Change: An Integrated Model for Measuring the Process and Its Outcomes*, The Rockefeller Foundation, New York, 2002.
5. Fussell, W., „*The Value of Local Knowledge and the Importance of Shifting Beliefs in the Process of Social Change*”, *Community Development Journal*, vol. 31, nr. 1, 1996, pp. 44-53.
6. Iliescu, D., Pitariu, H., Coldea, D., „*Fleishman Job Analysis Survey*”, Ed. Psihocover, București, 2006.
7. Mullins, Laurie J. „*Management and Organisational Behaviour - 4th edition*”, Pitman Publishing, London, 1996, [1985].
8. Rae, L. „*Develop Your Training Skills*”, Cogan Page, London, Sandu, D. (2005): *Dezvoltare comunitara*, Ed. Polirom, Iași, 2001.
9. Simmonds, D., „*Designing and Delivering Trening*”, Chartered Institute of Personnel and Development, CIPD House, London, 2003.
10. Zamfir, E., coord., „*Strategii antisărăcie și dezvoltare comunitara*”, Ed. Expert., 2000.

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Revista semestrială „Societate și Politică”, editată de Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, evaluată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior la categori D, având ISSN: 1843-1348, publică lucrări de cercetare originale, comunicări științifice validate în cadrul unor conferințe internaționale, studii și recenzii, semnate de autori din țară și din străinătate.

Prezentarea materialului în vederea publicării

Prin apariția unei lucrări în revistă, dreptul de autor se trece asupra revistei și, ca atare, lucrarea nu mai poate fi trimisă spre publicare, integral sau parțial, unei alte reviste, decât cu acordul Comitetului de redacție. De asemenea, revista nu publică lucrări apărute în alte reviste din țară sau străinătate.

Lucrările trebuie să aibă circa 12-20 pagini A4 (inclusiv grafice și tabele), scrise la un rând, pe o singură parte a paginii, cu caractere de 12, cu Font Times New Roman. Textul nu trebuie să conțină ștersături sau adăugiri de mână, să nu conțină macroui sau comenzi de format.

Materialul va cuprinde:

- **titlul**, cu dimensiunea 18, aldine, centrat;
- **prenumele și numele complet al autorilor** (numele se va scrie cu majuscule), cu dimensiunea literei 12, cursiv, justified;
- **rezumatul în limba engleză**, aproximativ 15 rânduri, dimensiunea literei 10, italic, justify;
- **cuvinte cheie – key words**, între 4-6, dimensiunea literei 12, italic, centrat;
- **textul articolului** cu dimensiunea literei de 12;
- **bibliografia, obligatorie pentru orice articol**, se scrie conform Convenției de la Vancouver, cuprinzând în ordine: Autor (în ordine alfabetică), Titlu articol, Numele publicației, Editor, An de publicare, Volum, Număr, Pagini.

Exemple:

- pentru reviste (periodice) [1] HUFFMAN, J.C.; LEWIS, L.N; Inorg. Chem., 19, 1980, p. 2755.

- pentru referințele documentelor de pe internet se citează autorii, instituția, denumirea (titlul) documentului, adresa URL, data consultării.
- **Tabelele și diagramele**, figurile sau alte desene vor fi inserate în text la locul potrivit, numerotate cu cifre arabe (Tabel 1,2 etc. sau Fig.1,2.etc.) și vor avea o rezoluție cât mai bună pentru a nu împieta asupra calității materialului.

Notele reprezintă o parte a bibliografiei și vor fi introduse în cadrul acesteia la sfârșitul lucrării.

Trimiterea spre publicare a unui articol presupune implicit următoarele:

- a) Manuscrisul a fost aprobat de toți autorii;
- b) Că există permisiunea de publicare din partea instituției căreia îi aparțin autorii;
- c) Că lucrarea nu a fost și nu va fi publicată sub orice altă formă în nici o altă publicație;
- d) Autorii acceptă transferul total și necondiționat al dreptului de copyright asupra lucrării.

Instrucțiuni pentru trimiterea articolelor în formă electronică

Manuscrisele se trimit pe cale electronică la adresa miovan@uvvg.ro, sau pe suport electronic și listat, la sediul redacției: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, 310025 Arad, Bd. Revoluției, nr.94-96 - revista „Societate și Politică”.

Alte informații: telefon /fax - 0040/0257/284899

Persoană de legătură: prof. Dumitrean Daniela

Manuscript Submission

Legal requirements

Submission of a manuscript implies: that the work described has not been published before; that is not under consideration for publication anywhere else; that its publication has been approved by all co-authors, if any, as well as by the responsible authorities – tacitly or explicitly – at the institute where the work has been carried out. The publisher will not be held legally responsible should there be any claims for compensation.

Permissions

Authors wishing to include figures, tables, or text passages that have already been published elsewhere are required to obtain **permission** from the copyright owner(s) and to include evidence that such permission has been granted when submitting their papers. Any material received without such evidence will be assumed to originate from the author(s).

Reviewing procedure

Societate și Politică Review follows a double-blind reviewing procedure. Authors are therefore requested to place their name and affiliation on a separate page. Self-identifying citations and references in the article text should either be avoided or left blank when manuscripts are first submitted. **Authors** are responsible for reinserting self-identifying citations and references when manuscripts are prepared for **final submission**.

Manuscript Preparation

Title page

The **title page** (separate) should include:

- The name(s) of the author(s)
- A concise and informative title
- The affiliation(s) and address (es) of the author(s)
- The e-mail address, phone and fax numbers of the corresponding author

Abstract

Please provide an **abstract** of 100 – 150 words. The abstract should not contain any undefined abbreviations or unspecified references.

Keywords

Please provide 4 to 6 **keywords** which can be used for indexing purposes.

Language

The journal language is English, French, German or Romanian spelling and terminology may be used, but either one should be followed consistently throughout the article. Authors are advised to contact the editor in advance. We appreciate any efforts that you make to ensure that the language is corrected before submission.

Text

Text formatting

For submission in **Word**

- Use a normal, plain font (e.g. 12-points Times New Roman) for text
- Use *italics* for emphasis
- Use the automatic page numbering function to number the pages
- Use tab stops or other commands for indents, not the space bar
- Use the table function, not spreadsheets, to make tables
- Save your file in two formats: documents

Abbreviations and acronyms

Abbreviations should be defined at first mention and used consistently thereafter.

Footnotes

Footnotes on the title page are not given reference symbols. Footnotes to the text are numbered consecutively; those to tables should be indicated by superscript lower-case letters (or asterisks for significance values and other statistical data).

Acknowledgments

Acknowledgments of people, grants, funds, etc. should be placed in a separate section before the reference list. The names of funding organizations should be written in full.

References

The list of **References** should only include works that are cited in the text and that have been published or accepted for publication. Personal communications and unpublished works should only be mentioned in the text. Do not use footnotes or endnotes as a substitute for a reference list.

Citation in text

Cite references in the text by *name* and *year* in parentheses. Some examples:

- Negotiation research spans many disciplines (Thompson 1990)
- This result was later contradicted (Becker and Seligman 1996)
- This effect has been widely studied (Abbott 1991; Barakat et al. 1995; Kelso and Smith 1998; Medvec et al. 1993)
- Negotiation research spans many disciplines (Thompson 1990a, b)

List style (APA)

Reference list entries should be alphabetized by the last names of the first author of each work.

Recunoaștere națională

Publicația “*Societate și Politică*” se regăsește pe site-ul Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului la adresa http://www.cncsis.ro/cenaposs/2006/rev_ed/reviste_cat_D.pdf fiind evaluată în anul 2007 la categoria D, cu numărul de cod CNCISIS 834.

Editarea și tipărirea prezentului număr al revistei au fost sponsorizate de S.C. REFLEX COMPUTERS S.R.L. – Deva și S.C. SPEEDY DRIVER S.R.L. – Nădlac, cărora, și pe această cale, le aducem mulțumiri.

Difuzarea revistei se face gratuit atât către universități, instituții de cultură din țară, cât și din străinătate.

